DR. M. ESAT HARMANCI

Hamza Baba

Hamza bin Ahmed Kitabı

BZT TURAN

Hamza Baba
Hamza bin Ahmed
Kitabı

Dr. M. Esat HARMANCI

Kapadokya bozkırlarının uzandığı bereketli topraklarda doğan ve ilk gençliğini Yeşilhisar'da yaşayan M. Esat Harmancı, ilk gurbetini lisans eğitimi için gittiği Konya'da deneyimledi. Türk Dili ve Edebiyatı eğitimi alan yazar, kısa bir öğretmenlik deneyiminden sonra Kocaeli Üniversitesi'nde asistanlığa geçti. Doktorasını Marmara Üniversitesi'nde tamamladıktan sonra Kocaeli Üniversitesi'ne geri döndü.

Klasik Türk edebiyatı mesnevi ve divan yayını geleneği ile akademik hayata başladı ve bu çizgisini önemli ölçüde sürdürdü. Aşk mesnevileri ve aşk anlatısındaki misyoncu tipler, özellikle de melamet edebiyatı donanımları odağında çalışmalarını sürdürmektedir. Bugüne kadar yayınladığı makale ve kitaplarla alana önemli katkılarda bulunan Prof. Dr. Harmancı, klasik Türk şiirinin estetik kodları, edebiyatta melamet, klasik şiirde imgelem konuları üzerinde yoğunlaşmaktadır.

9 789952 854503

www.bztturanpublishinghouse.com
/bztturanpublishinghouse

Hamza Baba
Hamza bin Ahmed
Kitabı

Dr. M. Esat HARMANCI

gerçek kalender muhterem babama
ve
derya gönüllü sevgili anneme…

Published by

BZT TURAN PUBUSHING HOUSE

Certificate Number: 202401

Delaware, United States

and Baku, Azerbaijan

www.bztturanpublishinghouse.com

info@bztturanpublishinghouse.com

Hamza Baba Hamza bin Ahmed Kitabı

Dr. M. Esat HARMANCI

Language: Turkish

Publication Date: December 2024

Cover designed by Mehmet Çakır

Print and digital versions typeset by BZT TURAN Media Co. Ltd.

ISBN: 978-9952-8545-0-3

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8545-0-3.2024.0981.

Suggested Citiation:

Harmanci E. (2024). Hamza Baba Hamza bin Ahmed Kitabı. BZT TURAN PUBLISHING HOUSE.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ

Bu kitaba konu olan eserleri ilk kez 1997 yılında, Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Aşir Efendi Bölümü Nu: 424) görmüştüm. O günden beri Hamza Baba'yı pek çok vesile ile çalışmayı düşündüm. Fakat bahtı yar olmadı sanırım. Kısmet bugünlere imiş. Benim için bu kitabın bir uğuru ya da Hamza Baba'nın bir esrarı daha var, o da bu kitapla ilgili tüm yoğun çalışmalar için beni ayağına getirmesi. Erenler ne yapıp edip iki arada bir derede ayaklarına çağırıyorlar. Buna içten inanmaya başladım. Nihayet son satırları Ege'de yazma şerefini yine Hamza Baba'ya borçluyum.

İzmir'in Kemalpaşa ilçesine bağlı kendi adıyla anılan köyde Hamza Baba Türbesini ziyaret eden Bursalı Mehmed Tahir Beyin verdiği bilgi ve sözlü anlatılar dışında "Hamza Baba" adına kayıtlı bir esere rastlanmaz. Mehmed Tahir Bey, ziyareti sırasında türbede *Makâmât-ı Evliyâ* ve *Kitâb-ı Usûl* adında iki mensur eseri bizzat gördüğünü ifade eder. Köylülerin ifadelerine göre 12 Eylül Darbesi sonrasında Kemalpaşadan gelen bir kaymakam bu eserleri alır ve bir daha bu eserlerden haber alınmaz.

Bir tesadüf eseri karşılaştığım Hamza bin Ahmed'in şiirlerinden yola çıkarak sürdüğüm iz beni Hamza Baba'ya kadar getirdi. Şiirlerin önünde bulunan üç eserden ikisi Mehmed Tahir Beyin bahsettiği *Makâmât-ı Evliyâ* ve *Kitâb-ı Usûl* adlı eserler, üçüncüsü de bağımsız bir başlıkla küçük bir *Tasavvuf Risâlesi*'ydi. Bu eserlerde ve *Dîvânçe* adını verdiğimiz şiirlerde geçen *Hamza* nisbelerinin de desteği ile Hamza Baba külliyatına karar verilmiş oldu. Böylece Hamza Baba'nın dört kitaptan oluşan bir armağana ulaşılmış oldu.

Hamza Babanın hayatı ortaya çıkarılmaya çalışılırken farklı bir disiplinle ele alınması gerektiği düşünüldüğünden ve

kitapların yazarının kendi kalemiyle ortaya çıkmasına gösterilen özen sebebiyle sözlü kültür ürünlerinden yararlanılmamıştır. Gerek meşrebi gerekse yaşadığı dönem özellikleri sebebiye Hamza bin Ahmed'in biyografisi kesin olarak anlatılamamıştır. Fakat karşılaştırmalı yorumlarla ve mantık sınırları içerisinde sağlıklı bir kimlik anlatısına gösterilen özenin takdir edileceğini ummaktayız. *Hamza Baba'*nın bugün için kabul edilen algısı ve eserlerinde tarif ettiği kişilik, Hacı Bektaş Veli çizgisinde bir melamî öncsü olduğu yönündedir. Fakat eserlerine yansıyan bir mezhep taassubundan da bahsedilemez

Hamza Baba Kitabı, biyografik bir değerlendirme yanında Hamza bin Ahmed'in eserlerinin içeriğinin değerlendirildiği bir inceleme bölümü ve metinlerin transkripsiyon alfabesi ile aktarımından oluşan metin bölümünden oluşmaktadır. Okuyucuların yararlanmaları ve değerlendirmelerini kolaylaştırmak üzere kitabın sonuna bir sözlük ve eserlerin tıpkıbasımları da eklenmiştir.

Anadolu'da şekillenen bir medeniyetin inşa sürecine tanıklık etmesi bakımından önemli bir değere sahip olan *Hamza Baba* ve bu kitapta yer alan eserleri, Türkçenin yolculuğu ve Anadolu halk sufîliğinin gelişimi açısından da değer taşımaktadır. Bu çalışma ile *Hamza Baba*'ya ait emanet ilk kez bilim insanlarının ve gönül verenlerin istifadesine sunulmaktadır. Bu vesile ile yüzlerce yıl varlığından haberdar olduğumuz halde ulaşamadığımız kültür mirası gün yüzüne çıkarılmış, tarihe ve gönül sultanlarına karşı bir vefa borcu yerine getirilmeye çalışılmıştır.

Bu kitabın ortaya çıkmasında çok değerli katkıları bulunan Anadolu'yu bir aşk ülkesi kılan gönül ehline ve yol erlerine sonsuz şükranlarımı sunarım.

KAYNAKÇA

ACUN, Hakkı (1999). **Manisa'da Türk Devri Yapıları**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

BURSALI Mehmed Tahir bin Rif'at (1324). **Aydın Vilayetine Mensup Meşâyıh, Ulemâ, Şu'arâ, Müverrihîn ve Etibbânın Terceme-i Ahvâli**. İstanbul: Keşişyan Matbaası.

DORST, Brigitte (1994). **Jung Psikolojisi ve Tasavvuf.** İstanbul: İnsan Yayınları.

ERSAVCI, H. Mustafa, Mustafa Korkmaz (1999). "Saruhanoğulları ve Osmanlı Klasik Döneminde Manisa'da Yaşayan Kültürel İzler". Manisa: Manisa Valiliği Yayınları.

EYİCE, Semavi (1997). "Hamza Baba Türbesi", **İslam Ansiklopedisi**. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, c. 15 .

GÖKÇEN, İbrahim (1946). **Sicillere Göre 16. ve 17. Asırda Saruhan Zaviye ve Yatırları**. İstanbul: C.H.P Manisa Halkevi Yayınları.

GÜZEL, Abdurrahman (2002). **Hacı Bektaş Veli ve Makâlât**. Ankara: Akçağ Yayınları.

GÜZEL, Abdurrahman (2006). **Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı**. Ankara: Akçağ Yayınları.

HAMZA BABA (H.997/M.1588-89). **Dîvân**. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü Nu: 424, 129[b]-141[a]

HAMZA BABA (H.997/M.1588-89). **Kitâbü'l-Usûl**. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü Nu: 424, 110[b]-124[b]

HAMZA BABA (H.997/M.1588-89). **Makâmât-ı Evliyâ**. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü Nu: 424, 91[b]-109[b]

HAMZA BABA (H.997/M.1588-89). **Tasavvuf Risâlesi**. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü Nu: 424, 125[b]-129[a]

NOYAN, Bedri (2002). **Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevîlik**. Ankara: Ardıç Yayınları, c.I.

OCAK, Ahmet Yaşar (2012). "Babailer İsyanından Kızılbaşlığa: Anadolu'da İslam Heterodoksisinin Doğuş ve Gelişim Tarihine Kısa bir Bakış", **Türk Sufiliğine Bakışlar.** İstanbul: İletişim Yayınları.

OCAK, Ahmet Yaşar (2013). **Alevî-Bektâşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri.** İstanbul: İletişim Yayınları.

ŞENER, Cemal (1991). **Alevi Törenleri**. İstanbul: Ant Yayınları.

ULUDAĞ, Süleyman (2010). **Dört Kapı Kırk Eşik**. İstanbul: Dergâh Yayınları.

YURD, Ali İhsan, M. Kaçalin (1994). **Akşemseddin**. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

GİRİŞ

Siyasi tarihlerin gölgesinde ve sanayi devrimi sonrası maddeci refah arayışının uzağında küllenen sufi ateşi, toplumların çağdaş enstrümanlarla kandıkları halde avutamadıkları gönülleri için bir iç huzur arayışı içine girmeleri ile tekrar insanlığın dikkatini çeken manevi iyileştiriciler arasında yerini almaya başladı. Bu geri dönüşte sufi camianın subjektif kabul edilen telkinlerinden çok ruhiyatçıların özeleştirileri daha etkili olmuştur. Modern batı psikolojisi ile sufizmin karşılaştırıldığı bu çalışmalarda "Sufizm(in) kendi başına şu ana kadar Batı dünyasında geliştirilen bütün sistemlerden çok daha ileri bir psikolojik sistem" olduğu ve "bu psikoloji(nin) özünde Doğulu değil insancıl" olduğu dile getirilmeye başlanmıştır. Gelinen noktada sufizm ile analitik psikolojiyi buluşturan şey, her iki sistemde de kendilik bilincinin oluşması için birer dönüşüm süreçlerine ilişkin reçetelerin bulunmasıdır. Bireyin bilinç yolculuğunda farkındalığın geliştirilmesi için kontrollü bir bilinç seansları uygulanır. Aralarındaki nüans ile tasavvuftaki sistemin ana ihtiyaçları ile şekillenen, sistemsiz bir sitem oluşudur.[1]

Anadolu sufiliği Türklerin İslamiyet'i kabulü ile oluşan son zamanlarda Anadolu İslam'ı adlandırması ile de kendine

---

1 Brigitte DORST (1994). **Jung Psikolojisi ve Tasavvuf.** İstanbul: İnsan Yayınları. 22-23.

özgü değerlendirmelere tabi tutulan İslam anlayışının şekillendiği bir havada ortaya çıkmıştır. Son yıllarda yapılan çalışmalardan da daha iyi anlaşıldığı üzere Türk-İslam tarihi aynı zamanda Türk tasavvuf tarihi anlamına gelmektedir. Türklerin İslamiyet'le tanışıklığı hem zaman hem de coğrafya bağlamında büyük ölçüde tasavvuf üzerinden gerçekleşmiştir.

Ata yurtlarından ayrılıp batıya doğru yönelmiş olan göçebe toplum, henüz kurumsal bir akademik yapıya kavuşamadan yeni bir dinin öğretisi ile karşılaşmış oldu. Bir yanda uzunca bir süreçte edinilmiş olan İslam öncesi Şamancı yaşam sürüp giderken bir yanda da yepyeni bir kültür alanı ile karşılaşmış olan Türkler için tasavvuf son derece işlevsel bir geçiş ortamı hazırlamış oldu. Özellikle Horasan bölgesinde ortaya çıkan bu kültürel ortam, medreseli sınıfların kuru öğretisi ve akılcı Arap dünyasının heyecanını yitirmeye başlayan din algısı yerine daha çok menkabeler eliyle içli ve coşkun bir tasavvuf akımını doğurmuştur.

Bu evrede, Horasan erenleri genellemesi ile karşımıza çıkan, ata ve babalar çevresinde oluşan Anadolu'ya özgü bir tasavvuf okulundan bahsetmek durumundayız. Özellikle Amasya'dan başlayan Babâî İsyanı ve sonrasında Moğol istilası sonucunda bu konar göçer topluluklar Menteşeoğlu, Aydınoğlu ve Osmanlı Beylikleri gibi uç beyliklere yönelerek bu coğrafyada her biri kendi meşrebinde ocaklar açmaya başladılar.[2] Bu kanaat önderleri eliyle hem İslam öncesi gelenek ve algılar sürdürülmüş hem de yeni Müslüman olmuş

---

[2] Ahmet Yaşar OCAK (2012). "Babailer İsyanından Kızılbaşlığa: Anadolu'da İslam Heterodoksisinin Doğuş ve Gelişim Tarihine Kısa bir Bakış", **Türk Sufiliğine Bakışlar.** İstanbul: İletişim Yayınları. 260-265.

toplum dini öğretiyi yazılı ve sözlü olarak edinirken lirik bir coşkuyu da özümsemiş oldular. Böylece Anadolu'nun göçer ve kırsal nüfusu, dede ve babalar önderliğinde kam-ozanların mistik yolundan da ayrılmamış bulunmaktaydı.

Çoğu zaman üstünkörü güncel sınıflandırmalarla Anadolu'da yaşayan toplum katmanlarının bir kısmını bu genel durumun dışında tutan değerlendirmeler bulunsa da bugün gelinen noktada herhangi etnik ya da dini kökenden gelinirse gelinsin Anadolu'da gerçekleşen bu medeniyetin odağında hep Orta Asya kökenli göçebelerin oluşturduğu tasavvuf eksenli din anlayışının izlerini bulabiliriz. Çeşitli tarikat ekolleri ile çeşitlenerek birbirinden son derece uzak iki yol gibi görünse de temel doktrinlerin kılavuzluğunda mesela Mevlevilik ile Alevi-Bektaşi sufizminin inanılmaz benzerliğini bile görebiliriz. Adlandırmadan ritüellere kadar uyum gösteren bu sosyal kurumlar şekillenirken öncelikle Asya'dan geçerken tanık olunan kültür merkezleri üzerinden temel bir öğretinin inşa edildiğini unutmamak gerekir. Maveraünnehir, Nişabur, Belh, Tebriz, Horasan, Buhara, Semerkand gibi kültür merkezlerinin her biri Anadolu'da şekillenmekte olan sufi okullarının üzerinde doğrudan ya da dolaylı olarak etki etmiştir. Bu bakımdan gerek ilk sufi okullarının oluşumunda gerekse Anadolu'daki tasavvuf şubelerinin çeşitlenmesi aşamasında Türklerin Orta Asya kültür kökenleri ile olan bağları her zaman dinamizmini korumuştur.

Fakat özellikle 1239-1240'ta Anadolu'da ortaya çıkan Babailer hareketinde olduğu gibi zaman zaman siyasi iradelerin güven bunalımı ya da bu zümrelerin kimi aşırılıkları yüzünden, toplum katmanlarında bazı ayrışmalar olmuştur. Özellikle Babailik kaygısı ve İran savaşları sebebiyle bir

mezhep fobisi yaşayan büyük devletin sınırları genişlemiş ve bünyesine pek çok farklı kültür unsurları dahil olmuştur. Osmanlı Devleti'nin, siyaseten kaygılandığı bu gibi durumlarda kimi zaman ölçüyü kaçırarak bugünün kuşaklarına kadar ulaşan duygusal bir ayrışma ve ötekileştirme dinamiği oluşturduğunu da söylemek yanlış olmayacaktır.

I. BÖLÜM

HAMZA BABA'NIN HAYATI VE ESERLERİ

1. HAYATI

Anadolu sufi hareketinin yeni vatanda iki ana doktrin çevresinde odaklandığını belirtmek mümkündür. Bunlardan biri tevhit ve marifet eksenli Bağdat okulu diğeri de fütüvvet ve melamet eksenli Horasan (Nişabur) ekolüdür. *Hamza Baba*, Hz. Hamza'nın da kahramanca şöhretine yaraşır bir şekilde, farklı kültür kollarından beslenerek ama hep de manevi alplik ekseninde İslam kültür coğrafyasında son derece yaygın bir kült haline gelmiştir. Sadece Anadolu coğrafyasında yaptığımız kaynak araştırmalarında yedi farklı vilayette çoğu Alevî-Bektaşî ocak ve türbeleri hükmünde yedi ayrı kült tespit ettik. Bir kısmı makam olan bu ziyaret yerleri ve ocakların temelde üç ayrı Hamza ile ilişkilendirilmesi söz konusu edilebilir. Kronolojik olarak adından ilk söz ettiren, Horasan bölgesi sufilerinden ve Baba Sultan ocağının müritlerinden olan *Hamza Baba*'dır.

Güçlendirilmesi ve ispatlanması için zamana ihtiyaç bulunan tez, *Hamza Baba*'nın Babâîler olayından sonra Saruhan bölgesine gelip burada irşada başlamış bir yol eri olduğu ve şiirleri yanında tercümesini yapmaya çalıştığımız

mensur eserleri de kaleme alan gerçek kişi olarak çağdaşı bulunan Hacı Bektaş Velî'nin de kaleme aldığı bir eserin müellifi olmasıdır.

Sözlü kültür anlatıları ve menkabeler dışında *Hamza Baba*'nın yaşadığı döneme ilişkin yazılı kaynaklarda ilk ağızdan ayrıntılı bilgiler bulunmamaktadır. Tarihi kayıt ve kaynaklardan elde edilen bilgiler, Saruhan Evkaf Defteri'ne göre en erken H. 928 M. 1521-22 yılına kadar gidebilmektedir. Fakat bugün türbe şeklinde olan tarihi yapının II. Murad döneminde yapıldığını ve *Hamza Baba*'nın da bu yıllarda hayatta bulunmadığını biliyoruz.[3]

Yazılı ve sözlü kaynaklar, Kemalpaşa'nın *Hamza Baba* köyündeki türbede medfun *Hamza Baba*'ya ait dört eserden 1940'lara kadar bahsetmekte, bu eserlerin dönemin İzmir valisi tarafından alınıp götürüldüğünü ve o günden bu yana kaybolduğunu aktarmaktadır.[4] Bursalı Mehmed Tahir Bey de buraya yaptığı ziyarette türbede bulunan *Makâmât-ı Evliyâ* ve *Kitâbü'l-Usûl* adlı eserleri gördüğünü belirtir.[5] Aradan geçen uzunca zaman sonunda Bursalı Mehmed Tahir Beyin de alıntı yaptığı yazma dışında *Hamza Baba*'ya ait dört eser, tek yazma içerisinde Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü 424

---

[3] Semavi EYİCE (1997). "Hamza Baba Türbesi", **İslam Ansiklopedisi.** İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, c. 15 . 502-503

[4] Ali İhsan YURD, M. Kaçalin (1994). **Akşemseddin.** İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. 159

[5] BURSALI Mehmed Tahir bin Rif'at (1324). **Aydın Vilayetine Mensup Meşâyıh, Ulemâ, Şu'arâ, Müverrihîn ve Etibbânın Terceme-i Ahvâli.** İstanbul: Keşişyan Matbaası. 11-12

numarada karşımıza çıktı. İlk kez 1996 yılında Dîvân'ı ile karşılaştığım *Hamza Baba*'nın yıllarca izini aradım.

Hamza Baba'nın eserlerinde yaşayan manevi şahsiyet, meşrep bakımından Hamzavîler kültüne yakınmış gibi görünse de eserdeki sağlam akide ve metnin dil özellikleri onun Hamzavîliğin kurucusu sayılan Hamza Bali'ye ait olamayacağını gösterdi. Bundan emin olduktan sonra diğer bir *Hamza Baba*'nın peşine düştüm. Bu zat, Sultan Fatih'in hocası Akşemseddin'in babası Şamlı Hamza Şeyh'tir. Önce Amasya'ya yerleştiği rivayet edilen zat, Bayramî-Melamî şubeye mensup sayılan Akşemseddin'in babası olan kişidir ve ayrıntısı ile tanıma imkanını kaynaklardan bulamadığımız, eserleri hakkında bilgi edinemediğimiz on beşinci yüzyılın ortalarında yaşamış bir manevi şahsiyettir. Bu zatı bu makalede anmamıza, *Hamza Baba* ile olan isim benzerliği dışındaki esas sebep, kütüphane kayıtlarında *Makâmat-ı Evliyâ* adlı eserin asıl ismi Mehmed bin Hamza (Hamza oğlu Mehmed) olan Akşemseddin'e atfedilmesidir. Akşemseddin hakkında kapsamlı bir eser hazırlayan A. İhsan Yurd ve M. Kaçalin, Akşemseddin'e ait olacağı şüphesine sahip olduklarını belirtmekle birlikte çok sayıda nüshada geçen Mehmed bin Hamza ismini göz ardı edememiş olacaklar ki Akşemseddin kitabına *Makâmat-ı Evliya*'yı da almışlardır.[6]

Elimizdeki yazmanın son bölümündeki *Dîvânçe*'de yer alan şiirlerin her birinin mahlası Hamza'dır. Babasının ismi Hamza olduğu için, siyasi şöhretinin de etkisi ile *Makâmat-ı Evliyâ*'yı kendi ismine bağlayan Akşemseddin'in şiirlerindeki

---

[6] Ali İhsan YURD, M. Kaçalin (1994). **Akşemseddin.** İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. 42

mahlası ise Şemsî'dir. Bizdeki nüshada açıkça görüleceği ve diğer eserlerinde de defalarca vurgulandığı üzere şiirler, Hamza bin Ahmed'e (Ahmed oğlu Hamza) aittir. Bu eselerin eldeki veriler doğrultusunda Kemalpaşa'daki *Hamza Baba* ocağında medfun olan zata ait olması, en güçlü ve en doğru kanaat olmalıdır.

Bu hususta kafa karıştıran sorulardan biri, *Hamza Baba*'nın kaynaklarda İlyasoğlu olarak bilinmesidir.[7] Anlatı ortamında *Hamza Baba*'ya *İlyasoğlu Hamza* denmesi büyük ihtimalle onun Vefaî ekolle ilişkisi sebebiyledir. Bugün için Anadolu sufi hayatını daha sağlıklı bir şekilde inceleyebilmek için yaptığımız adlandırmalar, dönemlerinde bizim algıladığımız şekli ile, sınırları kesin çizgilerle ayrılmış bağımsız yapıları karşılamamaktadır. Aynı kaynaktan beslenen ve genel tabirle Anadolu abdalları adı verilen Melamî zümre, yerleştikleri yeni coğrafyalarda zaman içerisinde farklı şubeler gibi algılanmaya başlanmış, pek çoğunda sağlıklı bir silsile de bulunmayan bu yapılar, doktriner olarak birbirine bağlı iken silsile bakımından da her zaman ilişkili olmamıştır.

Halbuki, kültür tarihimizde saray çevresi ve büyük yerleşim merkezlerinin dışında yaşayan ve o dönemin tarih kayıtlarında adından pek bahsedilmeyen pek çok kanaat önderi bulunmaktadır. Bu zümre özellikle de Melamet meşrebince hayat süren bir gönül ehli olunca gerek yerleşilen coğrafi konum gerekse doktrin sebebiyle adından bahsedilmesi pek mümkün görünmemektedir. Fakat bugün

---

[7] Cemal ŞENER (1991). **Alevi Törenleri**. İstanbul: Ant Yayınları. 128; Bedri NOYAN (2002). **Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevîlik.** Ankara: Ardıç Yayınları, c.I. 296.

için kesin olarak biliyoruz ki Şeyh Ahmed Yesevî'den başlatıp izini sürdüğümüz değişik kollar, kimi Kübrevî kimi de Sühreverdî olarak Melamet otobanından Anadoluya kadar yol almaktadırlar.

Bu uzun yolculuk üzerinde iz sürerken Mevlana, Yunus Emre ve Hacı Bektaş Velî gibi kanaat önderleri ve yol büyükleri, büyük ölçüde belirleyici olmuş isimlerdir. Kültür tarihimiz yazılırken ilk etapta elde bulunanlar ya da kayıtlarda adından sıkça bahsedilenler üzerinden gidildiği için bugün gölgede kalmış şahsiyetleri tarihteki yerlerine koymakta güçlük çekilmektedir.

Bu hak yolunda pek çok yerde kendini gösteren Hamza Efendilerin her birini de sağlıklı olarak değerlendirmek ve birini diğerinden ayırmak şimdilerde pek mümkün görünmemektedir. Fakat elimizdeki eserlerden ve yazılı kayıtlardan yola çıkarak belli ölçüde yorum yapma şansına da sahibiz. *Makâmât-ı Evliyâ*ların mülleflerinin birbirine karışmasını ve Anadolu'da çok nüshalı dolaşımını anlamak mümkündür. Akşemseddin (Muhammed bin Hamza), Fatih döneminde Manisa'ya gelmiş olabileceği için[8] özellikle manevi alandaki şöhretinden doğan menkabevi hayatı, *Makâmât-ı Evliyâ*yı da kendisine çekmiş olabilir.

Fakat bir husus var ki *Hamza Baba*'nın mensur eserleri, üslup ve muhteva bakımından *Makâlât* çizgisindeyken şiirlerde kullanılan dil ve üslup Fatih dönemi eserlerinden farklılık göstermekte ve Eski Anadolu öncesi izler taşımaktadır. *Hamza Baba*'nın eserlerinde belirgin olan

---

[8] İbrahim GÖKÇEN (1946). **Sicillere Göre 16. ve 17. Asırda Saruhan Zaviye ve Yatırları.** İstanbul: C.H.P Manisa Halkevi Yayınları. 22.

farklılık, manzum ve mensur eserler arasındaki dil ve üslup nüansıdır. Kanaatimizce bir Melâmet okulu olan *Hamza Baba* dergahında, *Fakr-nâme* ve *Makâlât* öğretisine yatkın bir hal yaşatılmaktaydı. Bugün için çok yetkin bir örnek olarak değerlendirilmese de dönemi için değerli şiirler söyleyen şair Hamza, makaleler de yazmış ve bu eserler zaman içerisinde şiirlere nispetle üslup değişimine uğramıştır.

Hamza Baba'nın manzum ve mensur eserlerinde sürekli referansta bulunduğu mürşidi ve hocası *Baba Sultan*'dır. Baba Sultanlar da tıpkı Hamzalar kadar yaygın bir külttür. Çünkü Melâmî ekollerin hemen hepsinde var olan baba, dede ve sultan kültü pek çok özel ismi gölgede bırakmıştır. Bugün için ilk temsilcisinin Orhan Gazi döneminde, Bursa çevresinde maiyetindeki abdallarla cenklere katılan *Geyikli Baba* olduğunu söyleyebiliriz. Kesin bir kayıt ile bunu ispatlamak şimdilik mümkün olmasa da şiirlerden yola çıkarak *Hamza Baba*'nın *Geyikli Baba*'ya mensup dervişlerden olduğunu ve daha sonra irşad için Saruhan bölgesine gönderildiğini söyleyebiliriz.

O bölgede ve yakın coğrafyalarda adından *Baba Sultan* olarak bahsettiren iki hak yolcusu *Otman Baba* ve *Emir Sultan* hazretleridir. *Hamza Baba*'nın Nif'teki (Kemalpaşa) mezarı üzerine II. Murad'ın ilk kez bir türbe yaptırmış olması ve Ömer Lütfi Barkan'ın tespit ettiği evkaf kaydına göre 1521-1522'de II. Bayezid Nif'teki Gereme köyü Kapukaya mevkiinde *Hamza Baba*'nın kendi imkanları ile açmış olduğu ve su getirtip bağ diktiği bu mekanın öşrünü alarak yetkilendirilmesi[9] bu hak

---

9 Semavi EYİCE (1997). "Hamza Baba Türbesi", **İslam Ansiklopedisi**. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, c. 15. 502.

dostunun o yıllarda hayatta olduğunu söylemek için yeterli değildir.

Bu kayıtlardan, zaviyenin o yıllarda Bektâşîlikle ilişkilendirilmemiş olduğunu, sonradan egemen olan Bektaşî meşrebin Saruhan'da henüz adından bahsettirmediğini de söyleyebiliriz. Çünkü bu yıllarda yerel koşullara göre tekkenin bulunduğu mekanın nispeten saklı konumu sebebiyle *Hamza Baba*'nın dünya görüşü ile sınırlı bir manevi hayatın orada yaşandığından bahsedilebilir.

Kısaca gerek II. Murad gerekse II. Bayezid döneminde inşa ve ihyasına destek verilen tekkenin şeyhi *Hamza Baba*'nın bu yıllarda hayatta olması pek sağlıklı görünmemektedir. Bursalı Mehmed Tahir Beyin aktardığı, Sultan II. Mur'ad'ın hürmeten Manisa'da görüşmüş olduklarını söylemesi de geç dönemde orayı ziyaret eden yazarın sözlü anlatıların etkisiyle verdiği bir bilgi olmalıdır. Nitekim *Emir Sultan Menakıbı*'nda kullanılan dil ve Emir Sultan'ın dünya görüşü *Hamza Baba*'nın eserlerindeki üslup ve içerikle de benzeşmemektedir.

Mehmed Tahir Beyin sade bir Türkçe ile yazıldığından bahsettiği ve bizzat gördüğünü söylediği *Makâmât-ı Evliyâ* ve *Kitâb-ı Usûl* bizim neşrettiğimiz nüshanın muhtevasına da denk düşmektedir. Mehmed Tahir Bey de *Hamza Baba*'nın *Geyikli Baba*'ya müntesip olduğu görüşündedir.[10] Yazılı kaynaklardaki *Ahmed oğlu Hamza* ile sözlü kaynaktaki *İlyas oğlu Hamza* bilgisinin çelişmesi de yine kanaatimize göre meşrep ve seyr-i sülûk birliği içerisinde bulunan ortak

[10] BURSALI Mehmed Tahir bin Rif'at (1324). **Aydın Vilayetine Mensup Meşâyıh, Ulemâ, Şu'arâ, Müverrihîn ve Etibbânın Terceme-i Ahvâli.** İstanbul: Keşişyan Matbaası. 12.

Melâmet okulunun şubelerinden birine kayıtlı olması ile ilişkilidir. Bu bağlamda Baba İlyas'tan dolayı o tarihi meselenin bir yönüyle taraftarı olan her Melamî sufisinin İlyasoğlu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Baba İlyas, Mevlana'nın çağdaşlarından ve Aşıkpaşa'nın babası, Hacı Bektaş Velî'nin de mürşididir. *Hamza Baba*, *Makâmât-ı Evliyâ*'da Baba Sultan dışında sadece Mevlânâ'yı anar. Bu tutum da kendisi için önemli olan iki şahsiyeti göstermesi yanında, yaşadığı dönemde onun çevresinde ismini yaşatacak düzeyde etkili olmuş kanaat önderlerinin pek bilinmediğini ya da duyulmadığını da gösterir. Eğer, *Hamza Baba*, *Emir Sultan* ya da *Otman Baba* dönemi şeyhlerinden olsaydı meşrep dışında da pek çok özel adı eserde zikretmeyi de beraberinde getirirdi.

Bir mezarlığın içerisinde yer alan *Hamza Baba Türbesi,* kesme taştan yapılmış sekizgen bir yapı ile İzmir'in Kemalpaşa ilçesine bağlı kendi adıyla yaşayan köyde bir kült olarak varlığını sürdürmektedir. Ne zaman ve nerede doğmuş olursa olsun, köyün konumu, mezarlığın ve ağaçların yaşı orada çerağın kuruluş döneminde yakıldığına işaret etmektedir. İrşad makamında ömrünü tamamlamış kanaatkar derviş, bir hak yolcusu ve bir gönül eri olduğuna şüphe bulunmayan *Hamza Baba*, önden gelen atlılardandır. Manevi varlığı ile bir ocak hükmünde sevenlerinin gönlünde yaşamaktadır. Bu çalışma ile de ona ait olduğunu düşündüğümüz beden ruhuna yakıştırılmaya çalışılmıştır.

2. ESERLERİ

1. Makâmât-ı Evliyâ:

Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü Nu: 424'da kayıtlı yazmanın 94^b-112^b yaprakları arasında bulunan on dokuz yapraklık talik hatlı eser, *Hamza Baba*'nın diğer üç eserini kaleme alan müstensih tarafından yazıya geçirilmiş bir eserdir. *Makâmât-ı Evliyâ Hamza Baba*'dan sonra yaşamış olan asıl ismi Mehmed bin Hazma olan Akşemseddin'in de aynı adlı eseri sebebiyle kültür tarihimizde yaygın bir yer edinmiş bir eserdir. *Hamza Baba* kültünde olduğu gibi çoğu zaman birbiri ile karıştırılan ve genellikle Akşemseddin'e izafe edilen bu eserler *Hamza Baba*'ya ait olanların ortaya çıkması ile aydınlığa kavuşacaktır. *Makâmât-ı Evliyâ Hamza Baba*'nın inanç dünyasını ve dünya görüşünü yansıtması bakımından önemlidir. Süleymaniye Kütüphanesi, Milli Kütüphane ve Akşemseddin menakıbnameleri ile karışık halde pek çok nüshası bulunan yazma, nüshaları arasında fark bulunsa da temelde aynı temayı işleyen tasavvufî bir eserdir.

Yazar, İslam dininin temel kaynakları olan Kur'an ve sünnet odağında hicretin üçüncü asrından itibaren kurumsal anlamda, bireyin sosyal hayatına ilişkin yaşam önerilerinde bulunmaya başlamıştır. Daha sonra seyr-i sülûk diyeceğimiz bir yol haritası şekillenmiş ve her coğrafya meşrebine göre bu yoldaki temel durakları belirlemeye başlamıştır. Anadolu sufiliği, kendi sayısal simgeciliklerinin de ekisiyle Türkistan'dan geçerken tanıştığı ve tasavvufun ciddi olarak tartışıldığı ortamda İslam dinine geçmiş olan toplumların

heyecanı ile esrik, cezbeli ve zühd eksenli bir dünya görüşünü kendine uyarlamaya başlamıştır.

Dört kapıdan geçip kırk makama ulaşması öğütlenen bu yolculuk hakkında pek çok söz söylenmiştir[11]. *Hamza Baba* da tıpkı *Ahmed Yesevî*nin *Fakr-nâme*sinden *Hacı Bektaş Velî*nin *Makâlât*ına kadar görüldüğü üzere bu temel durakları tanıtmakta ve onların işlevleri ve incelikleri hakkında bilgi vermektedir[12]. Bu çalışmada *Makâlât* ile birebir karşılaştırma yapmadan ve öncelik sonralık ilişkisi kurmadan sadece *Hamza Baba*'ya ait olan metnin içeriğini vermekle yetineceğiz.

Makâmât-ı Evliyâ, Allah'ın varlığı ve birliğinin akıl ve fikir ile idrak edilemeyecek bir akideyle bilineceğini, ilmin de tıpkı veliler ve peygamberlerde olduğu gibi ilahî takdir ile ezelde taksim olunduğunu beyanla başlar. Vilâyetnâmeler, Bektâşîliğin kurumsal olarak ortaya çıkmadığı dönemde melâmî zümreler içerisinde o zümrelerin pirleri çevresinde anlatılan menkabeleri toplayan eserlerdir.[13] *Makâmât-ı Evliyâ* menkabevî anlatımdan ziyade makelerden oluşan bir teori kitabı hükmündedir. Velilerin yaratılış gayelerinin de Hakk'ın kusursuz kudretinin ifadesine yönelik olduğu, her kişiye üzerine farz olan kulluğun yerine getirilmesi gerektiği ve kulun Hakk'ın kudretini ifade etmedeki noksanlığını bilmekle kendi olgunluğunu göstermiş olacağı dile getirilir.

---

[11] Bu makamlar hakkında kapsamlı bilgi için bkz. Süleyman Uludağ (2010). **Dört Kapı Kırk Eşik.** İstanbul: Dergâh Yayınları.

[12] Makâlat metninde dört kapı kırk makam nazariyesi daha sistematik ve daha kapsamlı olarak anlatılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdurrahman Güzel (2002). **Hacı Bektaş Veli ve Makâlât.** Ankara: Akçağ Yayınları.

[13] Ahmet Yaşar OCAK (2013). **Alevî-Bektâşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri.** İstanbul: İletişim Yayınları. 27

Bu giriş ile Hamza bin Ahmed, veli sıfatı ile ilmî bir eser yazarken bir kul olarak da Allah'ın ilmi karşısında beşerin acziyetini ifade ederek ilminin ve âlimliğinin kibir ve gurura kapılmamak üzere kendini bağlayan ve sınırlayan çerçevesini belirtmiş olur. Bu eserin yazılmasına dayanak olarak da ilmin asıl sahibinin ve kaynağının Hakk'ın mükemmel kudreti olduğunu, insanın ancak kendisine ruhsat verildiği ölçüde bu ilmi idrak ve ifadeye güç yetirebileceğini belirterek insan için ilmin ve manevi derecelerin kibir ve riya bakımından tehlikelerine işaret etmiş olur.

Bu girişten sonra *Bu kitâbuñ mü'ellifi HAMZA BİN AHMED (kuddise sırrahû) eydür* ibaresi ile eserin Ahmed oğlu Hamza'ya ait olduğunu belirterek *Hamza Baba*'nın ağzından bir rüya aktarımı ile eserin yazılış sebebi dile getirilir. *Hamza Baba* rüyasında, çevresinde veliler ve peygamberler bulunduğu halde Hz. Peygamber'i görür. Veliler ve diğer nebiler Hamza'nın maşuka kavuştuğunu ve kendisine berat verildiğini söyleyerek onu yüceltirler. Hz. Peygamber'in huzurunda hicapla bekleyen bu veliler ve nebiler arasından birisi Hz. Peygamber'e Hamza'nın evliyaların gördükleri makamları anlatan bir eser yazmak istediğini söyler. Hz. Peygamber de mübarek elini Hamza'nın başı üzerine koyunca Hamza'nın gözünden perde kalkar ve o an bu kitapta anlatılan makamları görüp hayran kalır, Hz. Peygamber'in ayağına kapanır. Hz. Peygamber mübarek eli ile Hamza'nın başını kaldırır. *Hamza Baba* eserinde, bir süre sonra uykudan kalkarak bu kitabı yazdığını, ne yazmış ise hatırladığı o levh üzerindeki nakıştan nazar ettiğini, bir harf ve bir nokta fazla yazmadığını ve kitabının adını *Makâmât-ı Evliyâ* koyduğunu belirtir. Yazılış sebebi böyle kutlu bir rüyaya dayanmakla eser

manevi bir hüviyet de kazanmış olur. On sekiz bölüm halinde yazılan eserin bölüm başlıkları da şöyledir:

1. Mürşid kimdir ve mürîd nedür ve irşâd kimüñ hakkıdur, anı bildürür.

Hamza Baba'ya göre mürşit, her şeyde kendi varlığını görmüş olan ve dünyada kendinden başka bir şeyi olmayan kişidir. Mürşidin her şeyde tasarrufu vardır, bütün yolları ve makamları geçmiş olmalıdır. En sonda kutbiyet makamına erişmiş olmalıdır. Evliyayı, Allah'tan başkası bilmez fakat şeyhler Allah'tan utanan kişilerdir ve sadece irşat ile görevlidirler. Hakkı her şeyde hazır bilmezler, kendilerinin ne kadar ilim sahibi olduklarını bilirler. Bunlar evliya değildirler, fakat evliyanın sözlerini halka duyurmakla görevlidirler. Kendilerini halka velî olarak bildirirler. Bu oldukça değersiz bir makamdır, evliyalar katında daha bayağı bir makam yoktur. Fakat evliyalar gizlidir. Bütün ilimleri bilir, zamanında evliya olduğunu kimse bilmez, kendisini halka göstermez.

2. Makâm-ı vilâyet nedür, anı bildürür.

Evliyalar her türlü ilimle donanmıştır. Hakkın sıfatıyla sıfatlandıkları için hikmet makamındadırlar. İnsanın nitelikleriyle, bütün yaratılış gayesini bilirler. Her türlü ilmi bilmekten muratları insanın bileşenlerini bilmektir. Fakat Hakkı kendini bilebildiği ölçüde bilir. Bu makama yetişen vilayete kadem basmış olur. Dolayısıyla bu makam vilayetin başlangıcıdır. Dünyadan artık elini eteğini çekmiş, kendi zevkinden başı dönmüştür ve kimseyi irşat edemez hale gelmiştir.

3. Vilâyet nedendür, anı bildürür.

Vilayet varlıkların ilmini kat ettikten sonra Muhammedî ruha erişmiş olur ve sahib-i kudret olunur. Bu makam nübüvvet makamıdır. Nebiler katında da veliler makamıdır. Ne zaman ki vilayet zâhir olsa izhar eden evliya olsa da vilayet nebevîdir. Çünkü vilayet zuhuru küfürdür, onun Allah'tan gayrıyla kelamı yoktur. Fakat hiç kimse onun kâmil bir veli olduğunu bilmez.

4. Makâm-ı fenâ nedür, anı bildürür.

Fenâ makamı. Muhammedî ruha nazar edip fena bulmaktır. İnsanın ruh kuvveti ile ruhaniyet bulmasıdır. İnsan-ı kâmilin son noktasıdır. Kendinden geçer, Hak dergahına varıp mahvolur. Ömrü oldukça seyreder. Yetmiş yıllık tecelli bu nefeste evliyanın vücudunda sadır olur ve müşahede eder. Evliya katında mürşittir. Ve irşat etme hakkına sahiptir. Fena makamı her asırda bir kişinindir. Bu kişiye kutbü'l-aktab denir. Bütün diğer veliler sülûk içindedir ve irşada yetkili değildirler.

5. Makâm-ı hikmet nedür, anı bildürür.

Hikmet makamı. Varlıkların ilimlerini bilmekten ibarettir. Bu makam veliler katında vilayetin başlangıcı olarak kabul edilir. Hikmetten kasıt yaratılış bilgisidir. Allah'ın varlıkları niçin yarattığını, niçin öldürdüğünü, niçin diriltiğini bilme makamıdır. Bu makama erişen salik de gına hasıl olur. Bu zenginlik makamı gönül hoşnutluğunu ifade eder.

6. Âdem ‘aleyhi’s-selâm makâmın bildürür.

İsimler varlıkların aynısı olduğu için insanoğlu bütün nesneleri bilmelidir. Bütün varlığın özünün insan olduğunu anlama makamıdır. Çünkü insanın hakikati ruh-ı Muhammedi’dir. Ruh-ı Muhammedi’nin hakikati de Hak’tır. Çünkü ilahi zata mazhar olan âdemden başka varlık yoktur.

7. Ehl-i cezbe makâmın bildürür.

Ehl-i cezbe makamı. Ehl-i cezbe, fena makamına mürşitsiz varan gönül ehlidir. İlahi feyz ile perdesiz nazar ederler ve artık akıl tavrı ile hareket etmezler. Aynı zamanda hayret makamı da denen bu makamda levhe nazar ederek tuhaf sözler söylerler. Çünkü bu makamda bütün ilimlere âlim olunur. Fakat öncelik ve sonralık duygusu karıştırılır. Bu makamda sadece ehli cezbe görür, bilir ve haz alır. Uçsuz bucaksız denizlerde kaybolmuş gibi kimseye faydaları yoktur. İrşat ile görevli değillerdir, ömrü oldukça o makamda kalırlar ve daha ileri geçemezler. Aynı zamanda siyaseten masumdurlar. Yani haklarında herhangi bir hüküm verilmez.

8. Sâhib-i tasarruflar makâmın bildürür.

Tasarruf sahiplerinin makamıdır. Yedi iklime hükmeden hâkimlerdir. Her biri bir yıldıza hükmederler. Yedi yıldız, bu yedi velinin mülazımıdır. Hak tarafından

emir olunanı ve dünyada olacakları bildirirler. Dünyayı bir düzende tutmakla görevlidirler. Allah'ın emrinden başka bir iş görmezler. Sürekli kutba nazar ederler. Bu da bir vilayet makamıdır ve evliyanın kemal göstergesidir. Kendisinin bir isteği yoktur, görevi hakkı hakkına teslim etmektir. İstediğinde fena makamına gidip tasarrufa geri dönebilirler. Bunların hissettiklerini ve yaşadıklarını herhangi bir insan taşımaya gücü yetmez.

9. Makâm-ı kümmeli bildürür.

Bu makamda sürekli rûh-ı Muhammediye nazar edilir. Görünüşte insan içindedirler, fakat onların ilmini Allah'tan başkası bilmez. Kimse onun veli ya da keşif sahibi olduğunu anlayamaz. Gına makamındadırlar. Kimseden bir beklentisi yoktur, muhtaçlık durumunda değildir. İlahi dergâhtan feyz olunanlara hazırdırlar ve o konuda bilgi sahibidir. İlişkisi sadece Hak iledir. Varlıkların sıfatları ona gizli değildir. Tayy-i mekan içindedir. Bu kusursuz makama Resulün mübarek ruhundan başka beşerin takati yoktur.

10. Makâm-ı ma'şûk nedür anı bildürür.

Rûh-i Muhammedi makamıdır. Bu makam levlâk makamı ve miraç makamıdır. Seyyidü'l-evvelîn ve âhirîn makamıdır. Fehm, fikir, kıyas ile tasavvur edilecek bir makam değildir. Velilerin ayne'l yakîn bileceği bir makamdır. Bu makamdan sonra kutbu'l-aktab olunur. Alemin üzerine tasarrufu geçer. Her dönemde bu makam bir kişinindir. Buna kutbu'l-aktâb denir.

11. Seyr ü sülûk nedür, anı bildürür.

Veliler katında sülûk dört türlüdür.
1. İnsanın kendini bilmesi, 2. Varlıkların nitelikleri, 3. Felekler bilgisi, 4. Arşa nazar etmek.
Salik felekleri bütünüyle seyrettikten sonra meşrep sahibi olur, arşa nazar eder, arşın azametinden ve heybetinden başı döner. Akıl gider, zahiri varlığını unutur. Hayret makamına erişir ve artık Allah'ın yardımıyla gına makamına erişmiş olur. Nefis ve varlık bilgisini anlamış olur. Çok kişi o makamda yok olmuştur. Çünkü hayâlarından vücut elbiselerini bırakıp şehit olurlar. Çünkü zattan gelen tecelliye insan güç yetiremez ve ömür oraya kadar olduğu için tecelli orada ömrü tamam eder.

12. Makâm-ı 'aşk nedür, anı bildürür.

Resul Hazretlerinin mübarek ruhuna nazar eder, aşık olur. Aşk galebesinden güzel sözler söylerler. Onlar rûh-ı Muhammedîyi güzellik üzere gördükleri için zülf ü hâl ile onu anarlar. Evliya katında hakiki aşk dedikleri budur. Bunlar her zaman sûrete nazar eder, müşâhid olur ve rûh-ı Muhammedîye âşinâ olurlar. Bütün güzelliğin kaynağı zâttan feyz almış olan rûh-ı Muhammedîdir. Çünkü o hakîkî sevgilidir. Ondan hayran olmak Hakkın farzı, evliyanın sünnetidir. Bu makamdakilere de ehl-i dîdâr denilir. Fakat bu makamda zâta müşâhid olunmaz. Bazı evliya bu inceliği anlayamadığı için kendisini helak

eder. Bazen da Mansur gibi Muhammedî şeriata münasip olmayan iddialı sözler söyler ve aşk şehidi olurlar.

13. ‘Anâsır-ı erba‘a dört nebîye mazhar düşdi, anı bildürür.

Dört unsurun dört nebiye mazhar düşmesi makamıdır. Adem, Nuh, Musa ve İsa peygamberlerin sırası ile toprak, su, ateş ve havaya mazhar düşmeleri anlatılır. Çünkü Adem a.s. topraktan yaratılmış, Nuh a.s. tufana mazhar kılınmış, Musa a.s. gazabıyla ateşe mazhar kılınmış ve İsa a.s. da nefesi sebebiyle havaya mazhar kılınmıştır. Onların her biri bir unsura mazhar kılınmış ama Hz. Muhammed’in vücudunda itidal vardır. Onun dört halifesi dört nebinin ilmine sahiptir. Hz. Muhammed bu dört unsurun aslını bünyesinde bulundurmaktadır.

14. Hak te‘âlâ evliyâya virdügi kudretleri bildürür.

Müşâhede makamıdır. Bu makama yetişenler Rasûlün ruhuna nazar eder ve zât-ı Hakk’ı müşâhede ederler. Sâhib-i kudret olarak levh üzerinde yazılan her ilmi görür ve okurlar. Fakat olacaklar hakkında beyanda bulunmazlar. Allah tarafından tecellî-yi zât galip olur, irade dışı sözler söyler ve sonra tövbe ederler.

15. Evliyâ cennet ârzûsından geçer, müşâhid-i zât olur, anı bildürür.

Fenâ makamı: Bu makam, evliyanın cennet arzusundan geçtiği, varlığını fenâ kıldığı makamdır. Fenâ bulan varlığa Allah’ın zâtı öylesine zevk verir ki ömür oldukça akla ihtiyaç duymaz. Herkes ona deli ya da saralı

muamelesi yapar. Her şeyde tasarrufu olduğu halde o dünyanın varlığından kendini arındırır. Dış görünümü divane suretindedir. Bunlar kimseye karışmazlar ama on sekiz bin âleme hükmü geçen bir kutbü'l-aktâbdırlar.

16. Makâm-ı salevâtı bildürür.

Namaz makamıdır. Evliyaullah tekbir getirdiklerinde Hz. Peygamber'in ruhunu görürler. O mübarek ruha karşı dururlar. Yerde ve gökte ondan başkasını görmezler. Hak ile Hak olurlar. Bu sıfata nazar edip yönelir ve namaz kılarlar. Onlar zâta nazar edip teveccüh ederler. Namazları zahirdir, bu namaz hakiki namazdır ve haslar namazıdır. Endişesiz ve tasasız namaz, bu makamda kılınır.

17. Sâhib-i ma'rifetüñ makâmların bildürür.

Marifet sahiplerinin makamıdır. Veliler katında bu makamdakiler vilayet sahibi olarak görülmezler. Çünkü marifet ilim, vilayet ise görmek ile ilişkilidir. Marifet, hakkın her şeyde var olduğunu hakikatle değil sıfatla bilmektir. Fakat bu hakikati göze göz görmediği için şüpheden uzak değildir.

18. Tevhîd nedür ve ne makâmdur anı bildürür.

Her şeyin hakikatinin Hak olduğu ve hatta başka hiçbir şeyin olmadığını görmek ve bilmektir. Eşyanın sıfatına nazar edince ona nazar etmiş ve bilmiş olur. Buna tevhîd-i tâm veya tevhîd-i tahkîk denir. Tevhîd-i sıfât ise varlıkların her birinin

bir ilahi sıfat ile ilişkilenmiş olmasıdır. Çokluğun içinde birlik, birliğin içinde çokluk bu ilişki sebebiyledir. Bu bir çelişki değildir. Fakat zât-ı uluhiyet bir güneş gibi bundan müstesnadır. Bu bağlamda isim sıfattır, yani rûh-ı Muhammedîdir. Şeyhler buna taayyün-i evvel derler. Âlem-i emr ve âlem-i halk ondan meydana gelmiştir. Tevhîd-i sıfatı bilmekle veli olunmaz, çünkü tevhîd-i sıfat her şeyin zahirini görür.

2. Kitâbü'l-Usûl:

Hamza Baba'nın ikinci eseri olan ve Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü Nu: 424'da kayıtlı yazmanın 113^{b}-127^{b} yaprakları arasında bulunan on beş yapraklık talik hatlı eser aynı müstensih tarafından yazıya geçirilmiştir. Hitaplar, hikâye ve kitapta yer alan bölüm başlıkları ve eserin müellifi olan *Hamza* ibaresi kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Besmele ve hamdele ile başlayan eser ibret verici hikâyeler aktarır. Her hikâyenin sonunda mesajlar verilir.

Dokuz hikâye, "Tırâş" başlıklı bir nasihat ve yine bir ibret ve nasihat bahsinden oluşan eser, genel olarak dini bir değeri ya da ibadeti yüceltmek üzere örnek hikâyeler aktaran dini-tasavvufi bir nasihatnamedir. *Makâlât*'ta olduğu gibi makamlar arasında bazı terim ya da kavramları açıklamak üzere alegorik örnekler aktarılmaktadır. Bu bakımdan her ne kadar ayrı bir kitap gibi başlıklandırılsa da evliya makamlarının devamı olarak değerlendirmek daha yerinde olacaktır.

Eserde, tıraş ve yaratılış bahsi dışında; bir çekirdekten meydana gelen karpuzun hikâyesi, yola çıkan beş yoldaş ile beş vakit namaz öğretisi, taharetin önemi, namazın terk edilmesi, şöhrete karşı fakrın yüceltilmesi, dünya işi ile meşgul iken tevekkülde bulunma, mümin ve münafık arasındaki güçlü fark, âlimlere uyanların kazançları gibi konular üzerinde durulur.

Bu kitap, tarlaya atılan bir karpuz çekirdeğinin yeşerip kök salması, meyve vermesi ve tekrar çekirdeklere dönüşmesi örneği ile başlar. *Hamza Baba*'ya göre karpuzun kökü benlik,

karpuzun kesildiği bıçak aşk cezbesi, karpuzun başı nefs-i emare, karpuzun içi heva ve heves, kabuğu ise cahilliktir. Kişi bu kök, baş, iç ve kabuktan yani benlik, nefis, arzu ve cahillikten arınmadığı sürece kemale eremez.

İkinci olarak da beş vakit ile donanmayan kişinin karlı dağın başında giysisiz donan kişi örneği ile açıklanması yer alır. Bu misal ile, bir elin beş parmağı gibi beş vakit namaz ile tam ve sağlıklı bir insan olunacağı ve namazın farz kılınan beş şarttan biri olduğu ifade edilir. Tüm kullar, Muhammed Mustafa yüzü suyu, dört ashab yüzü suyu ve on iki imam hürmeti için bu emri yerine getirmelidirler. Şimdi insanlara düşen şey, zayıf din ile sonunda zararlı çıkmadan, kınanmayı bırakıp din yolunu tutmaktır. Kıyamet yakın olduğu için de Allah'tan korkup namaz emrini yerine getirmeyenler azaba uğrayacaklardır.

Bâb-ı Tıraş

Bu bölümde tıraşın türleri hakkında bilgi verilmektedir. Cenâb-ı Hak ayet-i kerimesinde "başlarınızı kazıtmış veya saçlarınızı kısaltmış" buyurduğuna göre tıraş hakkındaki hüküm bu olsa gerektir. Hazret-i Peygamberin bid'at olarak buyurduğu tıraş ise Allah'ın emrini ve Hz. Muhammed'in sünnetini terk etmektir. Yani Yüce Allah'ı gözünden ve gönlünden kazıyanlardır. Çünkü hadiste de "Allah ve rasulünün sevgisi dünyadaki nesnelerin sevgisinden fazla olmadıkça mümin olamazsınız." buyrulmaktadır.

Tıraşın ikincisi de farz ya da sünnet üzere amel ederken dünya sevgisini gönülden çıkarmamaktır. Bu kişi anadan yeni doğan ve sakalı-bıyığı olmayan çocuk gibidir. Dolayısı ile dünya sevdası da yoktur. Bir yaşında dişi çıkar, üç

yaşında otuz iki dişi çıkar. Yedi yaşında dişleri yeniden çıkar ve artık çocukluktan çıkmış olur. Artık dünyevi akıl ve nefis de musallat olur. On dört yaşında dünya sevdası ile tanışır. Sakal ve bıyığı da çıkar. Rümuz işte budur. Evliya önce gözünden ve gönlünden dünyayı tıraş etti, sonra da sakalı tıraş etti. Allah sevgisini ve muhabbetini gönlüne doldurdu; din ile gözünü, hikmet avazıyla kulağını ve iman kokusuyla burnunu doldurdu. Cömertlik kılıcını eline alıp fakirlik nalınını da ayağına giyip evliya hırkasını sırtına giydi. Cömertlik yolunu temizleterek edebini korudu ve herkes için iyi düşündü.

Böylesi âşıklar tıraş olup nazar bekler, nefislerine hakim olup bedenlerinden, kavim ve kabilelerinden geçerlerse onları kınamamalı. Onlar yüksek makamlardadırlar. Bütün bu mana Baba Sultan'dan keşf olmuştur. Şu halde herkes özenip gönlünü temizlemeden bedenini tıraşa girişmemelidir. Şimdilerde tıraş çok ama icraat yok. Baş ayak, mürid mürşid belirsiz oldu. Şeyh dünyaya sarılmakta mürid de dünyaya tapınmaktadır. Dolayısıyla dervişlik de kalmadı, ariflere hürmet de kalmadı. Tanrıdan korkup peygambere sevgili olun. Allah herkese layık olduğunu verecektir.

Hikâye:

Hamza Baba, rüyada Hz. Peygamberin buyurduğu ve Sultan Baba'nın himmeti ile bu bilgilere ulaştığını söyler ve dua ile sonlandırdığı taharet konusundaki şu misali verir:

Hz. Ali cenge gittiği bir sırada üç gün yol aldı ama su bulununcaya kadar teyemmüm etmemek için hiç bevl etmedi. Üç gün boyunca bu abdestle seferi namaz kıldı. Dördüncü gün olmuştu ve suya yetiştiği için bevl etti. Bir miktar kan geldi. Eve döndüğünde bu halden dolayı yedi gün hasta yattı. Hazret-

i Peygamber bizzat evine geldi ve bevl tutmasının uygun olmadığını ve teyemmüm etmesi gerektiğini söyledi. Hz. Ali de taharet hakkında Cebrail a.s.ın getirdiği emri hatırlatarak bir vakit taharetsiz yere basmamak gerektiğini hatırlattı ve yedi gün değil yedi yıl bile hastalığa razı olduğunu söyledi.

1. **Rivayet:**

Hamza Baba, rüyada Hz. Peygamber'i gördüğünü ve mübârek eline nûrdan bir kalem alıp gönül kağıdına yazdığını söylediği bir rivayeti aktarır. Bu rivayette bir gün Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali ve Bila-i Habeşi as.lar ile yolculuk sırasında bir sahabenin evine misafir olurlar. O sırada akşam namazı vakti girdiği için namaz kıldılar. Fakat ev sahibi sahabe yemek hazırlığı sebebiyle namaza katılmadı. Sofrayı açıp mübarek ellerini uzattıkları sırada Cebrail a.s. sahabenin namazı terk etmesi sebebiyle Hz. Peygamberi uyaran bir vahiy getirdi. Bu uyarı üzerine Hz. Peygamber kendini kaybetti. Uyanınca da namazını kılıp yola çıkmak istediler. Fakat Burak yürümekte zorlandı ve akşama kadar hiçbir şey yemedi. Orucunu toprakla açtı. Otuz gün böyle geçirdi ve sadece suyla oruç açtı. Bu üzüntü üzerine Cebrail a.s. ilahi desturla geldiğini o namazını kaçıran sahabenin bağışlandığını, artık dünya yiyeceklerinden yemesi gerektiğini ve otuz gün cümle orucun ümmetine farz kılındığını müjdeledi. Ramazan ayı içinde gelen bu vahyin otuz birinci günü de bayram olarak kabul edildi.

2. **Rivayet:**

Hz. Muhammed bir gün Hz. Ali'nin de bulunduğu dört sahabesiyle oturmaktaydı. Sahabelerden biri Hz. Ali'ye bir elma uzattı. Hz. Peygamber mürakabede iken kendine geldi ve

sahabenin şöhret elini uzattığını söyleyerek Hz. Ali'yi uyardı. Hz. Ali de bunun üzerine şöhreti sordu. Hz. Peygamber, "Şöhret âfettir." dedi. Dipsiz bir kuyudur. Tesiri yedi tastan geçen bir zehirdir. Kovası bakır, urganı çürüktür. Fakr kuyusu kırk kulaçtır ve dipli kuyudur. Suyu da âb-ı kevserdir. Kovası altın, urganı la'l ve mercandır. Bakır dil, urgan ise i'tikattir. Âb-ı kevser ise evliyanın marifetidir. Hz. Peygamber Hz. Ali'ye Cebrail'in şöhretle ilgili getirdiği mesajı aktardı. Kıyâmet gününde şöhret ellerini dirseklerine dek yakar, kapkara iğsiye döndürürler. Şöhret ayakların dizlerine dek yaka, kara iğsiye döndürürler. Şöhret dillerini ensesinden iki çatal çeker, şöhret gözlerini çıkarıp burnunu yanında salındırırlar, kulaklarına cehennem ateşinden bir iğsi sokar, bir yanından bir yanına çıkarırlar.

3. Rivayet:

Hz. Muhammed birgün dünya kazancıyla meşgul olan bir sahabesine uğradı ve tevekkülle onun gönlünün Tanrı tevekkülü ile meşgul olmadığını anladı ve sahabeyi bu konuda uyardı. Hz. Ali bu konudaki hikmeti sordu. Hz. Muhammed de dünya ehli ile dünyalık ilişki kuran kişinin insana kulluk edeceğini ve gönlüne hoş gelmek üzere yalan gerçek demeden madde sevgisine bağlanacağını buyurdu. Bu maddecilik tevekkülü yorar ve büyük günah olur. Tevekkül vaciptir ve ancak Allah'a yöneliktir. Kazanç üç türlüdür. Birincisi, Allah emrine, zikrine ve kesbine riayet etmeden masivâ, fısk ve fücurla elde edilen, haram-helal gözetilmeyen dünya kazancı. İkincisi, ibadet vaktinde Allah ile ticaret vaktinde dünya ile olmak. Üçüncüsü de ibadeti de ticareti de Hak teâlânın tevekkülü ile yerine getirenlerin kazancı. Bu kul, geceyi bile

Rabb'inin tevekkülü ve ibadeti ile geçirir. Allah nazarında makbul kazanç budur. Böyle lokma kazanan kişinin evine bir kâfir misafir olsa bu lokmanın şulesinden kafir dininden döner. Hesabı hatalı olan kulun evine de bir Müslüman gelse kırk gün gönlü kararır. Bu muhasebe içinde olan insanın ortağı şeytandır.

4. **Rivayet**:

Beş peygamberin manasının anlatıldığı bu rivayette öncelikle Levlâk sırrı ile Hz. Muhammed'in yaratıldığı ve bu nükte üzerine Hz. Adem'in yaratıldığı anlatılır. Hz. Adem'in menzili ayak, Hz. Davud'un menzili diz, Hz. Musa'nın menzili karın, Hz. İsa'nın menzili göğüs idi. Hz. İsa kavmine bu sırayı saydıktan sonra Hz. Muhammed'in geleceğini ve bu gövdeye baş olacağını, ona şehadet getirmelerini, İslam üzere iman bulmalarını söyledi. Çünkü Hz. Muhammed'in kulağı hikmete, dili marifete, gözü dine, eli cömertliğe, ayağı da mirac yoluna açılmıştı. Ona on bir ferişte kulluk ederdi. Karın yoluna gıda vermeyin; nefis darlığına, sonra da can emrine itaat edin, zikirde, tespihte ve 'ibadette olun, nefs ipini kestirin, akıl ipini taktırın ve yürek tahtında 'akl-ı küll eline verin. Ondan sonra o kişiye mü'min desen de olur, evliya desen de olur.

5. **Rivayet:**

Bir mümin ruhunu teslim edeceği zaman zebanilere ve rahmet feriştelerine birbirinden habersiz nida gelir. Fakat zebaniler bu mümin ile karşılaşınca bu müminin cennet tecellisini giydiğini görünce geri dururlar. Ancak rahmet melekleri bu ruhu teslim alabilirler. Muhammed ümmeti geldi diye gök melekleri ziyaret ederler. Dördüncü kattan sonra da a'lâ-yı illiyyîne çıkarırlar. Bundan sonra da cennet kapıları ve

kıyamet bir güneş gibi açılır. Fakat bir münafık can vereceği zaman önce rahmet meleklerine sonra da zebanilere haber verilir. Birbirinden habersiz giderler ve bu münafığın cehennem sıfatını giydiğini görürler. Rahmet melekleri geri adım atar, zebaniler karşılar. İlahi emirle zebaniler bu ruhu alıp cehenneme götürürler. Müminin canı çıkarken hiç hissetmez ve yetmiş bin yıl kabirde yatsa da bir saat gibi gelir. Fakat münafığın canı acıyla çıkar ve bir saatlik hal ona yetmiş bin yıl gibi gelir. Bu can evliyanın canı olunca da ne olacağını düşün. Onların halini ancak Allah bilir. Alimler üstünde amel ettiği sürece yeryüzü bile kıyamet gününde rahmete mazhar olacaktır.

Taharet:

Arifler birbirine basamak teşkil eden bazı sorular sorarlar. Taharet kapısı el ile, el kapısı abdest ile ve dolayısı ile taharetle ilişkilendirilir. Aynı şekilde namaz kapısı tespih, tespih de nale ve naliş ile bağlantılıdır. Bütün bunların da ihlas, itikat, doğruluk, muhabbet ve meskenetle haramdan, zinadan, fısktan, fücurdan ve masivadan kaçınmakla olabileceği anlatılır. Daha sonra da ariflere geçerli olan kapı sorulduğunda fakr ile cevaplandı. Ortası ise erenler nazarına girmek olarak öğütlendi. Bu işin batını post altında gizlenmek, zahiri de meydanda gösteriş yapmaktır. Doğrusu cem‘ eylemek, terk etmek ve geleni yerine koymakla hizmet görmektir.

6. Rivayet:

Hz. Muhammed bir gün Hz. Ali ile yolda giderlerken Hz. Ali bevl etmek için kırk adım uzaklaştı. O sırada aralarından

bir kişi geçti. Hz. Ali'nin gelip dinlenme talebi üzerine Hz. Muhammed oturmamasını ve gelirken bir ayak izine basıp basmadığını sordu. Hz. Ali de bir ize bastığını söyleyince ondan ayakkabısını çıkarmasını eğer yoksa ayak derisini yüzmesini söyledi. Taharet alıp iki rekat namaz kıldıktan sonra yola devam ettiler. Hz. Ali'nin bu uyarıya dair süali üzerine Hz. Muhammed, yola tevekkülle gitmek gerektiğini, eğer bir müminle karşılaşılırsa selam verilmesi gereğini, fakat bir münafıkla karşılaşılırsa yüzünü ve yönünü çevirmek gerektiğini söyledi. Münafıka yoldaş olmak, çıranın içindeki yağı fitilin çektiği gibi habersizce imanı çeker.

7. Rivayet:

Dört kişi sarp bir geçitte bekliyordu. Fakir bir âlim yanlarına gelip burada beklemek yerine bir yol tarif etmiş. Sağdan ve soldan gelen sese aldırmadan bir bahçeden geçmelerini söyledi. Biri sağa, biri sola, ikisi de ayrı yöne giderler. Kırk gün sonunda bir kıra rastladılar. Kırk günlük açlık ve susuzluğun sonunda engin bir suya eriştiler. Gemi olmadığı için geçemediler. Birisi kendini bu suya bıraktı, sudan bir el uzandı ve alıp çekti. Bir zaman sonra aklı başına geldi, baktığında bir kubbe gördü. Bu kubbenin tuğlası gümüşten ve sadeften, üstündeki taşı inciden, daha üstündeki la'lden ve daha üstündeki mercandan ve üstlerinde kızıl altın, zeberced ve gevher bulunmaktaydı. Bu kubbeden yedi kapı açıldı. İçeri girdiğinde bir nur ışımaktaydı. Bu nur içinde bir üstad belirdi, secde etti. Aklı başından gidip mest ü hayran oldu. Bu sarhoşluk sırasında ol üstad eline dört yüzlü bir mücevher verdi. O cevherin bir yüzünde ilk durduğu sarp yer, bunun içinde o bahçe, bunun içinde o engin su ve bunun içinde de yer, gök, güneş, ay ve yıldızlar dönmekteydi. Üstadın çağrısı

üzerine o cevheri yuttu. Bu su bir değirmen kanalında imiş. Bekleyen yoldaşını da eteğine tutunmasını isteyerek sudan geçirdi.

3. Tasavvuf Risâlesi

Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü Nu: 424'da kayıtlı yazmanın 128b-132a arasında bulunan dört yapraklık mensur risâle, vücütname türünde tasavvufî bir eserdir. Şeriat, tarikat, hakikat ve marifeti sembollerle aktarırken dünya algısını ve insanın bu dünyadaki varlık ve vücut sebebini aktarmayı hedefler. Eserin iki yerinde *Baba Sultan kulı*, *bîçâre ve miskîn dervîş* sıfatları ile adı geçen *Hamza*, eserinde müellif sıfatıyla konuşur. Zaman zaman âyet ve hadîslerden aktarım yaparak ana konuya ara verilir. Fakat eser esas olarak yazar-anlatıcı üslubu ile ve örnekleme yöntemiyle kaleme alınmıştır. On yedi satırlı talik hatla yazılmış bu yazma nüsha besmele ile başlar ve nüshada *Dervîş Mustafâ El-Mevlevî* adına H. 997/M. 1588-89 tarihli istinsah kaydı bulunmaktadır.

Risale, insanın yaratılışını dört element ile ele aldığı ontolojik bir alegori üzerine kurgulanmıştır. Bu sembolizmde dünya kurşun ve bakırdan, beden gümüşten, can da altından yaratılmıştır. Daha sonra bu maddelerden yapılan bir hamam içinden açılan kapılarla dört kapı bahsine geçen yazar *Baba Sultan*'dan kendisine keşf olan dört makamı sembollerle anlatır. Eserin ikinci sembolik anlatısı ırmak yoluyla denize ulaşan balık metaforudur. Balık, pınar, ağaç ve gölge üzerinden kurguladığı hikâyeyi yine dört kapı metaforu ile ilişkilendirir. Kitap şu içerikten oluşmaktadır:

Hak Teâlâ dünyayı kurşun ve bakırdan, teni gümüşten ve canı atından yaratmıştır. Altının içinde bir cevher yarattı ve

kendi nurunu koydu. Cevher meskenettir. Fakr kapısı alçaktan açılmıştır. Bu alçaklık, kendini her şeyden eksikli bilmektir. Karanlık kapısı ise yüksekten açılmıştır. Yükseklik ise bütün yaratılmışlardan kendini yüksek görmektir. Sakın büyüklenmeyesiniz, Azrail korkusu gönlünüzde olsun. İsrailoğullarından olup, ilk başta Allah'a kulluk vazifelerini yerine getiren halis bir mümin iken daha sonra ilmi ile azan ve Allah yolundan sapan bir kişi olan Bel'am-ı Bâ'ûr'u ve İsrâiloğullarından önceleri âbid ve zâhid birisi iken dönemin pâdişâhının hasta kızı vâsıtasıyla şeytan tarafından aldatılan ve zamanla başına türlü fenâlıklar gelen râhip Bersîsa'yı aklınızdan çıkarmayın. Bundan maksadımız beden, can ve dünyanın maksadını anlatmak, canın dostunu düşmanını beyan etmektir.

Eğer bir mümine Hak nazar ederse nur şulesi meskenete dokunur, can şulesi de bedene dokunur. Tıpkı güneş doğduğunda karşı gelen yerlere daha iyi ışık düştüğü gibi. O yerleri daha çok aydınlatır, ısıtır ve türlü yemişler bitmesine neden olur. Eğer mümin az güneşli, yerlerde olursa gönlünde manevi yemişler bitmez. Güneşin toprağa tesir ettiği gibi Hak şulesi de dünya kurşununa ve bakırına etki eder ve kalaycı gibi kurşunla bakırı kalaylar. Nasıl ki kalaylı kapta pişen yemeği cenk çalmazsa Allah nazar ettiği müminlere dünya cefasını çektirmez. Bütün bunları az yemekle, az uyumakla ve evliyaya itikatla kazanabilirsiniz. Bu hal âşıklar halidir.

Zalimler ise içki içerler, dünyalık konuşurlar, haram yerler ve gözleri gönülleri zinadadır. Bunlar ilahi buyruğu terk ederler. Onlarla birlikte olursan dinin yıkılır. Örnek olarak da bir ustanın yaptığı bakır ve kurşun kabı kalaylatmaması

verilebilir. Maddiyata kıyamadıkları için kalaylatmamışlar. Kalaysız kapta pişen yemeği kurşun ve bakır kendine döndürür. Ey âşıklar! Anlayasınız diye söylüyorum ki kurşun gümüşten, bakır da altındandır. Yan yana gelince kurşun gümüşe zarar verir, bakır da altına katılırsa kalp olur. Dünyanın sana olan düşmanlığı, bakırın altına, kurşunun gümüşe düşmanlığı gibidir.

Bir usta hamam yapar, üstünü kurşunla kaplar ve çatısına da bakırdan süsler yapar. Üstüne aldanmamak gerekir çünkü üstü münafıklar yeridir. Yere inmeli; kapısı yerdendir. Hamamın birinci kapısı şeriattır. İçeri gir, soğuk su vardır. Yol erisin ve yüreğin yangındır, kana kana iç. İkinci kapısı tarikattir. Aç ve gir, halis yemişler dökülmüştür. Tarikatten de iki kapı açılır. Sol kapı cehennem kapısıdır. Sağ kapıyı aç ki o marifet kapısıdır. İçeri gir. İki çeşme akar: biri sıcak, biri soğuk. Soğuk suyu sıcak suya kat. Bedeninin kirini yıka ve temizlen. Su gövdenin kirini dışarı çıkarır. İki çeşmeden biri şeriat biri tarikattir. İkisinin başı da iki altın oluktan oluşan bir kaynağa dayanır. Marifet oluğu ateşe uğrar ama şeriat oluğu uğramaz. Ateş pişirici ve kaynatıcıdır. Su tövbe suyudur. Hamam kirleri, tevbe de gönüllerin fısk ve fesadını temizler.

Bir padişahın büyük bir kaynak suyu vardı ve denize kadar ulaşmaktaydı. O pınarda bir de balık vardı. O balık her zaman denize ulaşırdı. Padişah bu pınarı bir kişiye emanet etti ve günde beş kez seslenmesini, önünü etrafı çevrili toprak yapıp içini bahçe yapmasını ve o kaynak suyuyla sürekli sulamasını istedi. O kişi de ısmarlandığı üzere yapması gerekenleri yaptı. Bahçe oldu, suladı ve bitkiler çiçeklendi. Bir gün pınarın üstünde bir ağacın büyüdüğünü gördü. Gölgesinde oturup gölgede bahçeyi tımar edeceği için ağaca dokunmadı.

Bu gölge hoşluğu ile günlerini geçirdikten sonra bahçedeki çiçeklerin solduğunu gördü. Pınarın suyu azalmış ve ayağı denizden kesilmişti. Balık da suya bunalmıştı. Birgün padişahın bir kulu uğradı ve bahçenin durumunu görünce onu uyardı ve hemen çapa, balta ile ağacı kestiler, köklerini çıkardılar. Kök pınar gözünü tutmuştu, yolu açıldı. Su denize erişti, balık da tekrar canlandı.

Bu söz müminler için bir rümuzdur. Pınar gönül, balık ruh, ağaç dünya sevgisidir. Kaynağın üstünde biten ve kökleri ile suyun gözünü tıkayan ağaç, gönle girip gönül gözünü kaplayan dünya sevgisidir.

4. Dîvân:

Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü Nu: 424'da kayıtlı yazmanın 132b-144a yaprakları arasında bulunan son eser olan *Dîvân*, aynı kâtibin talik hattı ile yazılmıştır ve on yedi satırlı on iki yapraklık kırk beş şiirden oluşmaktadır. Beyitler halinde yazılan klasik edebiyatın gazel formu kullanılmış olsa da iç kafiye, biçimsel farklılık ve içerik bakımından tekke şiiri türüne uygun düşmektedir. Bazı mısralarında uyum göstermeyen eksikli bir hece vezni ile yazılmış olan bu şiirler, tasavvuf doktrini doğrultusunda dünya algısına yönelik nasihat ve ibret içerikli örneklerdir. İnsan için kendini bilmeyi, doğru itikat için ölmeden önce ölmeyi ve kalbin inkardan kurtulması için muhib olup erenler eteğini tutmayı salık vermektedir. Bu geçici dünyanın gaflet içinde geçirilmemesini söyleyen ve her şiirde Hamza mahlasını kullanan şair *Hamza Baba*, mana yolunda kendi acizliğini ve miskinliğini de hemen her şiirde vurgulamayı ihmal etmez. Şair Hamza'nın,

Erüŋ göŋli deŋiz olur tâlib olan necât bulur
Niçe kişi münkir olur bugün 'ışka uyan gelsün

Hamza gönlüŋi sıvıkdur cânuŋı 'ışka ıvıkdur
Boynuŋa ışk ipin dakdur eri Hakkı bilen gelsün
(Dîvân, g. 4/ 6-7)

beyitleri onun bu dünyada yaşamayı öğütlediği aşka bakışını özetlemektedir. Bu dünya hayatının nefsi öldürmekle canın dirileceği bir hayat, dünyanın mihnet ateşi, tabutunun da cehennem olduğunu ve gönül gözünü açmanın dosta yönelmekle mümkün olacağını dile getirir.

Hamza Baba, şiirlerinde kendi manevi mimarının *Baba Sultan* olduğunu, gönlüne Hakk'ın onun himmetiyle dolduğunu aktararak mürşidini de işaret eder:

> ‘Işk bize bünyâd urdı Babâ'dan himmet oldı
> Göŋlümüze Hak toldı bir sözi dile geldi
>
> (Dîvân, g. 8/1)

Hamza Baba'nın manevi önderi ve mürşidi, değişik isimlerle andığı Baba Sultan'dır.

> Hamza göŋlüŋi ayırma ol erenler işiginden
> Baba kulları içinde senüŋ eksiklügüŋ çokdur
>
> (Dîvân, g. 11/7)

Şiirlerinde dönemin eleştirisini de yapan *Hamza Baba*, şimdiki şeyhler gibi rüşvete tapmayacağını (g. 12/1^{b}) ifade eder. Bu bilinci, başında bir devlet tacı olarak gören *Hamza Baba*, kibir ve riya tehlikesine karşı da kendini uyarmayı ihmal etmez.

Bu şiirlerde *Hamza Baba*, bir postnişin gibi görünse de esas bağlılığı ve aşkı *Baba Sultan* üzerinden anlatmaya çalışır. Bu bakımdan özellikle;

> Hamza miskîn dün ü gün ağlar idi
> Şükr olsun bugün Baba'ya yitdüm
>
> (Dîvân, g. 34/9)

> Evvel mürşidüŋ İslâm'dur sanma ki küfr degül
> Kimsenüŋ noksânı degmez Baba'nuŋ hayâtına
>
> (Dîvân, g. 22/3)

beyitleri *Baba Sultan*'ın da hayatta olduğu yıllarda yazılmış izlenimini vermektedir.

‘Işk senüŋ bünyâduŋı Kur’ân’da ta’lîm itdi
İkrâr eylen Kurân’a şeytân evüni tutdı

(Dîvân, g. 17/1)

diyen *Hamza Baba* öğütlenen aşkın temelinin Ku’rân öğretisi ile olduğunu ve bunu kabul etmeyenlerin de şeytan tarafından kuşatılacağını söyler. Eğer görülebilirse o kitaptaki mananın vücudun aynısı olduğunu çünkü Hakk’ın bütün yeri ve göğü kapladığını ve orada göründüğünü dile getirir. (Dîvân g. 17/3) *Hamza Baba*’ya göre bir esrime hali olan bu aşk gönle girince dünyada rahat bırakmaz.

Birlik içinde yüri erenlere yüz süri
Göriceğiz didârı cânlar harc itse n’ola

(Dîvân, g. 30/6)

diyen *Hamza Baba*’nın mesajı oldukça açıktır. Esas mutluluk için bu dünyada da sevgi ve dayanışma ile mutluluk reçetesi önerir. Dîvân’da bir şiirde;

Oturmışsın bir kûşede yazmışsın dükkânuŋı
Niçenüŋ açduŋ gözini oncasın kör eyledüŋ

(Dîvân g. 31/3)

diyerek şathiyelerde olduğu gibi Hakk’a sitemde de bulunur ve insanların farklı yaratılışlarından örnek verdikten sonra içinde bulunduğu dönemdeki Müslümanların amansız çatışma ve yabancılaşmalarından dem vurur:

Müşkilüŋ mi var senüŋ de nedür bunca kîl ü kâl
Kimisin Sünnî yaratduŋ kimin kâfir eyledüŋ

(Dîvân, g. 31/6)

beytini dile getirir. Sonunda sözlerindeki iddiasının farkında olan *Hamza Baba* şiirin son beyitinde;

Hamza yanuŋda delidür sözini tutgıl ma'zûr
Âlem-i ervâhda iken sen beni var eyledüŋ
(Dîvân, g. 31/7)

diyerek mazereti nedeniyle mazur görülmesini ister ve bunları söyletenin de ruhlar aleminde kendisini var eden yaratıcı olduğunu belirterek sorumluluktan kurtulmaya çalışır.

Etüm kanum iligüm killi *Ene'l-Hak* söyler
Kimden yüzüm döndürem bugün didâra geldüm
(Dîvân, g. 36/7)

diyen *Hamza Baba*, bu yolun geçmişteki tehlikeli geçitlerine de yönelerek cennet ve cehennem korkusunun ötesinde bir durum olan bu aşk meydanında darağacı korkusundan geçtiğini, Hamza isminin de boşuna olmadığını, bütün bunları göze alarak aşk denizine daldığını dile getirir:

Tamu cennet cehennem korkusın korkarısaŋ
Aŋa uğrayup geçdüm yine bâzâra geldüm

Âşıkam meydânevâr bâzârum olda benüm
Ol korkuyı geçüben yine bahâra geldüm

Bir dükkân tutup kondum adumı Hamza didüm
Işk denizine taldum göze göz kevne geldüm
(Dîvân, g. 36/8-10)

Dîvân dil özellikleri bakımından 14. ve 15. yüzyıl eski Anadolu Türkçesi genel özellikleri taşır. Zaman zaman arkaik sözcüklerin yer aldığı metnin dili dinî-tasavvufî halk metinlerinin diline yakındır. Şiir tekniği ve şekil özellikleri bakımından yetkin sayılmayan bu şiirler pek çok örneği görüldüğü üzere tasavvuf okullarında okunan ve ilahi

formunda da söylenen türlerden olup muhteva bakımından da ilk dönem Anadolu erenlerinin üslubunu yansıtmaktadır.

II. BÖLÜM

HAMZA BABA'NIN ESERLERİ

1.

MAKÂMÂT-I EVLİYÂ

Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm

El-hamdü lillâhi rabbi'l-'âlemîn ve's-salâtü ve's-selâmü 'alâ nebiyyihî Muhammedin ve âlihî ve sahbihî ecma'în. Emmâ ba'd: Allâhü te'âlâya hamd idüp ve Rasûl hazretine *'aleyhi's-selâm* salât ü selâm idüp ve âline ve ashâbına dürûd-ı bî-had kılmakdan soŋra ma'lûm ola kim Allâhü te'âlâ cemî' 'âlemüŋ hâlıkıdur ve mecmû' yaradılmış anuŋ mahlûkıdur ve dahı her şeyde ihâtası vardur, ne oldugın ve ne olacagın bilür, andan artuk kimsenüŋ hakkı degüldür ve her şeyde ne varın bilmek, Hakk'uŋ vahdâniyyetin şerh ü beyân kılmak kemâ-hüve Hakk'a mahlûk olanuŋ elinden gelmez. 'Akl tasavvurı ve fikr kıyâsı ile olur nesne degüldür. Kendü zâtı kudretini girü kendüden gayrı kimesne bilmek mümkin degüldür. Ammâ kul kim geldi vüs'-ı tâkat irdügince kim ezelde emr olunmışdur, her beşerden ne kadar 'ilm zuhûra gelse gerek idi ol kadar 'ilmi zuhûra getürdi, ancak eger enbiyâdur ve eger evliyâdur hemân gördügidür, levh üzerindeki nakşına nazar ider, 'âlim

---

1 Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 94b

olur, kitâb kitâbet kılur, (95a) şol mikdârca kim ezelde kısmet olmışdur, ol kadar ‘ilmi kitâbına yazar. Her velî Hakk’uŋ kemâl-i kudretini beyân kılmak içün vücûda gelmişdür. İmdi her kişi kim kendü üzerine farz olan kullugı yirine getürmese nâkısdur. Pes lâzımdur ki her velî dahı Hakk’uŋ kemâl-i kudretinden ne mikdâr ‘ilme ‘âlim oldı ise zikr ide, egerçi Hakk’uŋ ‘ilminüŋ nihâyeti yokdur kim şerh ü beyân ola. Ammâ kul şerh ü beyân itmekle ‘âciz olup kendü noksânın bilmekdür ve her kuluŋ kemâli oldur. Bu kitâbuŋ mü’ellifi HAMZA BİN AHMED *kuddise sırrahû* eydür: Günlerde bir gün oturup kendi vücûdum ‘ilmine meşgûl idüm. Gözüme uyhu geldi, melûl oldum. Eyitdüm ki İlâhî bu gaflet nedür kim gözüm aldı diyürek gözümden yaş revân oldı. Yatdum, henüz uyur uyumaz gibi iken Rasûl hazretini *‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm* gördüm. Birkaç velîler birle gelür, çevresinde enbiyâ-yı mürselîn; Âdem ve Şît ve Nûh ve İbrâhîm ve İsmâ‘îl ve İshâk ve Mûsâ ve Dâvud ve Süleymân ve ‘Îsâ *‘alâ nebiyyinâ ve ‘aleyhimü’s-selâm* eydür kim; HAMZA BİN AHMED, meger ‘âşık, sen tur, ma‘şûka vâsıl ol, diyü şol yaş ki gözüŋden revân oldı. Biz (95b) anı dergâh-ı ülûhiyyete ‘arz eyledük, kabûl oldı. İmdengirü saŋa berât-ı müsellemi virdük diyü buyurur. Ammâ ol kul bile olan velîler ve nebîler mecmû‘ı hicâb-ıla tururlar, aralarından bir uzun boylu hûb sûretlüsi eydür: Yâ Rasûla’llâh, HAMZA BİN AHMED eydür kim evliyâ’üllâh gördügi makâmları beyân kılsun, dir. Hazret-i Rasûl ‘aleyhi’s-selâm mübârek elin başum üzerine kodı, gözümden hemândem hicâblar gitdi. Bu kitâb içinde zikr olan makâmları nazar idüp gördüm, hayrân kaldum. Rasûl hazretinüŋ ayagına düşdüm, mübârek eliyle başum kaldurdı, üç kez işbu lafz-ıla eydür ki; *bilâ tekellüfî bilâ tekellüfî bilâ tekellüfî* ve bir niçe zemân hicâbsuz olup yürüdüm. Andan tavr-ı ‘akla gelüp bu kitâbı yazdum. Her söz

kim bunda yâd kılmışam levh üzerindeki nakşa nazar idüp yazmışam, bir harf ve bir nokta ziyâde yazmamışam. Belki gördügimüŋ biŋde birin yazmışam. Zîrâ ki Rasûlü'llâhuŋ gösterdügi makâmlarda makâm vardur ki lafzı olmaz, 'ibârete gelmez, 'akluŋ anda yiri yokdur. Her kimesne degüldür dirse hod kâfirdür, şübhe yokdur. Ve hem bu kitâba MAKÂMÂT-I EVLİYÂ diyü ad virdüm ve bu kitâbı on sekiz bâb üzerine kaleme getürdüm. *Der mukâbele-i hejdeh-i hezâr 'âlem ve bi'llâhi't-tevfîk*. (96a)

- Bâb-ı evvel, mürşid kimdür ve mürîd nedür ve irşâd kimüŋ hakkıdur, anı bildirür.
- Bâb-ı sânî, makâm-ı vilâyet nedür, anı bildirür.
- Bâb-ı sâlis, vilâyet nedendür, anı bildirür.
- Bâb-ı râbi', makâm-ı fenâ nedür, anı bildirür.
- Bâb-ı hâmis, makâm-ı hikmet nedür, anı bildirür.
- Bâb-ı sâdis, Âdem 'aleyhi's-selâm makâmın bildirür.
- Bâb-ı sâbi', ehl-i cezbe makâmın bildirür.
- Bâb-ı sâmin, sâhib-i tasarruflar makâmın bildirür.
- Bâb-ı tâsi', makâm-ı kümmeli bildirür.
- Bâb-ı 'âşir, makâm-ı ma'şûk nedür anı bildirür.
- Bâb-ı hâdî 'aşer, seyr ü sülûk nedür, anı bildirür.
- Bâb-ı sânî 'aşer, makâm-ı 'ışk nedür, anı bildirür.
- Bâb-ı sâlis 'aşer, 'anâsır-ı erba'a dört nebîye mazhar düşdi, anı bildirür.
- Bâb-ı râbi' 'aşer, Hak te'âlâ evliyâya virdügi kudretleri bildirür.
- Bâb-ı hâmis 'aşer, evliyâ cennet ârzûsından geçer, müşâhid-i zât olur, anı bildirür.
- Bâb-ı sâdis 'aşer, makâm-ı salavâtı bildirür.

- Bâb-ı sâbi‘ ‘aşer, sâhib-i ma‘rifetüŋ makâmların bildirür.
- Bâb-ı sâmin‘aşer, tevhîd nedür ve ne makâmdur anı bildirür.

1

BÂB-İ EVVEL

Mürşid kimdür ve mürîd nedür ve irşâd kimüŋ hakkıdur anı bildirür. ‘Âlemde mürşid şol kişidür kim mecmû‘ şeyde kendü vücûdın görmiş ola. Kendüden artuk ‘âlemde hîç şeyi olmaya. Cemî‘ şeyde tasarrufı ola. Mürşid bu sıfatlu kişidür (96b) ve mürîd dahı şol kişidür kim mecmû‘ berzahı kesmiş ola, hîç bir makâm olmaya kim ol anı görmemiş ola. Hemân şol makâm ki makâm-ı kutbiyyetdür, ol kılmış ola, mürîd ol makâmlu âdemdür. ‘Âlemde mürşid birdür ve mürîd dahı birdür. Ammâ sü’âl vârid olur kim ‘âlemde meşâyıh dirler, irşâd iderler, her birisinüŋ mürîdleri vardur, fülân şeyh mürîdi dirler, fülâna irişdük dirler, diyüp sü’âl eydürlerse eydevüz kim Hak dergâhında bunlar şermsâr dururlar. İşbu hadîs naklince *kâle’n-nebiyyü ‘aleyhi’s-selâm fî hadîs-i kudsî; Evliyâ’î tahte kıbâbî lâ-ya‘rifühüm gayrî*. Bu hadîsüŋ ma‘nâsı budur kim Hak *sübhânehû ve te‘âlâ* eydür kim benüm kubbelerüm altında evliyâlarum vardur kim benden artuk kimse bilmez. Pes evliyâyı Taŋrı’dan artuk kimse bilmese bu meşâyıh dirilenler yalan söylerler, şermsâr-ı Hak olurlar didügümüz vâki‘dür ve hem bunlar kim şeyh dirilürler, mürîdler cem‘ iderler, da‘vâ-yı irşâd iderler, Hakk’ı her şeyde hâzır bilmezler. Eger Hakk’ı her şeyde hâzır bilselerdi da‘vâ-yı irşâd kılmazlardı. Zîrâ kim kendülerüŋ ne mikdârca ‘ilmi vardur kendüler hod bilürler, mahall-i irşâd degül dururlar. Da‘vâ-yı irşâd kıldukları (97a) Hak itdügimüz fi‘lleri bilmez, dimek olur. Anuŋ içün mürîdler cem‘ idüp irşâd iderler. Eger kim Hakk’ı her şeyde hâzır ve nâzırdur bilüp görelerdi mikdârlarınca dirilüp fârig olurlar-ıdı. Bunlar kim meşâyih dirilürler. Esahh

budur kim evliyâ degül dururlar, evliyâ katında belki dellâllerdür, evliyâ sözlerin halka satarlar, kendüler hoş kişi düşerler ve kendülerin halka velî bildirürler. Gâyet de ednâ makâmdur, evliyâ'ullâh katında bundan ednâ makâm yokdur. Geldük imdi evliyâ kimdür. Evliyâ şol kişidür kim cemî' 'âleme mahfîdür, hazînedâr-ı Hak'dur, külli 'ilme 'âlimdür, her kişiye kendüligince bulunur. Anuŋ içün evliyâyı zamânında kimesne bilmez. Pes halk tasavvur itdügi degüldür. Evliyânuŋ kimseye ihtiyâcı nedür kim kendüyi 'âlem halkına fâş eyleye, hâşâ evliyâdan ki Hakk'uŋ esrârını fâş ide. Yâhud 'âlem halkınuŋ ne mikdârı var kim bir zerre söz tuya, dahı helâk olmaya. Esrâr-ı Hakk'a tâkat getüre. Bu hod mümkin degül. Eyle olsa hadîs-i sahîhdür ki evliyâyı Hak'dan gayrı kimesne bilmez. *Allâhü a'lem. Ve'l-hamdü li'llâhi rabbi'l-'âlemîn*.

2

EL-BÂBÜ'S- SÂNÎ

Makâm-ı vilâyet nedür, anı bildirür. Makâm-ı vilâyet ikidür. İbtidâ-yı vilâyet budur kim evliyâ'üllâh mecmû' eşyânuŋ 'ilmine 'âlim olur. Makâm-ı hikmet budur. (97b) Evliyâ katında Hakk'uŋ sıfatıyla muttasıf olmakdur. Hak *sübhânehû ve te'âlâ* Âdem oglanların ne vech ile terkîb ider, kankı eşyânuŋ hâssasından gelüp kan olandur. Âdem olan evliyâ'üllâh aŋa 'âlim olur. Eşyânuŋ 'ilmin bilmekden evliyânuŋ murâdı budur ki terkîb-i insânı bile. Ammâ evliyâ bunı bilmek ile kâmil olmaz. Zîrâ Hakk'uŋ kemâli hemân eşyâ degüldür kim anı bilicek kâmil ola. Hakk'uŋ kemâlinüŋ nihâyeti yokdur kim temâm biline. Ammâ evliyâ şol makâma yitişür kim her şeyde dâhil olur, kendi vücûdı müte'ayyinesini görür, bilür. Nitekim her beşer kendi vücûdın gördügi gibi. 'Âlem-i ihyâ didükleri, evliyâ katında bu makâmdur ki kendi vücûdını her şeyde görür. Ammâ bu makâm eyle makâmdur ki bunca biŋ velîler ve nebîler ser-gerdân dururlar Hakk'uŋ yedinde ki bu yigirmi dört sâ'atde ve yigirmi dört biŋ nefesde Hakk'uŋ her şeyde ne kadar kudreti zâhir olur, her bir nefesde evliyâ'üllâh aŋa 'âlim olur. Bu makâma yitişicek vilâyete kadem basar. Vilâyet ibtidâsı budur. Bu makâmda evliyâ'üllâh hod 'âlemden fârigdür. Kendünüŋ zevkından başı kayudur. Kimseyi irşâd idemez. İbtidâ-yı vilâyet budur ki zikr olundı. *Allâhü a'lem ve'l-hamdü li'llâhi rabbi'l-'âlemîn*.

3

(98a) **BÂB-İ SÂLİS**

İkinci vilâyet nedür, anı bildirür. İkinci vilâyet budur kim ‘ilm-i eşyâyı kat‘ idüp geçerse kim meşreb-i tekâzâ kıla, rûh-ı Muhammedîye irişe. Ol vakt sâhib-i kudret olur. Ya‘ni ne kim dilerse elinden gelür. Ol makâmdur ki makâm-ı nübüvvetdür. Enbiyâ katında velîler makâmıdur. Nitekim peygamber *‘aleyhi’s-selâm* buyurmışdur: *‘Ulemâ’ü ümmetî k’enbiyâ’i Benî İsrâ’îl*. Ya‘ni benüm ümmetümde şöyle kişiler vardur kim Benî İsrâ’îl kavminüŋ peygamberleri gibidür. İmdi hazret-i risâlet buyurdugı evliyâ’üllâhdur. Evliyâdan gayrı kul degüldür. Enbiyâ makâmına irişen, vilâyet izhâr iden enbiyâdur. Kaçan vilâyet zâhir olsa nübüvvetdür, enbiyânuŋdur, izhâr itmek evliyânuŋdur, mahfîdür, vilâyet zuhûrı küfrdür, nübüvvet makâm-ı vilâyetdür, evliyânuŋ nasîbidür, Hak dergâhından virilür. Mecmû‘ kârı günlerdür ki terkîb iderler, evliyânuŋ hükminde olur. Evliyâ nazar ide cemî‘isine Hak’dan ne feyz olursa ‘arş üzerindeki nakşa kim levh-i mahfûzdur anda müşâhid olur. Bilür ki Hak’dan ‘âlem üzerine ne feyz oldı, ‘âlemde ne olacakdur, esrâru’llâhdur. Evliyâ anı ‘âlem halkına mı bildürürler. Evliyâ bilür kim ol makâma varınca ne zahmet (98b) çekmişdür. ‘Âşık ile ma‘şûk arasında ne kadar hasret çekilmişdür. Kaçan makâm-ı vilâyetüŋ ikisi dahı temâm olur. Kâmil ü makbûl-ı dergâh olur Hak dergâhında. Pes anuŋ gibi kemâl kesb eyleyen ‘âlemde mürîde ve muhibbe nazar mı ide, ‘âlemde ne var ise fenâya varursa ferâgati vardur, fârig olur. Hak’dan gayrı ile kelâmı yokdur. Ol makâmda hîç bir ehad dimez ki bu kâmildür ve bu velîdür. Hakk’uŋ ‘ilmi hazîneleri anuŋ gibi yirlerde gizlüdür. Pes evliyâ olmak geŋez degüldür. Vilâyet iki makâmdur didük

idi, beyân itdük, geldük imdi makâm-ı fenâ ne makâmdur, anı zikr idelüm. Emr-i Hakk-ıla her nice emr olınursa bu dilden olına *in-şâ'allâhü'l-'azîz. Allâhü a'lem ve'l-hamdü li'llâhi rabbi'l-'âlemîn*.

4

Bâbü'r-Râbi'

Makâm-ı fenâyı bildirür. Makâm-ı fenâ oldur ki mecmû' berzahı kat' ide. Rasûl hazretinüŋ mübârek rûhına nazar idüp müşâhid olur ve Rasûl hazretinüŋ rûhı zâta âyine düşmişdür. Rûh-ı Muhammedîden zâta nazar ider, fenâ bulur. Kuvvâ-yı rûh-ıla rûhâniyyesidür insânuŋ. İnsân-ı kâmilüŋ mikdârı ancak ol kadar olur, kendüzinden geçer fenâ bulur. Hak dergâhında mahv olur. 'Ömri oldukca seyr ider kim evvel âhir yokdur. Ol makâmdur ki yitmiş yıllık tecellî bir (99a) nefesde evliyânuŋ vücûdından sâdır olur, müşâhid-i zât olur. Anuŋ içün evliyâ'üllâh ol makâma makâm-ı fenâ dirler. Sultânü'l-'âşıkîn Mevlânâ Celâlü'd-dîn *kaddes'allâhü rûhahü'l-'azîz* buyururlar:

Beyt:

İy birâder bî-nihâyet dergehîst
Der her ânçi mî-resî bi'llâh me'îst[14]

Ya'ni makâm-ı fenâ budur ki zâta müşâhid olur. Ammâ girü tavr-ı 'akla gelür irşâd içün. Evliyâ katında mürşid olur. İrşâd anuŋ hakkıdur. Makâm-ı fenâ her 'asrda bir kişinüŋdür ki kutbu'l-aktâbdur. Andan berüde ne kadar velî var-ısa sülûk içindedür. Sâlike hod irşâd câyiz degüldür. Makâm-ı fenâ budur kim zikr olındı. *Allâhümme'rzuknâ. V'allâhü a'lem.*

[14] "*Kardeşlerim, kurb-i ilâhi nihayetsiz bir dergâhtır, o dergâhta hangi makama varırsanız, Allah rızası için durmayınız, ilerleyiniz! Mevlânā Celâleddîn, Mesnevî-i Ma'nevî, b. 3256*"

5

EL-BÂBÜ'L-HÂMİS

Makâm-ı hikmeti bildirür kim makâm-ı hükemâdur. Hikmet-i 'ülûm-ı eşyâdur. Mütekaddimîn geldiler, 'ilm-i eşyâya meşgûl oldılar, her şeyüŋ terkîbâtın düzdiler. Her biri bir dürlü 'ilm zuhûra getürdiler nitekim Lokmân Hekîm hikmet kitâbın tasnîf kıldı. Bâkî hükemâ dahı geldiler, andan istihrâc itdiler, Lokmân hemân 'ilm-i eşyâya 'âlim oldı, andan ilerü makâma geçmedi, ol makâmda kaldı, meşrebi ancak idi. Andan ilerü makâma geçse nübüvvete kadem basmış olurdı. Zîrâ kim Lokmân Hekîm'üŋ nübüvvetinde ihtilâf vardur, evliyâ katında ibtidâ-yı vilâyetdür. (99b) Hikmetden murâd 'ilm-i ihyâdur, ya'ni iksîrdür kim niçeler geldiler aŋa dürişdiler, ba'zılar vâsıl oldılar ve ba'zılar mahrûm kaldılar. Murâd, eşyâdan iksîr zuhûra getürmekdür kim *Hak sübhânehû ve te'âlâ* ölüyi ne vech ile dirildür ve ne vech ile öldürür ol makâmda 'âlim olur. Evliyâ'üllâh anuŋ içün ibtidâ-yı vilâyet dirler ve hem makâm-ı hikmet dirler. Zîrâ kim bu makâma irişicek gınâ hâsıl olur. Gınâsı olmayıcak hod evliyâ olmaz. Anuŋ içün evliyâ ganîdür mecmû' 'âlemden ve hem bu makâma makâm-ı gınâ dirler, ba'zılar bu makâma makâm-ı hikmet dahı dirler. Keşf-i kubûr dahı bundan hâsıl olur. Eger terakkî bulup dahı ilerü varursa kâmil olur, yok eger bu makâmda kalursa kim hikmet zuhûra getürmek dileye, def'i helâkdür. Zîrâ kim 'ilm-i evliyâdur, anı san'at gibi işlemek küfrdür. Evliyâ katında makâm-ı hikmet budur kim zikr olındı. *Allâhü a'lem ve'l-hamdü li'llâhi rabbi'l-'âlemîn*.

6

Bâb-i Sâdis

Âdem peygamber makâmın bildirür kim ne mazhar idi. Âdem peygamber *'aleyhi's-selâm* mazhar-ı arz idi ki hulâsa-i küllîsi cem' oldugı yirden yaradıldı. Mecmû' şey'üŋ güzîdesi oldugı çün Hak *sübhânehû ve te'âlâ* kelâm-ı kadîminde buyurmışdur ki *Ve 'alleme Âdeme'l-esmâ'e küllehâ*. Allâh Âdem'e esmâ-i küllîyi bildirdüm, didi. Anuŋ içün kim esmâdan murâd ismdür ki (100a) hâlî degüldür müsemmâdan. Zîrâ kim her şeyüŋ bir ismi vardur, nitekim cismi vardur. Pes vâcibdür ki Âdem mecmû' esmâyı bile. Zîrâ kim esmâ eşyânuŋ 'aynıdur, hakîkatidür. Hîç bir şey yokdur kim ismi olmaya, elbette ismden hâlî degüldür. İmdi cemî' eşyânuŋ hakîkati Âdemdür. Âdem'üŋ hakîkati rûh-ı Muhammedîdür. Rûh-ı Muhammedînüŋ hakîkati Hak'dur. Hak *sübhânehû ve te'âlâ* her eşyâyı bir tabî'at üzerine kılmadı. Zîrâ Âdem'den artuk hîç bir şey kâbil olmadı ki zâta mazhar düşe. Terkîb-i Âdem kâbil ü mazhar düşdügi çün zâta mecmû' şeyüŋ aslı oldı. Âdem peygamberüŋ tabî'atı arz oldugına sebeb Hakk'uŋ kudretinde budur kim Hak *sübhânehû ve te'âlâ* 'âlemi yaratdugından murâd Âdem gelüp Hakk'a müşâhid olmagdı. Hakk'uŋ zât u sıfâtına mazhar düşmekdi, düşdi. Hakk'ı ma'bûdladı, muhâtab düşdi. Hazret-i risâlet *'aleyhi's-selâm* geldi, kesret-i insân zâhir oldı. Rûh-ı Muhammedî sûret-i Âdem'den zuhûra geldi. Hakk'uŋ birligini beyân kıldı. 'Âlem halkına bildürdi. Kelâm-ı kadîmi zâhir kıldı. Hak *sübhânehû ve te'âlâ* Âdem'i 'âleme getürdüginden murâd Rasûl hazretinüŋ mübârek vücûdı mi'râc kılmagdı, kıldı. 'Âleme envâr ifâde itmekdi, itdi. *Allâhü a'lem ve'l-hamdü li'llâhi rabbi'l-'âlemîn.*

7

El-Bâbü's-Sâbi'

Ehl-i cezbe makâmın bildirür. Ehl-i cezbe anlardur kim makâm-ı fenâya mürşidsüz varurlar. Hak'dan (100b) bir nesne feyz olur. Ol demde hicâbsuz bulınurlar. Zâta nazar iderler. Artuk tavr-ı 'aklı bulmazlar. Makâm-ı hayretde kalurlar, hayrân olurlar. Levha nazar iderler. Dürlü dürlü sözler söylerler. Levh üzerindeki hatlara nazar iderler, söylerler. Ol söyledükleri ya olmışdur yahud olacakdur. İkisine dahı i'tibâr itse olmaz. Zîrâ kim ol makâm bir makâmdur kim her nefesde mecmû' şeyüŋ 'ilmine 'âlim olur. Evveli âhiri bilmez. Hemân bir zevk hâsıl olur, kendüden gayrı kişi andan haz almaz. Zîrâ kim kendi görür, bilür, haz alur. Nihâyetsüz deryâ içinde gark olmışdur, kenârın bulmaz, ka'rına irişmez. Kimseye fâyidesi yokdur. İrşâd idüp ol makâma iltemez. Kendünüŋ başı kayusıdur. Zevkından safâsından 'âlem yıkılursa aŋa safâ gelür. 'Ömri oldugınca ol makâmda kalur. Andan ilerü varmaz, helâk olur. Zîrâ kim meşrebi ol kadardur. Egerçi hûb makâmdur ammâ bir ehade fâyidesi yokdur. Evet, kendi ma'sûmdur, üzerinde kalem yokdur. Ol makâm-ı fenâda dâyimâ seyr iderler. Evliyâ'üllâh anlaruŋ gibilere ehl-i cezbe dirler. Tavr-ı 'akılda olmadugı çün ne kendüyi bilür ve ne gayrıyı. Fenâ içinde hayrân kalmışdur. Ehl-i cezbe makâmı budur kim zikr olındı. *Allâhü a'lem ve'l-hamdü li'llâhi rabbi'l-'âlemîn.*

8

EL-BÂBÜ'S-SÂMİN

Sâhib-i tasarruflar makâmın (101a) bildirür ki ne makâmdur, bunlar kimlerdür. Sâhib-i tasarruf bunlardur ki zâhirde tasarruf iden pâdişâhlardur kim yidi iklîm içindedür. Bâtında dahı yidi velîdür kim yidilerdürler. Yidi iklîme hükm iderler, hâkimlerdür. Bu yidi kevâkib bu yidi velînüŋ hükminde her gün mülâzımdur, gelür hıdmetinde yüz sürer. Ol velîler bu kevâkibe hâkimlerdür. Hak'dan her niçe ʻilm sâdır olursa ki levh üzerinde nakş oldı, kutb-ı ʻâlem ki kutbü'l-aktâbdur. Nazar ider, görür, bunlara ki sâhib-i tasarruflardur, bildirür. Ol gün ol sâʻat Hak'dan her ne kim emr oldı ise, ʻâlemde ne olacakdur. Ol sâhib-i tasarruflar kim vardur, ol yidi kevkebe hükm iderler, Hakk'uŋ emrini yirine getirürler. Kârgerlerdür. ʻÂlemi nizâmda tutarlar. Hîç Taŋrı emrinden gayrı bir çöpi bir çöp üzerine komazlar. Dâyimâ bunlar kutba nazar iderler. Kutbü'l-aktâb Rasûl'üŋ mübârek rûhına nazar ider. Kutbü'l-aktâb Rasûl'üŋ mübârek rûhından zâta nazar ider. Rasûlüŋ mübârek rûhı âyine-i zâtdur. Andan gayrı nesneye nazar olınmaz. Rasûlüŋ mübârek rûhı mazhar-ı zât olmışdur. Mecmûʻ ʻilm ki levhde nakş olur, Rasûl ʻaleyhi's-selâm rûhından gelür, feyz olur, ʻâlemde sürilür. (101b) Yaʻni bu kelâmdan sâhib-i tasarruf olan velîler dahı dergâhdan emr olmayınca iş itmezler. Anlara ol hükm Hak dergâhından nasîb olmışdur, makâm-ı vilâyetdür. Bu dahı evliyânuŋ kemâlidür. Tasarruf itmek oldur ki hakkın hakkına süre. İmdi hakkın hakkına sürmek evliyâ şânına gelmişdür. Ancak Hakk'uŋ emrini yirine getürdügi çün evliyâ olur, sâhib-i tasarruf olur. Kendünüŋ aslâ bir dilegi yokdur. Hemân dilek Hak'dur, sürilür, makâm temkîn bulur. Her ʻilme ʻâlimdür. Eger göŋli zevk dilese

makâm-ı fenâya varur, anda Rasûl'üŋ mübârek rûhından zâta nazar ider. Def'î yine gelür, tasarrufına yitişür, ol dahı bir dürlü zevkdur. Bu görinen âdemler ki vardur, evliyâdan gayrı, eger bir şemme tuyar olsa tâkat getüremez, helâk olurlar. Zîrâ kim ol 'ilm içün yaradılmış vücûd degül dürürler kim tâkat getüreler. Tâkat getürmedüklerine sebeb budur kim zikr olındı, makâm-ı tasarruf ulu makâmdur. Evet, makâm-ı kümmel bundan dahı uludur. İn şâ'ellâh ol-dahı beyân olısardur. *Allâhü a'lem ve'l-hamdü li'llâhi rabbi'l-'âlemîn*.

9

BÂB-I TÂSİ‘

Makâm-ı kümmeli bildürür. Makam-ı kümmel oldur kim dâyimâ Rasûl hazretinüŋ mübârek rûhına nazar iderler. Ol rûhdan ki zâtuŋ âyinesidür (102a) müşâhede kılurlar. Leylen ve nehâren hîç bir lahza dîdârdan hâlî olmazlar. Ehl-i dîdâr didügi Rasûl hazretinüŋ *‘aleyhi’s-selâm* ol makâmlu evliyâdur. Egerçi sûretâ insân içindedür. Ol dahı Allâh’uŋ bir gizlü kulıdur kim Hak’dan gayrı kimesne bilmez, ‘ilmine kimesne ‘âlim olmaz. Her kişinüŋ hâline hâldaş olur. Hîç bir kişi dimez kim işbu kişi velîdür, sâhib-i keşfdür, diyü kimesne barmak basmaz, kendüzi hod fârigdür, ‘âlimdür. Varından yogından makâm-ı gınâda ganî olmışdur. Kimseden nesne ummaz ve kimseye muhtâc degüldür. Dergâh-ı ülûhiyyetden ne kim feyz olursa hâzırdur, ‘âlimdür. Hak’dan gayrı ile mu‘âmelesi yokdur, mu‘âmelesi Hakk-ıladur. Her şeyde müşâhiddür. Hicâbı yokdur, sıfat-ı eşyâ aŋa hicâb olmaz. Yirle gök arasında andan gizlü nesne yokdur, dilerse şarka dilerse garba varur, göz yumup açmadan fermân-dihlere feryâd irişdürür. Makâm-ı kümmel makâm-ı tâmmdur ki andan ilerü makâma Rasûl’üŋ mübârek rûhından gayrı beşerüŋ tâkati yokdur. Hemân makâm-ı vilâyet makâm-ı kümmeldür kim zikr olındı. Bu makâmdan ilerü makâm-ı ma‘şûkdur kim ol makâm-ı Muhammed’dür kim *Levlâke lemâ halaktü’l-eflâk* anuŋ hakkında geldi. *Allâhü a‘lem ve’l-hamdü li’llâhi rabbi’l-‘âlemîn*.

10

(102b) # BÂB-İ ‘ÂŞİR

Makâm-ı ma‘şûkı bildirür ki ne makâmdur, ol makâm kimüŋdür. Makâm-ı ma‘şûk oldur ki Rasûl hazretinüŋ rûhı makâmıdur. Hak *sübhânehû ve te‘âlâ* kendü ‘azametiyle buyurur kim yâ Muhammed ‘âlem halkını senüŋ içün yaratdum, didi. On sekiz biŋ ‘âlemden murâd Rasûl’üŋ mübârek vücûdı ‘âleme gelmek idi, geldi. Kur’ân-ı kadîmi zâhir kılmagdı, kıldı. ‘Âlemi envârla münevver kıldı, müşâhid-i zât oldı. Nazar itdi, hayrân oldı. Mi‘râc kıldı, ‘arşa kadem basdı. Mecmû‘ ‘âleme şefî‘ oldı. Cemî‘ enbiyâ anuŋ nûrından vücûda gelmişdi. Yine ârzûları anuŋ kemâl ü cemâlini görmek idi. Hak *sübhânehû ve te‘âlâ* mecmû‘ enbiyâya mi‘râc gicesinde müyesser kıldı, gördiler murâdları hâsıl oldı. Rasûl hazretinüŋ mübârek rûhı ma‘şûkdur, didigümize sebeb buyıdı kim zîrâ enbiyâ hakkında bu kelâm gelmedi kim yiri gögi senüŋ içün yaratdum, diyü hemân Muhammed *‘aleyhi’s-selâm* hakkında geldi kim seyyidü’l-evvelîn ve’l-âhirîndür. Girü kalan enbiyâ hakkında kelîmü’llâh didi. *Halaktü’l-eşyâ’i li-eclike ve halaktüke li-eclî*, dimedi. Ve rûhu’llâh didi. *Levlâke lemâ halaktü’l-eflâk*, dimedi. Pes bu ma‘nâdan zâhir oldı kim makâm-ı ma‘şûk Rasûl hazretinüŋ mübârek rûhından gayrınuŋ degüldür, müşâhid olduk. (103a) Hemân kelâm-ı sahîh budur ki zikr olındı. Bu ol makâm degüldür kim fehm ü fikr ü kıyâs ile tasavvur ideler. Bu ol makâmdur ki evliyâ’üllâh ‘ayne’l-yakîn olur. Vücûd-ı beşeriyyetle ve rûh-ı latîfle müşâhid olur. Andan soŋra kutbü’l-aktâb olur. Rasûlüŋ mübârek rûhınuŋ mazharı düşer. ‘Âlemüŋ ve ‘âlem halkınuŋ ve on sekiz biŋ ‘âlemüŋ üzerine tasarrufı geçer. Hakk’uŋ emriyle her zemânda bu makâm bir kişinüŋdür. Aŋa kutbü’l-aktâb dirler.

Velîler içinde ne kadar velî varise merâtibiyle beyân idevüz. *İn şâ'allâhü'l-'azîz. Allâhü a'lem ve'l-hamdü li'llâhi rabbi'l-'âlemîn*.

11

BÂBÜ'L-HÂDÎ 'AŞER

Sülûki bildirür kim ne makâmdur. Evliyâ'üllâh katında sülûk dörtdür. Evvel sülûk budur kim her beşer kendi vücûdında olan ʻilme ʻâlim olur ki ne kadar ʻilmi vardur. İkinci sülûk budur kim havâss-ı eşyâyı bilür kim her şeyüŋ havâssı nedür ve tabîʻatı nedür ve ne derde devâdur. Hemân göricek nice şey gerekse olsun bilür. Üçünci sülûk budur kim ʻilm-i eflâke ʻâlim olur. Bu yidi kevâkib nedür, nice seyr ider, fiʻli nedür; anlaruŋ ʻilmine nazar ider, görür, bilür. Ol ʻilmüŋ zevkından gâh gâh şûrîde olur, havsalası götürmez. Temâm olmayınca hemân kim temâm ola andan dahı zevkı gider. Diler kim dahı ilerü makâma vara. Eger (103b) sâhib-i meşreb ise hûb eger sâhib-i meşreb degül ise ol makâmda karâr ider. İdrîs peygamber makâmıdur. Ol eflâk ʻilmiyle zevki vardur. Andan haz alur, ʻömri oldukca ol makâmda kalur. Eflâküŋ ʻilmine ʻâlim olur. Niçeler anda ser-gerdân kalmışlardur ve niçeler dahı kalısarlardur. Andan ulu berzah yokdur. Her kim bu berzahı katʻ iderse sâhib-i kudret olur. ʻAcâyib ve garâyib nesneler hâsıl olur. Hakk'uŋ kudretlerinden nesneler ʻâ'id olur ki vasf olınmaz. Meger kim müşâhede olıcak fehm olınur ancak. İdrîs peygamber *a.s* bu yidi kevâkibüŋ birez ʻilmin sûrete getürmişdür. Her nefesde her kevkebüŋ ol kadar ʻilmi sâdır olur ki bu ʻâlemde nihâyeti yokdur. Hak'dan gayrı kimse bilmek mümkin degüldür. Dördünci sülûk budur kim ʻilm-i eflâki temâm seyr idicek sâhib-i meşreb olur, ʻarşa nazar ider, bir zemân anda ser-gerdân kalur. ʻArşuŋ ʻazametinden ve heybetinden vâlih ü deng olur. Evliyânuŋ ʻaklı ol arada zâyil olur. Kendi vücûd-ı zâhirini bilmez ki yirde midür yohsa gökde midür, eyle mütehayyir olur. Makâm-ı hayret evliyâ'üllâh

katında ol makâmdur, hemân kim hayret temâm olur ‘inâyetle gınâ bulur, cemî‘ ‘âlemde ganî olur. Ol hadîs kim Rasûl hazreti *‘aleyhi’s-selâm* (104a) buyurmışdur: *Men ‘arefe nefsehû fekad ‘arefe rabbehû* ol makâmda hâsıl olur. Evliyâ’üllâh nefs ne mâhiyyetdür, vücûd ne mâhiyyetdür ol vaktın bilür. Ol makâmda çoklar vardur mahv olur, hayâsından vücûd libâsın bıragur, şehîd olur, makâm-ı şühedâ bulur. Ammâ sü’âl vârid olur kim sebeb nedür kim vücûd libâs bıragur hayâsından. İki vech vardur kim ol makâmda evliyâ’üllâh libâsın bırakdugına. Birisi budur ki zâtdan eyle tecellî olur ki beşer tâkat getürmez, mahv olur. İki[nci]si dahı sahîhdür bu ma‘nâya kim ‘ömri dahı ancak idi ve tecellî-i gâlibe dahı ol demde hâsıl olur. Anuŋ içün mahv oldı. ‘Âleme gelmekden murâd hod ol gün içün idi, ‘ömri dahı ziyâde olsa hod zevkı dahı hoş ziyâde olurdı. Çün olmadı, ol dahı hoş-hâl ile murâd ile Allâh dergâhında makâm-ı şühedâ buldı. *Bilâ-hisâb velâ-‘azâb* cennete dâhil oldı. Makâm-ı sülûk budur ki zikr olındı. *Allâhü a‘lem ve’l-hamdü li’llâhi rabbi’l-‘âlemîn*.

12

BÂBÜ'S-SÂNÎ 'AŞER

Makâm-ı 'ışkı bildürür. Makâm-ı 'ışk budur kim evliyâ'üllâh Rasûl hazretinüŋ mübârek rûhına nazar ider, 'âşık olur, garrâ sözler söyler, 'ışk galebesinden, Rasûl'üŋ mübârek rûhını görürler. (104b) Zülf ü hâl aŋdugı evliyâ'üllâh oldur kim rûh-ı Muhammedî'yi ol hüsn ile görürler kim eger bu 'âlem halkı Rasûl hazretinüŋ nûrından bir lem'a görecek olursa mecmû'ı helâk olur. Evliyâ'üllâhdan artugı ol makâmda evliyâ vardur kim sûret-i zâhirde dahı hüsne müte'allık olur, riyâsuz. 'Işk-ı hakîkî didükleri evliyâ katında oldur. Her dem ol sûretden nazar ider, müşâhid olur, rûh-ı Muhammedî'ye lâ'übâlî olur 'ışk galebesinden. Zîrâ kim rûh-ı Muhammedî'den bir nesne zâhir olur ol sûretden kim rûh-ı Muhammedî'nüŋ anda eseri vardur. Egerçi sûret issi mahbûbdur, mergûbdur. Bilmez kim kendü sûretinde ne kemâl zâhir olmışdur. Ammâ ol müte'allık olan velî bilür kim bu ne mazhardur. Anuŋ içün ol sûretden 'ışk-bâzlık kılur, nâz u niyâz hâsıl olur. Ammâ ba'zılar vardur kim zâhir hüsne nazar itmez, dâyimâ ol rûh-ı pâke nazar ider, hayrân olur. Bu makâm-ı 'ışkda çok turdukları, zîrâ kim Rasûl hazretinüŋ mübârek rûhına karşu evliyâ'üllâh şûrîde olsa gerekdür, tâ ki 'inâyet-i Hak olup dîdâra müşâhid olalar. Zîrâ Rasûl hazretinüŋ mübârek rûhı zâtuŋ âyinesi düşmişdür. Andan gayrı nesneden müşâhede olmaz. Pes eyle olsa bu makâmda (105a) evliyâ'üllâh namâzda çok turduklarına sebeb budur. Görmez misin dünyâ mahbûblarınuŋ 'ışkından 'âşık olanları Mecnûn gibi Ferhâd gibi meşhûrdur. Ol kim mecmû' sultânlaruŋ sultânıdur ve mahbûblaruŋ mahbûbıdur. Cemî' hüsni nûrından bir nûrdur ki zâhir olmışdur. Eger Yûsuf ola ve eger gayrı ola, hemân nûr-ı asl rûh-ı

Muhammedî'nüŋdür ki zâtdan feyz olmışdur. Pes anuŋ gibi hüsne karşu hayrân olmak bedî' degüldür. Zîrâ kim mahbûb-ı Hudâ'dur ve cemî' 'âleme şefî'dür. Mahbûb kim rûh-ı Muhammedî ola, 'âşık-ı Hudâ ola. Andan hayrân olmak farz-ı Hak, sünnet-i evliyâ'üllâhdur. Ol makâm bir makâmdur ki niçe yıl evliyâ ol makâmda ser-gerdân kalmışlardur. Anlara dahı ehl-i dîdâr dirler, Rasûl hazretinüŋ mübârek rûhına nazar itdükleri çün. Ammâ ol makâmda zâta müşâhid olmazlar. Hemân Muhammed'üŋ mübârek rûhına nazar iderler. Makâm-ı 'ışk anuŋ içün dirler evliyâ'üllâh bu makâma. Ammâ ba'zı evliyânuŋ havsalası yokdur, ol makâmda kendüyi helâk ider 'ışk galebesinden. Yâhud garrâ sözler söyler, Mansûr gibi kim kendünüŋ hakkı degüldür, şer'-i Muhammedîye münâsib degüldür. Rasûlü'llâh rûhından edeb itmezler. Hazret-i Rasûl'üŋ mübârek rûhı dahı şerî'at kılıcıyla helâk ider. Merâtib-i şühedâ (105b) bulur. 'Işk şehîdinüŋ mertebesi oldur ve ol anlardur ki bu makâmda temkîn bulurlar, edeb ri'âyet iderler. Bir zemân bu makâmda hayrân olurlar ve bir zemândan soŋra kim 'inâyet-i Hak olup 'ömr yarı kılursa kim nasîb ola Rasûlü'llâh rûhından zâta müşâhid olur, kâmil olur, ehl-i dîdâr olur. Makâm-ı 'ışk budur kim zikr olındı. *Allâhü a'lem*.

13

EL-BÂBÜ'S-SÂLİS 'AŞER

Ol makâmı beyân ider ki dört ʻanâsır dört nebîye mazhar düşdi, kimlerdür anı bildirür. Hak *sübhânehû ve teʻâlâ* kim dört ʻanâsır yaratdı. Her ʻunsura bir nebî mazhar düşdi. Birisi Âdem peygamber *ʻaleyhi's-selâm* ve birisi Nûh peygamber *ʻaleyhi's-selâm* ve birisi Mûsâ peygamber *ʻaleyhi's-selâm* ve birisi ʻÎsâ peygamber *ʻaleyhi's-selâm*. Bu dört peygamber kim her birisi bir ʻunsura mazhar düşdügine hikmet budur ki Âdem peygamberüŋ *a.s.* kâlıbı ibtidâsı hâkden yaradıldı, rûh soŋradan nefh olındı. Ve Nûh peygamber *a.s.* mazhar-ı âb idi. Ve Mûsâ peygamber *a.s.* mazhar-ı nâr idi. Ve ʻÎsâ peygamber *a.s.* mazhar-ı havâ idi. Ammâ hazret-i risâlet *ʻaleyhi's-selâm* dört ʻanâsıra mazhar idi. Anuŋ içün vücûd-ı zâhirîsinde dört ʻunsur dahı iʻtidâl üzerine idi. Ammâ sü'âl vârid olur kim bu dört peygamber kim her birisi bir ʻunsura mazhar düşdügine hikmet (106a) bu idi ki Âdem peygamberüŋ *a.s.* kalıbı ibtidâsı hâkden yaradıldı, rûh soŋradan müteʻallık oldı, mazhar-ı hâk oldugına sebeb budur. Ammâ Nûh peygamberde *a.s.* mâ'iyyet gâlib oldugı çün ʻâlemi tûfâna virdi. Zîrâ sâhib-i tasarrufuŋ vücûdında kankı ʻunsur gâlib olsa ol sâhib-i tasarruf ol zemânda aŋa mensûb baʻzı nesneler zuhûra getürür. Ol zemânuŋ sâhib-i tasarrufı Nûh peygamber *a.s.* idi. Kendi vücûdınuŋ mâ'iyyeti gâlib idi. ʻÂlemi tûfâna virdi. Ziyâde tasarrufı mâda idi, anı zuhûra getürdi. Eger ʻanâsır-ı erbaʻanuŋ dördine bile mazhar düşmiş olsa idi hod andan gazab gelmez idi. Çünki yalıŋuz birisine mazhar düşdi, bâkîsine tasarruf idemedi. Gazaba geldi, ʻâlemi tûfâna virdi. Zîrâ kim külli mâ' hükminde idi. Allâh'uŋ emriyle sâhib-i nübüvvet iken hemân birisine hâkim idi, gayrısına degüldi. Eger gayrısına dahı

mazhar-ımışsa du‘â kılup ‘âlemi tûfâna virüp kendüyi âhiretde sü’âle müstehak kılmaz-idı. Ammâ meşhûrdur ki soŋra peşîmân olup istigfâr idüp insâfa geldi, hikâyeti ma‘lûmdur. Ammâ Mûsâ peygamber *a.s.* mazhar-ı nâr oldugına sebeb budur kim gâyet gazablu idi, tîzcek gazaba gelürdi. Her ne söz kim diline gelse (106b) söylerdi. Nâriyyeti gâlib idi. Anuŋ içün gazabluyıdı, nübüvvet gelmezden öŋürdi Mısr’da âdem helâk idüp tururdı. Ammâ ‘Îsâ peygamber *a.s*. mazhar-ı havâ idi. Zîrâ kim Hak te‘âlâ kendü ‘azametiyle anuŋ hakkında Rûhu’llâh didi. Rûh havâdan ‘ibâretdür, ya‘ni nefes dimek olur. Rûhuŋ ‘ibâretde vechi çokdur, beyân kılınsa kelâm tavîl olur. Ammâ Türkî dilde söz münâsib düşse eydürler ki ‘Îsâ nefeslüdür. Anuŋ içün kim havâya mazhar idi ve hem felekler hesâbınca nâm-ı ‘Îsâ’da havâ gâlibdür, havâ hırefleri ziyâdedür dimek olur. Bir vech dahı budur kim vücûd-ı ‘Îsâ’da havâ gâlib oldugı çün riyâzat kuvvetiyle felege ‘urûc itdi. Zîrâ kim vücûdında sıklet yog-ıdı, letâfet var-ıdı. Havâ latîfdür, hemân kim cisminde gâlib oldı, felege ‘urûc kıldı. Zîrâ kim havâ yirde karâr itmez tâ kim felege yitişmeyince. Pes bu ma‘nâdan evliyâ’ullâh katında rûhâniyyeti gâlib olur, Allâhü te‘âlâ ‘Îsâ *a.s.* hakkında rûhu’llâh didügi bu ma‘nâ içün idi. Sahîh budur ki zikr olındı. Ammâ Rasûl hazretinüŋ mübârek cisminde dört ‘anâsır dahı i‘tidâl üzerinedür didüklerine sebeb bu idi kim Hak *sübhânehû ve te‘âlâ* on sekiz biŋ ‘âlemi ‘arş ü kürsîyi cemî‘an (107a) Rasûl hazretinüŋ mübârek vücûdından vücûda getürdi. Rasûlüŋ mübârek rûhı on sekiz biŋ ‘âlemüŋ aslı olur. Pes vücûd sarâyına gelicek dahı i‘tidâlde bir oldı ve hîç bir nebînüŋ dört yârı yog-ıdı, hemân Rasûl hazretinüŋ var-ıdı. Zîrâ kim ol dört yâr işâretdür ol beyân olınan dört enbiyâya. Bu dört yâruŋ ‘ilmi ol dört enbiyâca idi ve hem dört ‘unsura mazhar idi. Rasûl hazreti bunlaruŋ dördinüŋ aslıdur. Asl fer‘-ıla vücûd sarâyına

gelicek beş oldı kesret i'tibârınca. Zîrâ kim dört 'unsur dahı rûh-ı Muhammedîden îcâda gelmişdür. Ol dört 'anâsıruŋ güzîdesinden vücûda gelen ol dört yâr idi kim Rasûl hazretine ashâb oldılar. Birbirinden fark itmek olmaz. Ammâ bunca kelâmdan murâd budur ki ol dört enbiyânuŋ kemâli biline kim nedür, ne mazhardur. Zîrâ kim hazret-i risâlet buyurmışdur: Benüm ümmetümde şol kişiler vardur kim Benî İsrâ'îl kavminüŋ peygamberleri gibidür. İmdi Rasûl hazreti buyurdugı ümmet evliyâ'üllâhdur kim ol Benî İsrâ'îl kavminüŋ peygamberleri makâmına yitişeler. Ammâ izhâr itmezler, kendülerin mahfî iderler. Eger biŋ yıl yoldaş (107b) olursaŋ tâ kendi kendüyi bildürmeyince kimse anı bilmez. Hak *sübhânehû ve te'âlâ*nuŋ 'ilmin eyle saklar. Hazînedâr-ı Hak olmak kime gerek ise müyesser olmaz. Görmez misin evliyâ'üllâh dahı Hakk'uŋ esrârını kime gerek ise dimez. Hâşâ evliyâdan kim sırru'llâhı fâş eyleye, meger kim cezbe-i Hak gâlib ola, ol demde ne kim diline gelürse söyler. Meger kim huzûrında gâyet 'ârif kimse ola kim anuŋ sözini fehm idüp mutî' ola; 'ârif katında hod her hâl ma'zûrdur, fâş degüldür. *Va'llâhü a'lem.*

14

EL-BÂBÜ'R-RÂBİ' 'AŞER

Ol makâmı bildirür kim ol makâmda Hak *sübhânehû ve te'âlâ* evliyâya virdügi kudretleri beyân ider. Evliyâ'üllâh ol makâma kim makâm-ı müşâhede dir. Yitişicek kim Rasûl hazretinüŋ mübârek rûhından kim nazar ider, zât-ı Hakk'ı müşâhede kılur. Ol vakt sâhib-i kudret olur. 'Âlemde her 'ilm kim levh üzerinde zâtu'llâhdan feyz olmışdur, görür, okur; nitekim bir kâtib hatt u sevâd okur gibi. Ammâ izhâr itmez kim şöyle olacakdur diyü. Meger şol vakt kim Hak te'âlâ tarafından tecellî-i zât gâlib ola, ol vakt ihtiyârsuz söyler. Evet, soŋra 'akla gelicek yine istigfâr ider. Ol hâlden olan söz dahı Hak dergâhında (108a) ma'zûrdur, zîrâ kim ihtiyârsuz söyledi. Hakk'uŋ 'ilminde var idi kim ol söz andan gelecek idi, zîrâ kim bu muhkem kavldür kim her nesne kim Âdem oglanından sâdır olur, Allâh'uŋ 'ilminde vardur kim sâdır olur. Ezel-i âzâlde takdîr olan elbette olur, meger kim rızâ-yı Hak olmamış ola. Ammâ ol nesne kim rızâ-yı Hak olmışdur, olmaz degüldür. Olmaz diyen hod kâfirdür. Hakk'uŋ rızâsında sürilen her şey de rızâ-yı Hak'dur, rızâ-yı beşer degüldür. Ya'ni bu kadar kelâmdan murâd budur ki evliyâdan dahı hâlet-i cezbede bir nesne sâdır olsa meselâ söylenmedük söz gibi halk anı işitmedükdür, evliyâ dilinden sâdır olur, anuŋ içün evliyâya günâh sâdır olmaya. Zîrâ kim evliyâ'üllâh ol makâma yitişicek üzerinden kalem götürilür, ma'sûm olıcak günâha müstehak olmaz. Kur'ân mûcibiyle evliyâ'üllâh dahı ma'sûmlardur Hak dergâhında. Ve hem ol makâmdur ki makâm-ı efḍaldür. Ya'ni ulu makâmdur, makâm-ı kümmeldür. Ol makâma irişen beşerden Hak *sübhânehû ve te'âlâ* kalemi götürse bedî' degüldür, zîrâ kim Hak *te'âlâ* kelâm-ı kadîminde niçe yirde

buyurmışdur kim ehl-i dîdâr ve ehl-i cennet anlardur diyü ve hem Rasûl hazreti *‘aleyhi’s-selâm* buyurmışdur ki *El-fakru fahrî ve’l-fukarâ’ü ‘ıyâlü’llâh*. İmdi evliyâ’üllâh şol kimesnelerdür ki (108b) Rasûl hazreti anlardan fahr itmişdür. Evliyâ’üllâh üzerinden kalem götürüldügi sahîhdür ve hem Rasûlü’llâh didüginden murâd evliyâ’üllâhdur, ayruk degül. Sanma kim bu gedâ-yı bî-kadr eyle degüldür. ‘İbâretde birkaç dürlü vech vardur evliyâ katında. Evvel budur kim fahr dimek Allâh’uŋ dîdârını müşâhede kıldum, dimek olur. Fahrdan murâd rûh-ı Muhammedîye yitişdüm, dimek olur. Fahrdan murâd makâm-ı gınâya yitişdüm, dimek olur. Fahrdan murâd mecmû‘ ‘ilme ‘âlim oldum, dimek olur. Fahrüŋ ‘ibâretinde vech çokdur, beyân kılınsa kelâm tavîl olur. Söz aŋlayana beyân muhtâc degüldür, bir sözden aŋlanur mecmû‘ sözler. Zîrâ kim ‘Alî hazreti *kerrema’llâhü vechehû* buyurmışdur kim *El-‘ilmü noktatün keserüha’l-câhilûn*. Ya‘ni ‘ilm bir noktadur, ol kim aŋladı bir noktadan aŋlar. Ol kim aŋlamadı ne kadar çok olursa aŋlamaz. Pes murâd budur kim söz aŋlayanuŋdur. Ya‘ni evvel didük idi kim evliyânuŋ kudreti olur Hak’dan nasîbidür, Ammâ izhâr itmez. Her ‘ilm kim geçmişdür levh üzerinde ol ‘ilmüŋ henüz nakşı turur, evliyâ’üllâh anı görür, okur ve her ‘ilm ki olacakdur, anuŋ dahı levh üzerinde hattı yazılmışdur. Anı dahı görür, bilür, biŋ yıldan soŋra ne vâki‘ olacakdur, dergâh-ı ülûhiyyetden feyz olmışdur, anı dahı görür, bilür. Ve dergâh-ı ülûhiyyetden (109a) ne ki feyz olmışdur, levh üzerinde hattı turur, okunur, evliyâ’üllâh okur nitekim sevâd okur gibi. Evliyânuŋ kudreti vardur didügümize sebeb budur ki ol hatta ‘âlim olur. Evliyâ katında makâm-ı kudret budur. Egerçi kudret Hakk’uŋdur. Evliyâ’üllâh Hakk’uŋ kudretinüŋ mazharıdur, evliyâ’üllâh vücûdından zuhûra gelür, ‘âlemde sürilür.

Nazm:

Kudreti var evliyânuŋ kudreti
Taşa dil virür dilerse kudreti

Mu‘cizâtı Mûsâ’nuŋ âhir ‘iyân
Ejdehâ kıldı ‘asâyı ol ‘ayân

Kudret-i Hak’dur egerçi bî-gümân
Mûsâ sözinden olurdı ol hemân

Mûsâ’ya Hak’dan virilmişdür rızâ
Kim ne dilerse ol idi ol ‘asâ

Evliyâya dahı Hak’dan bu nasîb
Hak virür kudret-i Hak’dur bu nasîb

Evliyânuŋ her sözi makbûldür
‘İzzeti var Hak katında kuldur

Evliyâ sanma kim ola serserî
Her sözi söyler diyesin serserî

Gördügi ‘ilmi ki levh üzre yakın
Söyledügi ol durur anuŋ yakîn

Gördügin söyleyene Hak’dan günâh
Olmaya kim evliyâdur bî-günâh

Evliyâdur Hakk’ı her şeyde gören
Evliyâdan gördi çün Hakk’ı gören

Evliyâ sözi hakîkat hak durur
Evliyâ girçek hakîkat Hak durur

Nesr:

Yine sözimüze gelelüm. Makâm-ı kudret evliyânuŋdur, zîrâ kim şimdiki (109b) eyyâm da devr-i vilâyetdür, devr-i nübüvvet degüldür. Zîrâ kim nübüvvet Rasûl hazretinde hatm oldı, şimdiki zemân da Rasûl hazretinüŋ vilâyetidür evliyâ'üllâhdan sürilen. Sûret-i beşeriyyesiyle geldi, Muhammediyyede zuhûr-ı nübüvvetini temâm itdi, devr-i vilâyet bâkî kaldı. Ol dahı rûh kuvvetiyle geldi, evliyânuŋ kudretinden sürdi. Hemân evliyâdan sürilen kudret rûh-ı Muhammedînüŋdür. Rasûl *'aleyhi's-selâm* rûh kuvvetin evliyâ libâsından zâhir kıldı. Ya'ni evliyâdaki kudretler Rasûl rûhına yitişmeyince zuhûra gelmez, evliyâ izhâra kâdir olmaz. Evliyâdaki kudret egerçi Hak'dur ammâ zuhûrına evliyâ sebebdür. Evliyâya dünyâ ârzûsından nefes ol vakt kat' olur. Bir makâmda henüz dünyâ ârzûsından geçmez, egerçi bu makâmda dünyâ ârzûsından geçer. Ammâ âhiret ârzûlarından ki cennet ârzûlarıdur geçmez, tâ kim dîdâra müşâhid olmayınca. *Allâhü a'lem ve'l-hamdü li'llâhi rabbi'l-'âlemîn.*

15

EL-BÂBÜ'L-HÂMİS 'AŞER

Ol makâmı bildirür kim ol makâmda evliyâ'üllâh cennet ârzûsından geçer. Kaçan kim evliyâ'üllâh hazret-i risâletüŋ mübârek rûhından zâta müşâhid olur, dâyimâ ol makâmda vücûdın fenâ kıla. Ol demde eger sekiz cenneti virseler cehennem gibi görine. Zîrâ kim ol fenâ bulan vücûda (110a) Allâh'uŋ zâtı 'ilminde eyle zevk hâsıl olur kim velîler vardur kim ol makâm-ı dîdâr hoş gelür, dâyimâ bekler. 'Ömri oldukca tavr-ı 'aklda yürimez. 'Âlem halkı aŋa ya delü dir ya masrû'. Ammâ ol fârigdür 'âlemüŋ varından egerçi mecmû' şeyde tasarrufı geçer. Ammâ sûret-i beşeriyyesinde dîvâne-şekl yürür. Kimse ile musâhib olmaz. Kutbü'l-aktâbdur, on sekiz biŋ 'âleme hükmi cârîdür. Andan ilerü beşerüŋ makâmı yokdur. *Allâhü a'lem ve'l-hamdü li'llâhi rabbi'l-'âlemîn*.

16

El-Bâbü's-Sâdis 'Aşer

Makâm-ı salâtı bildürür kim ne makâmdur, evliyâ'üllâh namâzı nice kılur. Kaçan evliyâ'üllâh tekbîr idüp Allâhü ekber diye, hazret-i Rasûl'üŋ rûhını görür. Ol rûh-ı mübâreke karşu turur. Yirde gökde Hak'dan gayrı nesne görmez. Hakk-ıla Hak olur. Kalbinde tecelliyyât-ı Hak'dan gayrı nesne kalmaz. Eger ol kim sıfata nazar idüp teveccüh ider, namâz kılur, namâzı zâhirdür. Ol kim zâta nazar idüp teveccüh ider, namâz kılur namâzı hakîkatdür, hâslar namâzıdur. Fikrsüz namâz oldur, ol makâmda kılınur. Andan gayrı vaktda kılınmaz. Evliyânuŋ namâzı işbu vech iledür ki zikr olındı. *Allâhü a'lem ve'l-hamdü li'llâhi rabbi'l-'âlemîn*.

17

EL-BÂBÜ'S-SÂBİ' 'AŞER

Sâhib-i ma'rifetüŋ makâmların bildürür. Evliyâ katında sâhib-i vilâyet degüldür. Ma'rifet 'ilmdür, vilâyet 'ayndür. Ma'rifet oldur ki Hak her şeyde muhîtdür. Ammâ ol şeyüŋ sıfatın görür, hakîkatin görmez. (110b) Evet, bir 'ilmi vardur ki her şeyde bir hakîkat vardur, 'abes degüldür. Ammâ ol şeyüŋ hakîkatin 'ayne'l-yakîn çün kim göze göz görmedi, şübheden hâlî degüldür. Ammâ kendü zâtından bir 'ilm togdı kim işbu şey 'abes degüldür. İbrâhîm Peygamber'i *a.s.* oda atdılar. Cebrâ'îl *a.s.* geldi; Seni tutayın mı, didi. Cebrâ'îl'den meded istemedi, Hak'dan istedi. Pes Allâh *sübhânehû ve te'âlâ* kendü yed-i kudretiyle İbrâhîm'i tutdı, odı aŋa gülistân eyledi. Dört 'anâsıra dahı hükmi düşdi. Sâhib-i tasarruf oldı, dört 'anâsır anuŋ hükminde oldı. Ol demde zâta mazhar düşdi. Kendü vücûdında her şeyüŋ hakîkatin buldı. Çün bu dört 'unsuruŋ mazharı oldı, od aŋa anuŋ çün ziyân itmedi. Ya'ni murâd budur kim vilâyet hakîkatdür, ma'rifet 'ilmdür, vilâyet degüldür. Ve hem evliyâ'üllâh katında oldur kim bir kişiye beş kişi i'tikâd itse i'tikâd iden dahı idilen dahı mahcûbdur, sarîh budur. Zîrâ üçlerüŋ birisi kutbdur, ikisi tanıkdur, bu ikinüŋ birisi mürîd-i makbûldür kim kutbdan soŋra tahta ol geçer. Yidilerüŋ birisi mürîd-i makbûldür üçlere. Kırklaruŋ birisi mürîddür yidilere. Üç yüzlerüŋ birisi mürîddür kırklara. Biŋlerüŋ birisi mürîddür (111a) üç yüzlere. 'Âlem halkınuŋ birisi mürîddür biŋlere. Tertîb-i evliyâ budur, bundan gayrı degüldür. *Allâhü a'lem ve'l-hamdü li'llâhi rabbi'l-'âlemîn*.

18

El-Bâbü's-Sâmin 'Aşer

Tevhîd nedür ve ne makâmdur anı bildürür. Tevhîd oldur kim her şeyi görür. İşbu sıfatuŋ bir hakîkati vardur, 'abes degüldür diyü kesrete nazar ider, 'âlim olur. Zîrâ her şeyde bir hakîkat vardur, hâlî degüldür. Kur'ân mûcibiyile Hak *sübhânehû ve te'âlâ* buyurur: *Ve hüve 'alâ külli şey'in muhît*. Hakk'uŋ her şeyde ihâtası vardur. Mecmû' şeyüŋ hakîkati Hak'dur, Hak'dan gayrı degüldür. Tevhîd-i tâm budur ki her eşyâda ki hakîkati vardur. Aŋa nazar ide, eşyânuŋ sıfatına nazar idüp hakîkatin bile. Tevhîd-i tâm, tevhîd-i tahkîk budur. Ammâ geldük tevhîd-i sıfât nedür. Tevhîd-i sıfât oldur kim her eşyâ bir ism ile muttasıfdur ve hem her ism müsemmâsınuŋ hakîkatidür. Zîrâ her ismüŋ müsemmâsına tasarrufı geçer. Egerçi her âdemde kesret vardur, vahdet dahı vardur. Her kesretüŋ bir ismi vardur, her şeyde ma'lûmdur. Anlar ki tevhîd-i sıfâtı bildiler, her ism müsemmâsınuŋ hakîkatidür, dirler. Egerçi zât münezzehdür cemî' tenzîhden. İsm sıfâtdur, ya'ni rûh-ı Muhammedîdür. Meşâyıh aŋa ta'ayyün-i evvel dirler. 'Âlem-i emr ve 'âlem-i halk andan vücûda geldi. Ammâ budur ki güneşüŋ egerçi zerresi vardur, ammâ zât-ıla degüldür. (111b) Zîrâ zât-ı müte'ayyinesi hod zâhirdür, zerreden münezzehdür. Evet, her kaçan güneş tolına zerre dahı mahv olur, görinmez olur. Egerçi her şeyde hakîkat vardur, Hak'dan hâlî degüldür. Ammâ zât münezzehdür. Mecmû' vücûd Hak'dur, Hak'dan gayrı dahı yokdur ki anuŋ dahı vücûdı vardur diyevüz.

Pertev-i nûr-ı Hudâ'dur 'âlemi rûşen kılan

Ya'ni 'âlemi 'âşık kılan rûh-ı Muhammed'dür.

Zerredür kesret görürsin ‘âlemi şeydâ kılan

Vahdetüŋ ‘ilminde kesret münderic idi ezel
Zâhir ü bâtın görürsin hem ebeddür hem ezel

Ammâ bu dükeli kelâmdan murâd budur kim tevhîd-i tâm tevhîd-i tahkîkdür. Her şeyde bî-hicâb zâta nazar ide, visâle yitişe, vuslat bula. Bu makâmı kesb ide ki Kur’ân buyurur: *Fe’eynemâ tevellû fe-sümme vechü’llâh*. Hîç bir şey mâni‘ olup hicâb olmaya, kendüsi temkîn bula. Ol makâmlar evliyânuŋdur. Tevhîd-i tâm ki tevhîd-i tahkîk dirler. Tevhîd-i sıfât hemân ma‘rifetdür. Fikr ü kıyâs ile imkân ola kim her kişi fikr itdüginleyin olmaya. Yindek tedbîr takdîre muvâfık gelmez. Zîrâ kim beşer fikr ü kıyâs ile zâtdan feyz olıcak ‘ilme ‘âlim ola, beşerde hod ol kadar kudret yokdur, gerekse velî olsun ya peygamber olsun. Eger enbiyâ ise dahı vahy gelmeyince söz (112a) söylemezdi. Evliyâ ise hod keşfi hemân rûh-ı Muhammedîye varıncadur. Andan ilerü fenâdur. Fenâdan hod kimse haber virmek mümkin degüldür. Fenâda dilüŋ hod ‘aczi vardur. Fenâ makâmı mahall-i kelâm degüldür. Kıyâs ü fikr tavr-ı ‘akldur. ‘Akl-ı küllî hemân mazhar-ı rûh-ı Muhammedîye irişdügince yoldaşdur. Andan ilerü makâmda evliyâ levha nazar ider. Her ‘ilm ki Hak dergâhında feyz olmışdur, levh üzerinde nakş olmışdur. Anı görür, mu‘âyene müşâhede ider. Fikr ü kıyâsa muhtâc degüldür. Zâhir görür, fikr ü kıyâs anuŋdur ki görmez. Görmese şübheden hâlî degüldür. Ya‘ni murâd budur ki tevhîd-i sıfât bilmek ile velî olmak olmaz. Tevhîd-i sıfât her şeyüŋ zâhirin görür, hakîkatin görmez. Eger eşyânuŋ zâhirin gören velî olacak olursa hîç bir ehad ‘azâba müstehak olmazdı. Kur’ân mûcibiyile budur ki cennet dahı ve cehennem dahı Hak’dur. Pes ma‘lûmdur ki tevhîd-i sıfât bilmekle velî olmak lâzım degüldür. Ve hem

evvelde didük idi kim ‘akl-ı küll mazharı olan beşer ki evliyâ’üllâh ol makâmda ki levha nazâr ider. Tevhîd-i tâm ki tevhîd-i tahkîk dirler, levh üzerinde okınan hattdur. Ya‘ni tevhîd-i tâm (112b) budur ki yir yüzinde her şeye nazar ider. Levh üzerinde hemân-sâ‘at ol şeyüŋ ‘ilmine bile nazar ider, görür. Bu şeyden murâd nedür, niçün vücûda gelmişdür, ne olsa gerekdür; levh üzerinde okur. Yigirmi dört sâ‘atde, yigirmi dört biŋ nefesde, gözi ne kadar nesneye müte‘allık olursa hemân-sâ‘at levh üzerinde anuŋ nakşın okur, bilür. Evliyâ katında tevhîd-i tâm bu makâmdur. Tevhîd iki kısmdur didük idi. Birisi zât ve birisi sıfâtdur. Bu ikisinden ilerü geçmek fenâ-ender-fenâdur. Dâyimâ anda ‘ilmdür, ‘ayndür. Kelâm yokdur. Tevhîd iki kısm üzerine beyân olındı. *Allâhü a‘lem ve’l-hamdü li’llâhi rabbi’l-‘âlemîn*.

2. KİTÂB-I USÛL

Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm

El-hamdü li'llâhi rabbi'l-'âlemîn felâ-'udvâne illâ 'ale'z-zâlimîn. Ammâ ba'd. Bir hikâyet ideyüm mu'teber, key aŋlar-ısaŋ. Nitekim bir mü'min bir karpuz çekirdegin bir tarlaya bıragur. Nitekim ol tarla anı kabz ider, çekirdege yavlak görinür. Yidi gün güneş şu'lesi eser ider, girü dünyâya iki yaprag-ıla gelür. İkiden dört olur. Tamâm beş olıcak köken atar, kimi saga kimi sola çiçeklenür, karpuz kemâl bulur. İy mü'min bu söz işâretdür, nitekim bir çekirdekden niçe çekirdek hâsıl olur. Çekirdek kendüden hayât istemelü olsa içinden mi istesin yohsa kabından mı istesin. İy 'ârif çekirdek içinden istese olmaz, kabından istese olmaz. İy 'âşık aŋlar-ısaŋ karpuzı kökenden üzeler, başına bıçak uralar, dört pâre eyleyeler, keseler. İçin yiyeler, kabın redd eyleyeler. Andan soŋra ol çekirdek birbirine görine. İy mü'min, karpuz kökeni didigüm benlikdür. Bıçak didigüm 'ışk cezbesidür. Baş didigüm nefs-i emmâredür, (114a) çehârdandur. İç didigüm hevâdur, kab didigüm câhillıgıdur. İy mü'min kökenden, başdan, içden, kabdan ayırtlanmayınca kişi bunlardan kemâl bulmaz. Miskîn HAMZA ma'nâ bilene kul ol. Şol mü'minler ki Taŋrı te'âlâ buyrugın tutdılar, kemâl buldılar. Ol ki bilisinden üzilmedi, helâk olur. İy 'azîz-i men hoş misâl ideyüm aŋlar-ısaŋ. Nitekim beş kişinüŋ bir yolda maksûdı oldı, giderken nâgehân bir karlu

---

2 Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 113b

taguŋ dibine geldiler. Birisi beş kaftân giydi, biri dahı dört giydi, gitdiler. Bu tagı beş giyen aşdı, dört giyen bir eli düşdi, üç giyen iki eli düşdi, iki giyen iki eli bir ayagı düşdi. Bir giyenüŋ iki eli iki ayagı düşdi, kötürüm oldı, hiç giymeyen başı gitdi. Başsuz olan kâfirlerdür. Muhammed Mustafâ *'aleyhi's-salâtü ve's-selâm* dimişdür ki *Men tereke's-salâtü müte'ammiden fekad kefere*. İy 'azîz-i men kötürüm olan yola yaramaz. Bir ayaklı yol eri degüldür. Bir elsüz iş ileri götürmez. İki eli yok, fâyidesizdür. Beş tamâm olan kâmildür. Nitekim Hakk te'âlâ bendeler üzerine farz itmişdür, beş şartdur. Nitekim bunı tutalar, Muhammed Mustafâ yüzi suyı çün, dört ashâb yüzi suyı çün, (114b) on iki imâm hurmeti çün. İy mü'minler, şimdi âhir şerdür, dîn za'îfdür. Ta'n itmegi koŋ. Dîn tutuŋ. Hakk te'âlâdan havf eyleŋ. Kıyâmet yakındur. Kıyâmet kopdugı vaktın Taŋrı *tebâreke ve te'âlâ* kâḍî olacakdur, Muhammed Mustafâ *'aleyhi's-selâm* şefâ'atci ola. Ol emr sizde bulınmayıcak 'azâba ugrarsız *ve's-selâm*.

Bâb-ı Tırâş

Bu bâb tırâşı bildirür ve tırâş kaçdur anı beyân ider. *Kavlühû te'âlâ: Muhallıkîne rü'ûseküm ve mukassırîn,* yâ Muhammed*,* didi. Baş hakkında bir rivâyet budur ki Muhammed Mustafâ *a.s.* tırâşı bid'at buyurdı, rümûz nedür. İy 'azîz-i men tırâş üçdür. Bir, tırâş evliyâ erkânıdur. Mustafâ *'aleyhi's-selâm* bid'at didügi tırâşı Hakk te'âlâ hazretine ilteler kıyâmet güninde. Allâhü te'âlâ Muhammed Mustafâ'ya viribiye kabûl itmeye, Âdem peygambere göndereler. Ol dahı kabûl itmeye. Şeytâna viribiyeler, ol dahı kabûl itmeye. Şeytân diye ki Âdem peygamberüŋ düşmenligi bizümle dahı turURmış diye. Şeytân dahı kabûl itmeye. İmdi iy 'azîz-i men, Hakk te'âlâ nazarında, Muhammed Mustafâ *a.s.* nazarında, Âdem peygamber nazarında kabûl olmayan tırâş kankıdur, cevâb vir. İmdi iy 'azîz-i men kabûl olmayan tırâş oldur kim Hakk te'âlânuŋ emrin ve Muhammed Mustafâ'nuŋ sünnetin terk idenlerdür. Hakk te'âlâyı (115a) göŋlinden ve gözinden tırâş idenlerdür. Kabûl olmayan tırâş budur. Hazret-i rasûl *'aleyhi's-selâm* buyurur: *Lâ yü'minü ehadüküm hattâ yekûne'llâhü ve rasûlühû ehabbe ileyhi mimmâ sivâh*. Ma'nâsı budur kim sizden biriŋizüŋ îmânı dürüst olmaz tâ ki Taŋrı te'âlâ sevgüsi sizüŋ göŋlüŋüze gire. Kalan nesneler sevgüsinden artuk olmayınca Taŋrı te'âlâ ve peygamber sevgüsi artuk gerek. İmdi iy 'azîz-i men ikinci tırâş oldur ki egerçi farz ve sünnet tutdılar ve illâ dünyâ sevgüsini göŋülden çıkarmazlar. Ol dahı bid'atdür. Gerçi namâzı ve orucı bâtıl olmaz. Ve illâ günâhkâr olurlar itmeyenler. İmdi 'azîz-i men ol ki evliyâ erkânıdur, beyân idelüm şerh ile. Bir oglancık anadan togar saçı bile gelür, sakalı bıyıgı yok. Dünyâ sevdâsı dahı yok. Kaçan ki bir yaşına girdi, dişi gelür. Üç yaşında otuz iki dişi tamâm gelür.

Yidi yaşında yine çıkar, girü diş gelür. Rümûz nedür. Andan soŋra oglanlık bundan zâyi‘ olur. Andan soŋra ‘akl-ı ma‘âş konur. Oglana nefs-i emmâre kullugı gelür; on dört yaşına girdi. On beş yaşında dünyâ sevdâsı geldi, göŋline ve gözine koyuldı. İmdi ‘azîz-i men sakal bıyık bile geldi. İmdi ‘azîz-i men dünyâ sevdâsı (115b) bile geldi. Ma‘nâ ne idi. Evliyâ’üllâh dünyâdan sıdugı bu idi. Evliyâ oldur ki dünyâyı göŋlinden ve gözinden tırâş itdi. Andan soŋra sakalı tırâş itdi, Hakk te‘âlânuŋ sevgüsin ve mahabbetin göŋline toldurdı, dîn ile gözin toldurdı, hikmet âvâzesiyle kulagın toldurdı, îmân kohusıyla burnın bezedi. Cevmerdlik kılıcın eline aldı, meskenet na‘leynin ayagına giydi, evliyâ hırkasın egnine aldı, sehâvet yolın pâk tutdı, edeb sakladı. Andan soŋra dübdüz ‘âleme hayr sandı. Hakk te‘âlâ katında kabûl olan evliyâ tırâşı budur. Ol evliyânuŋ nazarında niçe ‘âşıklar tırâş olsalar, nazarın bekleseler, nefesin tutsalar, teninden ve kavminden ve kabîlesinden geçseler, andan soŋra anlara ta‘n itmeyeler. Anlaruŋ mertebesi a‘lâdur. Bu dükeli ma‘nâ Baba Sultân’dan keşf olmışdur, bî-çâre HAMZA’ya. İmdi iy ‘azîz-i men, üç tırâş ne tırâşdur, ma‘lûm oldı, öykinüp tırâş itmeyeler. Ol ki ‘âşıklardur, fehm ideler, aŋlayalar. İmdi iy ‘azîz, şimdi tırâş çok, dirlik ‘amel yok. ‘Âlem halkı nefsehû nefsî olmışdur. Baş ayak belürsüz oldı, mürîd şeyh belürsüz oldı. Şeyh dünyâ tutar, mürîd dünyâ kapar. İmdi ‘ârifler ve ‘âşıklar, dervîşlik (116a) zâyi‘ oldı, gâfil olmaŋ. ‘Âlimlere hürmet kalmadı, ikrâr kıldı, Taŋrı’dan korkuŋ ve peygamberden utanuŋ, evliya’üllâha muhibb oluŋ. Dünyâ ehline dünyâyı, cennet ehline cenneti, dîdâr ehline dîdârı. Dîdâr, enbiyâ ve evliyânuŋdur, cennet zâhidlerüŋdür. *Ve’s-selâmü ‘alâ meni’t-tebe‘a’l-hüdâ*.

Hikâyet

‘Alî hazreti *kerrema’llâhü vechehû* birgün gazâya gitdi. Nitekim üç gün yüridi, bevl itmedi. Dördünci gün suya yitişdi. Bevl soŋınca bir mikdâr kan geldi, tahâret eyledi. Âbdest aldı, seferî namâz kıldı. Üç gün teyemmüm ile kıldı. Eve geldi, ol zarûretden yidi gün hasta oldı. Peygamber hazreti *‘aleyhi’s-selâm* mübârek kademleriyle ‘Alî’nüŋ üzerine geldi. Didi ki yâ ‘Alî, üçünci gün suya yitişmedüŋ, bu deŋlü hastalıga sebeb habs-i bevl oldı, n’olaydı teyemmüm ile ideydüŋ, Hakk te‘âlâ emr eyle kıldı. ‘Alî hazreti didi ki yâ rasûla’llâh, senüŋ mübârek cemâlüŋ hakkı çün Cebrâ’îl *a.s* vahy getürürdi tahâret hakkında, bir vakt tahâretsüz ayaguŋuz yire basmaŋ diyü. Andan havf eyledüm. Yidi gün ki çekerüm, dahı yidi yıl çeksem zecr olmazdı. Nitekim Hakk te‘âlânuŋ emri yirine gelsün. (116b) İy mü’minler, ‘Alî hazreti *kerrema’llâhü vechehû* bir vakt tahâretsüz ayagın yire basmadı, bu deŋlü zecr çekdi. Bî-çâre HAMZA’ya Baba kulı Sultân Baba’nuŋ himmetidür. Muhammed Mustafâ *‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm* bâtınumda böyle buyurmışdur, bize farz olan mü’minlere şerh eyledük. İy ‘azîzler, zinhâr sakınuŋ, bu kelâm üzre kulaguŋuz açuŋ dahı gözüŋüz açuŋ hikmet içün dahı dilüŋüz açuŋ Hak te‘âlânuŋ zikri içün dahı burnuŋuz açuŋ îmân kohusı çün elüŋüz açuŋ hayr ü ihsân içün dahı ayaguŋuz açuŋ hayr kadem üzre olmag içün. İy mü’minler, işte tamâm on birinci kapu oldı. Kankı mü’min ki Hakk te‘âlâ tarafına kapusı açılmış ola, cennet, dîdâr hâsıl ola. Egerçi birisi eksik ola, müşkil ola. Mü’min olana bu dahı işâretdür, ümmet-i Muhammedî kapuları berkinmişlerden eylemeye. Nitekim kapuları berkinmiş olanlar kâfirdür ve münâfıklardur. *Ve’s-selâm*.

1. Rivâyet

Rivâyetdür ki Muhammed Mustafâ *salla'llâhü 'aleyhi ve-sellem* Ebû Bekr ve 'Ömer ve 'Osmân ve 'Alî ve Bilâl-i Habeşî *rıḍvânü'llâhi 'aleyhim ecma'în* yola gitdiler. Ahşam vaktı oldı. Bir sahâbe evine kondılar. Ol sahâbe yimek cihetin eyledi, namâza gelmedi. Peygamber hazreti *'aleyhi's-selâm* tesbîh okudı, (117a) du'â kıldı. Namâzdan fârig oldılar, ol sahâbe sofrasın getürdi. Peygamber hazretinüŋ *salla'llâhü 'aleyhi ve-sellem* öŋine kodı. 'Alî *kerrema'llâhü vechehû* sofrayı açdı. Peygamber hazreti mübârek eliyle *Bismi'llâh* didi, lokmasına sundı. Ta'âmı agzına iltmek kasd eyledi, derhâl Cebrâ'îl *'aleyhi's-selâm* vahy getürdi. Eydür: Yâ Muhammed, ta'âmı ko elüŋden. Muhammed Mustafâ ta'âmı kodı. Allâh *tebâreke ve te'âlâ* eydür: Ol sahâbe senden mi utansun yohsa benden mi, yâ Muhammed ol sahâbe senden mi korkar yohsa benden mi korkar, ol sahâbeyi sen mi yaratduŋ yohsa ben mi, ol emr ki sıdı senüŋ emrüŋ midür yohsa benüm emrüm midür. Muhammed Mustafâ *salla'llâhü 'aleyhi ve-sellem* bu haberi Cebrâ'il'den işitdi, 'aklı gitdi. Peygamberüŋ yüzine bakdılar, figân eylediler. Bir nice zamân geçdi, horos ötdi. Peygamberüŋ 'aklı başına geldi, kalkdı, âbdest aldı. Yatsu namâzın kıldı, ol ki yatsu namâzın geç kılmak rivâyetidür, budur. Bir sâ'at geçdi, temcîd vaktı oldı. Sabâh oldı, Bilâl-i Habeşî baŋladı, irte namâzın kıldılar. Fârig oldılar, yola 'azm itmek eylediler, Burag'ı çekdiler. Muhammed Mustafâ *salla'llâhü 'aleyhi ve-sellem Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm* didi. Mübârek ayagın üzengüye kodı. Peygamber *'aleyhi's-selâm* nitekim arkasına geldi, üç kerre Burak iŋledi. (117b) Hiç bu deme dek iŋledügini işitmiş degüldi. Ol dîn serverinüŋ mübârek gözlerinden katre katre yaşlar döküldi. Çevresinde bile olan ashâb cümlesi hep

bile aglaşdılar. Nitekim Peygamber *'aleyhi's-selâm* altı kez Burag'a yüri, didi. Burak yürimedi. Bir niçe kez heybetle yüri, didi. Burak yüridi, gitdiler ahşam vaktına dek. Peygamber hazreti ta'âmdan mübârek agzına nesne koymadı. Ahşam oldı, savmın topragla sıdı. Sabâh vaktına degin ihyâ eyledi. Andan soŋra otuz gün ihyâ eyledi, orucın suyla sıdı, ta'âm yimedi. Rasûl hazreti şöyle havfından kadîd oldı, sahâbelerüŋ gözlerinden kan seyl gibi gider idi. Otuz gün tamâm olıcak Cebrâ'îl *a.s.* hazretleri gice geldi, Cebrâ'îl *a.s.* kadîd olmışdı. Eydür: Yâ Muhammed, benüm kadîdlıgum senüŋ cemâlüŋe müştâkum. Otuz gündür gelmedüm, Hakk te'âlâ destûr virmedi. Yâ Muhammed, yidi kat gök ferişteleri dahı kadîddür senüŋ fürkatüŋden. Allâh *tebâreke ve te'âlâ* eydür: Yâ Muhammed, ol sahâbenüŋ günâhın bagışladum, dünyâ ta'âmın yisün, dahı otuz gün cümle orucı ümmetine farz eyledüm. Muhammed Mustafâ *'aleyhi's-selâm* havf eyledi, bir vakt namâzı terk idenüŋ hâli nice ola, yâ karındaşum Cebrâ'îl, rahmet olur mı olmaz mı, didi. Cebrâ'îl *'aleyhi's-selâm* vahy getürdi: (118a) Şol tevbe iden kullarum ki kendü eksükligin bilüp Hakk te'âlâdan havf ideler, rahmet ider. Şöyle tevbe ide ki ol tevbe üzere gide. Rasûl hazreti şâd oldı, sahâbelere haber oldı, geldiler. Otuz birinci gün bayram oldı. İmdi 'azîz-i men, ol ki vahy gelmişdür ramazân ayı içinde idi. Bu söz ki bize *innâ ileynâ* olmış degüldür. Bâtınumda Muhammed Mustafâ'yı görmüşem. Bir nûrdan kalem almış mübârek eline. Benüm göŋlüm kagıdına yazar. Beliŋledüm, turı geldüm. Baba kulıdan bî-çâre HAMZA'ya bu dükeli ma'nâ keşf oldı. İmdi 'azîz-i men, söz ne dimek olur; uyura uyan dimekdür, uyanana kalk dimekdür, kalkana yüri dimekdür, yüriyene segirt dimekdür, segirdene yit dimekdür, yitene tut dimekdür, tutana gör

dimekdür, görmek dîdâr görmek olur. Tutmak Hakk te'âlânuŋ emrin tutmak olur. *Ve's-selâmü 'ale'tteba'a'l-hüdâ*.

2. Rivâyet

Bir **rivâyet** budur ki Muhammed Mustafâ *ṡalla'llâhü 'aleyhi ve-sellem* dört ashâb bir arada otururlar-ıdı. 'Alî hazreti *kerrema'llâhü vechehû* sag yanında ve sahâbeler sol yanında idi. Rasûl hazreti *'aleyhi's-selâm* mürâkabeye vardı ve sahâbelerden birisi 'Alî'ye bir alma sundı. Mustafâ *'aleyhi's-selâm* mürâkabeden beliŋledi, haykırdı. 'Alî hazreti heybetinden (118b) turu geldi, didi ki yâ dîn ulusı, rümûz nedür, neye haykırdıŋuz. Eyitdi, yâ 'Alî sandum ki sahâbe saŋa şöhret elin sunar, haykırdıgum oldur, didi. 'Alî didi kim yâ dîn ulusı, şöhret ne nesnedür. Muhammed Mustafâ *'aleyhi's-selâm* didi kim şöhret âfetdür. Yâ 'Alî, şöhret kayusı bir dipsüz kuyıdur. Suyı yidi tâsdan geçer agudur. Kogası bakırdur, urganı çürükdür. Fakr kuyusı kırk kulacdur, diplü kuyudur. Suyı âb-ı kevserdür. Kogası altundur, urganı la'l mercândur. Yâ 'Alî, sakın fakr kuyusından iç, şöhret kuyusından içme. 'Alî hazreti didi ki yâ dîn ulusı, ol kuyular ne kuyudur. Muhammed Mustafâ *'a.s.* didi ki ol kuyular hased kuyusıdur ol ki şöhret kuyusı suyıdur, didüm ki fısk u fücûr ü mesâvîdür, nutkdan gelür. Bakır didigüm dilidür. Zîrâ ki zâhir kuyularınuŋ suyın koga çıkarur. Urganı çürükdür didigüm oldur ki i'tikâdları çürükdür. Taŋrı te'âlâ buyurdugına ve Muhammed Mustafâ sünnetine v evliyâ meşrebine ihlâsı yokdur. Ol ki fakr kuyusı didigüm, âb-ı kevser suyı didigüm evliyânuŋ ma'rifetidür. Ol ki kogası altundur didigüm dilidür. Ol ki urganı la'l mercân didigüm ihlâsdur. (119a) Zîrâ ki 'azîz-i men, altun pâdişâhlar hazînesinde olur. Bakır kazancılar dükkânında olur. İmdi 'azîz-i men, sen de kendüŋi gör, kazancılar şâkirdi misin, yohsa tanı gör ki pâdişâh kulı mısın. Kazancı şâkirdlerinüŋ elleri kabarur, yüregi yanar. Pâdişâh kulınuŋ hükmi yürür Hak üzerine. İmdi

sözümden ma'lûm olsun. Yâ 'Alî, bir gün Cebrâ'îl *'a.s.* vahy getürdi, didi kim yâ Muhammed kıyâmet gününde şöhret ellerin yakalar dirseklerine dek, kapkara igsiye döndüreler. Şöhret ayakların yakalar dizlerine dek, kara igsiye döndüreler. Şöhret dillerin çekeler, eŋsesinden iki çatal eyleyeler, söyledeler. Şöhret gözlerin çıkarup burnı yanında salındura koyalar, kulaklarına tamu odından bir igsi sokalar, bir yanından bir yanına çıka. Şöhret kohusından şöhret râyihası kokmışdı. Cehennemden zerre deŋlü od çıkaralar, burnı deliklerine koyalar, tütüni 'âlemi tuta. İmdi 'azîz-i men, Muhammed Mustafâ *'aleyhi's-selâm* vasiyyet eyledi kim söz bu sözdür ki işitdüŋ, key aŋla. İy miskîn bî-çâre HAMZA, sözüŋle sen iş it ve andan soŋra bir dervîşe dahı kâr ide. *İn şâ'allâhü te'âlâ. Ve'l-hamdü li'llâhi rabbi'l-'âlemîn.* (119b)

3. Rivâyet

Bir **rivâyet** budur ki Muhammed Mustafâ *salla'llâhü 'aleyhi ve ve sellem* bir gün sahâbelerinden birine dünyâ kesbin iderken ugradı. Bir zamân tevekküle vardı, gördi ki sahâbenüŋ göŋli dünyâ endîşesine düşmiş. Taŋrı te'âlâ tevekkülinsüz işlenen iş hatâdur, didi. 'Alî hazreti sordı, nitedür yâ dîn ulusı, didi. Zirâ ki kanda kim dünyâ ele girecek yir olsa aŋa dürüşe, dünyâ ehline varur gelür, kulluk ider. Anuŋ hâtırına hoş gele diyü yalan girçek söyler. Şâyed hâtırına hoş gele bir nesnecik vire, dir. Bu nesne tevekküli yoyar. Ulu günâhdur. Zîrâ harîslıkdur, dünyâ sevmekden olur. Hakk te'âlâ Kur'ân'da niçe yirde emr itmişdür, tevekkül idüŋ diyü. Tevekkül vâcibdür dimişdür. *Kavlühû te'âlâ*: *Ve 'ale'llâhi fe'l-yetevekkelü'l-mütevekkilûn*. (İlh.) Ma'nâsı budur ki Taŋrı te'âlâya tevekkül idüŋ. Tevekkül itmek isteyen ayruk kimseye tevekkül itmesün, dimişdür. Ve dahı buyurmışdur ki Fe-tevekkelû in küntüm mü'minîn. Ma'nâsı budur ki tevekkül idüŋ, eger mü'min iseŋüz. Dahı buyurmışdur ki *Ve men yetevekkelü 'ala'llâhi fe-hüve hasbühû.* Ma'nâsı budur ki Hakk te'âlâya işin ısmarladı, ne kim gelürse andan bildi. Hakk te'âlâ aŋa yiter. Ve dahı buyurmışdur ki *Eleyse'llâhü yakâfe 'abdehû.* (120a) Ma'nâsı budur ki Hakk *sübhânehû ve-te'âlâ* yitmez mi kullarınuŋ hâcetin yirine getürmege. Bu tevekkül bâbında Hakk te'âlâ çok dürlü âyetler indürmişdür. Yine sözümüze gelelüm. Yâ 'Alî, kazanc üç kısımdur. Bir kesb oldur ki anı 'azâba geçürürler. Bir kesb oldur ki anuŋ hesâbı yokdur. Bir kesb oldur ki ol hesâba katılmaz. 'Alî eydür, yâ dîn ulusı, hesâb olmayan kesb kankısıdur. Ol ki hesâb olan, 'azâb olan kankısıdur. Ol ki sorılmayup mensûh kankısıdur yâ rasûla'llâh, didi. Eyitdi ki yâ 'Alî, mensûh olan oldur ki bir kul tura, Allâh emrinsüz, zikrsüz,

tesbîhsüz dünyâ kesbin ide, fısk-ıla, mesâvî ile, fücûr ile işlenmiş ola. Helâl harâm fark itmemiş ola. Mensûh olan budur. Ol ki hesâb olan ‘azâb olan lokmayı beyân idelüm. Ol ki beş vakt namâzı kılurdı, dünyâ kesbin iderdi. Ve illâ namâzı vaktı olıcak aŋardı, kalan vaktın dünyâ kesbiyle geçürürdi. Dahı dünyâ göŋlinde gözinde yüklenürdi, namâzı ve ‘ibâdeti ve zikri taşra kordı. İmdi ‘azîz-i men, kişi sevdügin içerü koyar. Ol ki taşra kalmışdur, meyl olmamışdur. Ol kişinüŋ ortagı namâzdur. Zîrâ vaktiyle aŋardı. Hakk te‘âlâ tevekkülinden bî-haberdi. Bunlar da hidmetine göre (120b) Hakk te‘âlâdan rahmet bulalar. İmdi ‘azîz-i men, hesâbsuz lokma oldur ki bir sâlih kişi kalkar yirinden, tevekkül ile arı âbdest alur, namâz kılur, Hakk te‘âlâ tevekküli ile kesbi üzerine varur. Eliyle işcegizin tutar ve göŋli gözi Hakk tevekkülinden ırılmaz. Bu tevekkül ile ahşama dek geçürür. Nitekim ahşam oldı, ol işini tarlasında kor. Hakk te‘âlâ tevekküli ile evcegizine gelür. Yatsuya dek Hakk te‘âlâ korkusın geçürür. Yatdı uyudı, dünüŋ bir bahşı geçdi, uyandı gördi ki Hakk te‘âlânuŋ korkusı tevekkül ile göŋli içinde şem‘ çırak olup yanar. Ol şu‘leyle dünüŋ niçe bahşların tevekkül ile tesbîh ile geçürür tâ sabâh vaktı olıcak, kalkar nâle vü nâliş ider. Rabbısına ‘ibâdet ider. Göŋlinde bu degüldür ki nefsi içün işlemez, belki yetîmler içün, garîbler içün, fakîrler içün işler. Ol mü’min Hakk te‘âlâ ile kesbin artuk olur. Ol kişinüŋ lokmasın kim sorar, ol ki sorulmayup Hakk te‘âlâ nazarında kabûl olan kesb budur. Böyle lokmalu kişinüŋ evine bir kâfir konuk gelse, tamâm ol gice yatsa, sabâh kalkar, göŋlinden kopar, şehâdet getürmege meşgûl olur. Ol lokma şu‘lesine tamâm kırk gün kâfir dîninden sovur, (121a) niçesi şehâdet getürür, müsülmân olur. Ol ki hesâb ‘azâb olan lokmalu kişinüŋ evine bir mü’min konuk gelse, anuŋ lokmasın yise, tamâm kırk gün göŋli kararur. Kırk

günden soŋra ol gendüzini ancak bulur. Ol ki hesâba almayup lokması mensûh olan kişinüŋ ortagı şeytândur. Ümmet-i Muhammedi, yâ rabbe'l-'âlemîn ol münâfıklar şerrinden sen bekle. Zîrâ âdem de üç kısmdur. İmdi 'azîz-i men, Muhammed Mustafâ hazretine vasiyyet eyledi, Hakk te'âlâ hazreti Kur'ân'da eydür: *Fe men ya'mel miskâle zerratin hayran yerah, ve men ya'mel miskâle zerratin eran yerah*. Kimsenüŋ pâdişâh kâtında emegi zâyi' olmaz. Hıdmetine göre az çok eksik gedik var ise 'ârifler yitürürler. İy miskîn bî-çâre HAMZA, söz senüŋ degüldür. Baba Sultân'uŋ himmetidür. Biz dahı mü'minlere ve garîblere şerh eyledük. *Ve's-selâm*.

4. *Rivâyet*

Bir **rivâyet** budur ki beş peygamber ma‘nâsını beyân idelüm. Ol makâmâtdan ki Hakk *sübhânehû ve te‘âlâ* Âdem’i yaratdı, turu geldi. *El-hamdü li’llâhi rabbi’l-‘âlemîn*, didi. *Lâ ilâhe illa’llâh Muhammedün rasûlü’llâh* diyüp bu sözüŋ hikmetine vardı. Didi ki *El-hamdü li’llâhi rabbi’l-‘âlemîn*, didimse, beni yog iken var eyledüŋ, lâyık-ı *illa’llâh* sensin. Ya, *Muhammedün rasûlü’llâh* didigüm kimdür, Hakk te‘âlâ(121b)dan nidâ geldi ki yâ Âdem, seni dahı on sekiz biŋ ‘âlemi dahı anuŋ dostlugına yaratdum. *Kavlühû te‘âlâ: Levlâke lemâ halaktü’l-eflâke* didi. Hakk te‘âlâ pegamber hakkında didi. ‘Azîz-i men, Muhammed Mustafâ bunuŋ gibi a‘lâdur. Âdem menzili oldur ki ayakdur. Ayak menzili budur ki nidâ geldi, fark olmazdı. Fark olmadugı bu idi ki Âdem’den gayrı âdem yog idi. Andan soŋra ‘azîz-i men, âdem üremedi. Niçe peygamberler geldi geçdi. Andan soŋra Dâvud peygamber *‘a.s.* geldi, ol diz idi. Yidi âyet indi. Dâvud peygamber *‘a.s.* dizinden aşagasın âdemüŋ hakîkatin fark eyledi. Ve andan soŋra Mûsâ peygamber *‘a.s.* geldi. Ol zamân karın zamânıyıdı. Karın dimekden ma‘nâ buyıdı, Mûsâ’nuŋ mu‘cizâtı ‘asâsında dirler. Zîrâ hayvân agaçdan korkar. Mûsâ peygamber Hakk te‘âlâ ile bunca kelâm söyleşürdi, bunlar bî-haber idi. İmdi ‘azîz-i men, ol zamân hayvânlar zamânı imiş. İmdi ‘azîz-i men, Mûsâ’ya on dört âyet indi. Âdemüŋ hakîkatin göbekden aşagasın beyân eyledi. Andan soŋra ‘Îsâ peygamber *‘a.s.* geldi. Ol gögüs idi. Aŋa yigirmi dört âyet indi. Âdemüŋ gögsinden aşagasın hakîkatin beyân eyledi. Kavminüŋ ta‘allükâtın fark eyledi. (122a) Hakk’dan hükm şöyle geldi, dahı bir kişinüŋ hakkın bir kişiye virmedi, dahı kavmine didi; Âdem ayakdur, Dâvud dizdür, Mûsâ karındur, ben gögüsem. Dahı kavmine didi; Muhammed

Mustafâ gelecekdür; gevdeye başdur. Nitekim aŋa şehâdet getüresiz; islâmuŋuz îmânuŋuz dürüst ola. Eyle diyüp ol dahı gitdi. Muhammed Mustafâ *salla'llâhü 'aleyhi ve sellem* geldi. Ol baş idi. Aŋa yigirmi sekiz âyet indi. Cebrâ'îl *'a.s.* geldi, mi'râc hâsıl itdi. Rasûl hazreti, Allâh te'âlânuŋ ululugın ve 'azametin beyân eyledi. Ve dahı cennetin ve cehennemin külli bildürdi. Ne ki varısa mîzân eyledi. Sola sol didi, saga sag didi. Sol didigüm Hakk te'âlânuŋ emrin sıyanlardur, cehenneme lâyık oldılar. Sag didigüm Hakk te'âlânuŋ emrin tutanlardur, dahı peygamber sünnetin tutanlardur. Muhammed Mustafâ *'aleyhi's-selâm*, âdemüŋ hakîkatin başdan ayaga deŋlü beyân itdi. 'Azîz-i men, Muhammed Mustafâ'nuŋ kulagı hikmete açılmış idi. Dili ma'rifet ile açılmış idi, gözi dîn ile açılmış idi, eli cevmerdlikle açılmış idi, ayagı mi'râc yolında açılmış idi. 'Azîz-i men, Muhammed Mustafâ'ya on bir ferişte kulluk iderdi. Kulaga kulluk idene (122b) kulavuz ferişte dirler idi, agıza kulluk idene selâm ferişte dirler idi, zîrâ Muhammed Mustafâ'ya Cebrâ'îl selâm getürdi. Göze kulluk idene dîn ferişte dirler idi, zîrâ dîn gözedürdi, zîrâ dîn gözde dürüst olur. Burnına kulluk idene îmân ferişte dirler idi. Eline kulluk idene cevmerd ferişte dirler idi. Ayagına kulluk idene kadem ferişte dirler idi. İmdi 'azîz-i men, Muhammed Mustafâ'nuŋ gevdesinde ne deŋlü kılı varısa dibinden bir gül açılmışıdı, aŋa îmân güli dirler idi. 'Âlem anuŋ kohusından gark olmışıdı. İmdi 'azîz-i men, başın ayagına uyduranlardan olmaŋ ve karnına uyduranlardan olmaŋ ve gögsine uyduranlardan olmaŋ. Ayagı, dizi, karnı, gögsi başa uyduranlar oluŋ, her müşkilinden kurtuluŋ, halâs oluŋ. İmdi 'azîz-i men, karından agıza dek iki yoldur; biri ciger yolıdur ve biri karın yolıdur. İmdi 'azîz-i men, yürek cân tahtıdur, karın nefs-i emmâre tahtıdur. İmdi 'azîz-i men, yürek karın ikisi bir yirdedür. Necis kohusından yürek bî-

haberdür. Dirler ki cân yürekden söyleye, ister ki nefs-i emmâre karından (123a) söyleye, dirler ki nefs yüregi karına çeke, dirler ki cân nefsi yürege çeke. İmdi ʻazîz-i men, bu evde tefrika oldugı oldur. İmdi ʻazîz-i men, yürek cennet yolıdur, yukarudan geleni gine agıza harc ider ve karın cehennem yolıdur, yukarudan geleni aşaga harc ider. İmdi ʻazîz-i men, karın yolına gıdâ virmeyesin; nefs tarlıgına, andan cân emrine mutîʻ ola, zikrde ve tesbîhde ve ʻibâdetde olsun nefs ipin kesdüresin, ʻakl ipin dakdurasın. Yürek tahtında ʻakl-ı küll eline viresin. Andan soŋra ol kişiye mü'min diseŋ olur, evliyâ diseŋ olur. Yâ rabbe'l-ʻâlemîn, nefs ipin cân boynına dakduranlardan eyleme. Ve ʻinâyet eyle ve nazar eyle lütfuŋdan, Baba kulı bî-çâre HAMZA'yı eksükligile yüzi karalıgıla kabûl eyle. İmdi ʻazîz-i men, Muhammed Mustafâ *ʻalayhi's-selâm*ı bir Kur'ân'dan ev içinde bâtınumda görmüşem. Taşı ve topragı Kur'ân'dan, işigi ve kapusı Kur'ân'dan göŋlimüz kagıdına yazar. Muhammed Mustafâ *ʻalayhi's-selâm* şerh eyledi. Biz dahı farz olanı mü'minlere şerh eyledük. *Ve's-selâm*.

5. ***Rivâyet***

Bir **rivâyet** dahı budur ki Hakk te'âlânuŋ nazîri ve şerîki ve misli yokdur. Nitekim Hakk te'âlâ kelâmında *Leyse ke-misli şey'in* didi. Ve melekleri şerîk degüldür. Hakk te'âlânuŋ hükmiyle (123b) işler. Ve gökdeki ferişteler hükmine muntazır olmışlardur. İmdi 'azîz-i men, sözümden misâl oldur kim dünyâdan bir mü'min nakl ider olsa evvel nidâ gelür zebânîlere; fülân mahalde bir kul nakl ideyorır, üzerine varuŋ, diyü. Andan soŋra kalkalar, yürüyeler. Andan soŋra nidâ gele rahmet feriştelerine; yâ feriştelerüm, fülân mahalde bir mü'min nakl ideyorır, üzerine varuŋ, diyü. Zebânîler o gice varalar, birbirinden haberi olmaya, nitekim ol zebânîler mü'min katına yakın varalar. Ol mü'min dirligi cennet tecellîsin geye. Bu zebânîler yidi adım girü artlarına atalar, 'âciz olalar. Diyeler ki yâ rabbe'l-'âlemîn, n'olaydı biz alacagımuz cânı bize bildüre idüŋ, diyeler. Ol mü'minüŋ dirligi bunlaruŋ sag yanından geçe, tâ kim rahmet ferişteleri göre. Sekiz adım içinde rahmet feriştelerine tapu kıla. Ol dirlik bu ferişteleri ala, üzerine getüre. Hakk te'âlâdan rûha nidâ gele; çık diye. Rûh çıka, ferişteler alalar, döneler gideler. Birinci kat göge çıkalar, birinci kat gök ferişteleri şâhid olalar. Diyeler ki Muhammed ümmeti geldi diyü ziyâret ideler. Dördünci kat gök ferişteleri şâd olalar, ziyâret ideler. Beşinci kat göge varalar, nidâ gele ki yâ melâ'iketî, kulumı a'lâ-yı 'illiyyîne iledüŋ diye. Beş dimek (124a) beş şart ma'nâsıdur. Andan soŋra cennetden aŋa bir kapu açıla, cennet râyihası koka. Kıyâmet güni aŋa bir gün gibi ola. İmdi 'azîz-i men, mü'min dirligi budur. *Ve's-selâm*. Münâfık dirligin beyân idelüm. Peygamber hazreti *'aleyhi's-selâm* buyurmışdur: S*ülüs*s*ün mühlikâtün: şahhun mutâ'un ve hevâ müttebi'un ve i'câbü'l-mer'i bi-nefsihî*. Ma'nâsı budur ki

üç nesne kişiyi helâk ider, ya'ni âhiretde 'azâba ugradur. Dirliginden fâyide olmaz. Ol üçüŋ birisi bahîllıkdur; kişinüŋ göŋline düşe, dahı göŋlini aŋa uydura, tîzcek girü tevbe itmeye. Yine sözüŋ evveline başlayalum. Hadîsi aŋlayalar. *Kâle'n-nebiyyü 'aleyhi's-selâm: Lâ yagsıbe izâ medeha'l-fâsıka*. Münâfıklar hakkında dimişdür, beyân idelüm. Bir münâfık cânı nakl ider olsa evvel rahmet feriştelerine nidâ gele ki fülân mahalde bir kul nakl itse gerekdür, üzerine varuŋ diye. Andan soŋra zebânîlere nidâ gele; fülân mahalde bir münâfık nakl itse gerekdür diye. Üzerine ineler, birbirinden haberi olmaya. Münâfık dirligi cehennem sıfâtını giye, çıka, rahmet feriştelerine gözüke. Rahmet ferişteleri beş adım girü atalar, 'âciz olalar. Bunlar diyeler ki yâ rabbe'l-'âlemîn, n'olaydı bu sıfâtı görmeyeydük, diyeler. Ol tamu dirligi, rahmet (124b) meleklerinüŋ sol yanından geçe, yidi adım içinde zebânîlere tapu kıla, zebânîleri ala, üzerine vara. Hak Te'âlâdan nidâ gele rûha ki çık diyü, zebânîler cehenneme iledeler. İmdi 'azîz-i men, mü'minlerüŋ cânı ulaşurken sayagıdan kıl çeker gibi tuymaz. Yitmiş biŋ yıl yatacak dahı olursa bir sâ'at gibi ola. Münâfık cânı çıkarken şol silkinür kettân gibi ola, demür taraga urulmış gibi çekeler. Bir sâ'at cân virmesi yitmiş biŋ yıl kadar ola. Kıyâs it ki kalan 'azâbı ne kadar ola. İmdi 'azîz-i men, iki hâl beyân oldı. Bir cân ki evliyâ cânı ola anuŋ hâlin Allâh bilür, ne zebânîler bilür ne rahmet ferişteleri bilür. Üç gürûh cânı beyân eylemekdür. Allâhdan korkuŋ. Kıyâmet gününde yir iŋlese gerekdür, yâ Rabbe'l-'âlemîn dise gerekdür; yüzüm karadur dergâhuŋda. Hakḍan nidâ gele ki "Ne olduŋ yâ yir, iŋlersin." Yir diye ki "Beni düpdüz mahlûkâtuŋ altına döşedüŋ. Zinâ fısk fücûr hep üstümde oldı." Hak te'âlâdan nidâ gele ki "'Âlimler üstüŋde 'ilm ile 'amel itdiler mi, Kur'ân okudılar mı ve dahı dervîşler üstüŋde zikr ü tesbîh ü 'ibâdet eylediler mi."

Yir “belâ” diye. “Anlaruŋ yüzi suyına bagışladum” diye. Hak te‘âlâ yire nazar kıla; yirüŋ karalıgı gide, ak ola. (125a) Rahmet suları yir yüzine çıka, aka, niçe susamışlar içeler, kanalar. İmdi neyise hâl ma‘lûm oldı. Ol vaktın külli hesâb ola. Bî-çâre HAMZAya bu dükeli ma‘nâ keşf oldı. *İnnâ ileynâ* olmış degüldür. Muhammed Mustafâ *‘aleyhi’s-selâm* şefâ‘atidür. Baba Sultân himmetidür. *Ve’s-selâmü ‘alâ meni’t-teba‘a’l-hüdâ.*

Tahâret

Evvel ‘ârifler soralar birbirinden “Tahâret kapusı nedür?” Cevâb “Tahâret kapusı eldür”. Sorarlarsa “El kapusı nedür?” El-cevâb sorarlarsa “Âbdest kapusı nedür?” el-cevab “Tahâretdür.” “Namâz kapusı nedür?” El-cevâb “Tesbîhdür.” “Tesbîh kapusı nedür?” El-cevâb “Nâle vü nâliş itmekdür.” Nâle vü nâliş kapusı nedür?” El-cevâb “*Rabbü’l-‘âlemîn”* diyeler. Neyle olur? İhlâs-ıla i‘tikâd-ile olur, togrulug-ıla mahabbet-ile meskenet-ile harâmdan ve zinâdan fıskdan fücûrdan mesâvîden yıglınmagla olur. Kankı kişide ki bunlar bulına namâzı câ’izdür, eger olmazsa müşkil-hâl olur. Ve andan soŋra soralar ‘âriflere “Cârî kapusı nedür?” El-cevâb “Miskînlikdür.” Eger soracaklar olursa “Ortası nedür?” El-cevâb “Erenler nazarına girmekdür.” Eger soracaklar olursa “Cârînüŋ bâtını nedür?” El-cevâb “Post altın çalmakdur.” Eger soracaklar olursa “Zâhiri nedür?” “Meydân yüzin çalmakdur.” (125b) Eger soracaklar olursa “Birr nedür?” El-cevâb “Cem‘ eylemekdür.” Dahı “Taşı nedür?” El-cevâb “Taşra çıkmakdur.”, “hidmeti nedür?”, el-cevâb “Cârîyi yirine komakdur.” *Ve’s-selâmü ‘alâ meni’t-teba‘a’l-hüdâ.*

6. *Rivâyet*

Bir **rivâyet** budur ki Muhammed Mustafâ *salla'llâhü 'aleyhi ve sellem* 'Alî hazretiyle bir yola gitdiler. Giderken 'Alî hazreti bevl itmege sapdı. Rasûl 'aleyhi's-selâm kırk adım yirde turdı. Sünnetdür, bir yoldaş bir yoldaşa küymek kırk adım yirde. İkisinüŋ arasından bir kişi geçdi. 'Alî hazreti tahâret aldı, peygamber katına geldi. 'Alî didi kim yâ rasûla'llâh, bir dem ârâm idelüm. Peygamber *'a.s.* didi ki yâ 'Alî oturma, şol aramuzdan bir kişi geçdi, soyla gör izin basduŋ mı. 'Alî soyladı gördi, eyitdi; yâ dîn ulusı, bir ayak izin basmışam. Peygamber hazreti buyurdı ki kankı ayaguŋla basduŋ. 'Alî eyitdi; sol ayagumla basdum. Peygamber hazreti didi ki giydügüŋ bütün ise gönin sök yabana at, eger delük ise ayaguŋuŋ derisin yüz yabana at. 'Alî sökdi, pabucı delük degül idi, yabana atdı. Yâ 'Alî, var tahâret eyle, gusül eyle, iki rek'at namâz kıl; andan soŋra yola 'azm eyleyelüm, didi. 'Alî hazreti peygamber hazretinüŋ nefesin tutdı, yine nazarına geldi; sordı ki yâ rasûla'llâh, ol kişi ne kişidür, didi. Resûl hazreti eydür; yâ 'Alî, ol kul Hakk te'âlânuŋ emrin sımışlardandur. (126a) Yâ 'Alî, yola 'azm itdügüŋ vaktın göŋlüŋ Hakk tevekküli ile olsun. Nitekim bir mü'mine bulaşmalı olsaŋ ol mü'minüŋ dirligi saŋa görine, selâm vir, merhabâ eyle, anuŋ göŋülcügin tesellî eyle. Nitekim bir münâfıka bulaşmalı olsaŋ münâfık yüzinden cehennem sıfâtı saŋa görine, selâm yirine varduguŋ vaktın güneşe bak, güneşden yaŋadan geç; saŋa gölgesi tokunmasun, ziyân ider. Yâ 'Alî, nitekim senüŋ gölgeŋ aŋa tokunsun, ol dükeli fâyide var ki bir yimiş agacı olsa, ol agaç dibinde bir kör diken olsa, ol yimişden bir yimiş düşse, ol diken üstinde kalsa, bir kuş gelse, ol kör dikenden ol yimişi alsa, yise senüŋ dahı gölgeŋden ol kadar fâyide var bâgçe issi ol dikeni kopara, yirine bir yimiş

fidanın dike. Andan dahı yimiş gele *in-şâ'allâhü'l-'azîz*. İmdi 'azîz-i men, Muhammed Mustafâ *'aleyhi's-selâm* 'Alî hazretine vasiyyet şöyle eyledi; imdi 'azîz-i men, münâfıka yoldaş olmak îmânı niçe çeker beyân idelüm. Niteki çıraga yag korlar, delîl yanar, yagı çeker, yag bî-haberdür. İmdi 'azîz-i men, münâfıka yoldaş olmak, delîl yagı çeker gibi haberüŋ olmaz, îmânuŋ çeker. İmdi 'azîz-i men, Taŋrı'dan korkuŋ ve peygamberden utanuŋ. İy mü'minler , îmân gerekse 'âlimler ki 'ilm ile 'amel itmiş ola, (127b) anlara ve dahı meşâyıha yoldaş oluŋ ki îmânuŋuz dürüst ola. Ol ki büdelâdur, anlar ma'sûm gibidür. Anlardan du'â temennâ idesiz, anlara ikrâm ü 'izzet idesiz. *Ve's-selâm.*

7. *Rivâyet*

Bir **rivâyet** budur ki dörk kişi bir sarpda turur imiş. Bir fakîr ʻâlim ugramış dibine. Bunlara dimiş ki iy miskîn bî-çâreler, gelüŋ size bir âsân yol göstereyin, bir gün bunda helâk olursız. Bunlar da inmişler ol fakîr yanına. Bunlara dimiş ki tutuŋ şol yolı, giderek bir bâgçeye ugrarsız, sag köşeden bir âvâz çagrılur ve sol köşeden bir âvâz söylenür. Sakınuŋ ol bâgçede aldanmaŋ, geçüŋ gidüŋ. Eger karâr iderseŋüz ol sagdan yaŋa meyl idüŋ. Nitekim Hakk teʻâlâ buyurur: *Ve'llezîne câhidû fîne'l-hedeyennehüm sebelenâ*. Maʻnâsı budur ki Taŋrı teʻâlâ and içer; şol kişiler kim dürüşdiler, kullugımuzda oldılar, biz anlara rahmet ve ʻinâyet iderüz ve anlara uçmak yolın kulaguzlaruz, azmakdan saklaruz. Bu dört kişi bunda taʻaccübe kıldı, biri saga meyl eyledi, biri dahı sola meyl eyledi, ikisi dahı gitdiler. Bu yol kırk gün bir beriyyeye ugradılar. Açlık ve susuzlık çekdiler, kırk gün olucak bunlar buŋaldılar. Giderken bir deriŋ suya yitişdiler, gemi yok ʻâciz kaldılar, didiler ki (128a) bu deŋlü kanâʻati çekdük. Ol fakîr ʻâlim dimiş idi kim ol deryâyı geçmeyince tâ kurtılmazsız. Birisine söz eser itmedi, kendüzini ol deryâya bırakdı, biri su katında kaldı. Suya girenüŋ ʻaklı gitdi. Su içinden bir el geldi; çekdi, aldı gitdi. Bir niçe zamân geçdi, ʻaklı başına geldi, gözin açdı. Bir kubbe gördi, nazar eyledi. Yapusını gördi; heligi gümişden ve sadefden, üstindeki taşı incüden dahı üstindeki laʻlden dahı üstindeki mercândan dahı üstindeki kızıl altundan dahı üstindeki zebercedden, kubbesi gevherden. Bakdı gördi kim kubbeden yidi kapu açıldı. Kıbleden yaŋadan ilerü vardı. *Bi'smillâh* didi, sag ayagın işikden içerü kodı tâ kim içerüden bir nûr balkıdı. Nûr içinde gözi bir hʷâceye düş oldı, secde eyledi. ʻAklı başından gitdi, hayrân ü mest oldı. Mestligi içinde

h^{w}âce eline dört yüzlü bir gevher sunıvirdi. Bakdı gördi ki bir yüzinde ol evvel turdugı sarp yir. Bunuŋ içinde ol bâgçe de, bunuŋ içinde ol su ki bî-nihâyet sudur. Bunuŋ içinde yir ve gök ve güneş ve ay ve yılduzlar bunuŋ içinde döner. Ol h^{w}âceden âvâz geldi ki ol gevheri yut; yutdı, (124b) gördi. Ol su didigüm bir degirmen argınca imiş. Gördi kim yoldaşı da bekler. Yoldaşına dahı didi kim tut etegim, seni bu deryâdan geçürem. Bu söz işâretdür, ma‘nâsı biline. ‘Âşık olanlar havf ideler, aŋlayalar. Miskîn HAMZA ma‘nâ biline kul ol; himmet-i merdân irişe.

3. TASAVVUF RİSÂLESİ

Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm

El-hamdü li'llâhi rabbi'l-'âlemîn. Ve's-salâtü ve's-selâmü 'alâ rasûlihi'l-emîn ve 'alâ âlihî ve ashâbihi'l-mükerremîn. Ammâ ba'd. Bilgil kim Hakk te'âlâ dünyâyı kurşun ve bakırdan yaratdı. Teni gümişden ve cânı altundan yaratdı. Altun içinde bir gevher yaratdı, kendüligi nûrın kodı. Gevher didigüm meskenetdür. Hakk te'âlânuŋ nûrı 'arşı dutmışdur. Meskenet kapusı alçakdan açılmışdur. Alçak didigüm her şeyden kendüyi eksükli bilmekdür. Zulümât kapusı yüksekden açılur. Nitekim Peygamber hazreti *'aleyhi's-selâm* şöyle buyurdı kim *Lâ yüdhilü'l-cennete men kâne fî kalbihî miskâle zerratin mine'l-kibr*. Ya'ni, bir kimsenüŋ kalbinde zerre kadar kibir olsa cennete giremez. Yüksek didigüm oldur kim her yaradılmışdan kendüyi a'lâ gördi. İşâret birle söz ma'lûm oldı. Sakın uluyın diyü magrûr olma, 'Azrâ'îl korkusı göŋlüŋde olsun. Bel'am-ı Bâ'ûr'ı ve Bersîsa'yı göŋülden çıkarma. Maksûdımuz bu idi; ten ve cân ve dünyâ ma'nâsın eyde idük. Maksûdımuz bu idi kim (129a) cân dostın düşmenin bildüre idük. İy mü'min key işit kim ma'nâsın beyân idelüm. Bir mü'mine Hakk te'âlâ nazar itmeli olsa nûr şu'lesi meskenete tokınur, cân şu'lesi tene tokınur. Nitekim gün toga kuz yirlere togmaz, kendüye karşu gelen yirlere çok togar. Göresin ol yirleri bişürür, kızdurur, çok dürlü yimişler zuhûra gelür. İy mü'min, kuz göŋüllülerden olma, kuz göŋüllerde yimiş bitmez. Nitekim gün şu'lesi yire

---

3 Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 128b

tokınur gibi Hakk şu‘lesi tokına, dünyâ kurşunına, dünyâ bakırına. Nitekim kalaycı gibi kurşunla bakırı kalaylar. İy mü’min, kalaylı kapda bişen lokmayı çaldugı gibi Hakk te‘âlâ nazar itdügi mü’minlere dünyâ mekrini anlara çekdürmez. Bu dükeli ma‘nâ söylendi, neyle olur; az yimegile az uyumagıla olur. Evliyâya i‘tikâd itmegile olur. Bunca ki söylendi el ayakdur; baş olan Allâh emrin sımamakdur, ma‘lûm olsun. Bu hâl ‘âşıklar hâlidür. İy mü’minler zâlimler hâlin beyâŋ idelüm, söz ma‘lûm olsun. Zâlimler anlardur ki çok hamr iderler, mesâvî söylerler, harâm yirler, gözleri ve göŋülleri zinâdan kesilmez. Allâh te‘âlâ buyurdugını terk iderler. Sakın iy mü’min, anlaruŋla hem-nişîn olma, dînüŋ yıkılur. Bu ma‘nâdan (129b) misâl gösterelüm. Misâl oldur ki bir üstâd kurşundan bakırdan bir kap düzmiş. Hükm itmiş; kalayladuŋ. Dünyâya kıyamamışlar, emrin sımışlar, kalaycı eline virmemişler. İy mü’min, kalaysuz kapda aş bişse neye beŋzer; kurşun kendüye döndürür, bakır kendüye beŋzedür. İy ‘âşık, key işit ve key aŋla; kurşun gümişdendür, bakır altun aslıdur. Nitekim kurşun gümişe ziyâŋ ider hem-nişîn olsa, bakır altuna katılsa kalp olur. Dünyâ senüŋle bakır altuna düşmen gibidür, kurşun gümişe düşmen gibidür. İy ‘azîz, bir h^{w}âce, bir hammâm yapar. Üstini kurşunlar torusına bir bakır ârâyiş ider. İy mü’min, üstine aldanma; üsti münâfıklar yiridür. Yire in, kapusı yirdendür. Hammâmuŋ evvelki kapusı şerî‘atdür, içerü gir, sovuk su vardur. Yol erisin; yüregüŋ yankındur, iç; yüregüŋ kansın. İkinci kapusı tarîkatdür. Aç, gir; arı yimişler dökülmişdür. İy ‘ârif, gâfil olma; tarîkatden iki kapu açılur: Sol kapu cehennem kapusıdur. Sag kapuyı aç kim ma‘rifet kapusıdur. Gir içerü; iki çeşme akar: Biri ılıcak sudur, biri sovukdur. Sovuk suyı ılıcak suya kat. Yu gevdeŋüŋ kirin, temîz it. Nitekim su gevdeŋüŋ kirin alur, taşra çıkarur. (130a) Nitekim

taşra içenler hayvânlardur. İy ʻazîz, iki çeşme didigüm; biri şerîʻatdür ve biri tarîkatdür. İkisinüŋ başı bir bıŋardur, iki altun olukdur. Maʻrifet olugı oda ugradı, şerîʻat olugı ugramadı. Od bişüricidür, kaynadıcıdur. Her lokmadan küf alıcıdur. Su didigüm tevbe suyıdur. Nitekim *kâle'llâhü teʻâlâ: Tûbû ila'llâhi cemîʻan eyyühe'l-mü'minûn*. Maʻnâsı budur kim Taŋrı teʻâlâ kullugına râzî oluŋ, dönüŋ tevbe idüŋ kamuŋuz. İy mü'minler ki Taŋrı teʻâlâ buyurmışdur kim *İnne'llâhe yühibbü't-tevvâbîn ve yühibbü'l-mütetahhirîn*. Maʻnâsı budur kim sever Taŋrı teʻâlâ tevbe idenleri dahı sever kendüzin arıdanları. Peygamber hazreti *ʻaleyhi's-selâm* dahı buyurmışdur: *Et-tâ'ibü habîbu'llâh*. Maʻnâsı budur kim tevbe iden Taŋrı teʻâlânuŋ dostıdur.

Yine söz evveline başlayalum. Nitekim hammâm kirler yuyıcıdur. Tevbe suyı göŋüller fıskın fesâdın yuyıcıdur. İy ʻârif, key işit ve key aŋla; bu maʻnâ tamâm oldı. Baba Sultân kulıdan bî-çâre HAMZA'ya bu dükeli maʻnâ keşf oldı. *Bi-ʻavni'llâhi ve ʻinâyeti'llâhi teʻâlâ*.

İy ʻâşık, beşâret olsun ʻâşıklara, bir maʻnâ bünyâd idelüm. Bir ulu pâdişâhuŋ bir ulu bıŋarı varıdı. Ol bıŋarda (130b) bir balık varıdı. Ol bıŋaruŋ ayagı deŋize irişmişdi. Her vaktda ol deŋize vâsıl olurdı. İy mü'min, ol pâdişâh ol bıŋarı bir kişiye ısmarladı. Eyitdi; üstine günde beş kez carı çalgıl. Öŋine harîm eyle, içine bâgçe dik; hayvânlar girmesünler. *Kavlühû teʻâlâ: Ve-mâ ümirû illâ li-yaʻbüdü'llâhe muhlisîne lehü'd-dîn*. Maʻnâsı budur kim Taŋrı teʻâlâ buyurur kim kullarum buyurılmadılar hiç nesneye illâ Taŋrı teʻâlâya kullık itmege buyurıldılar.

Evvel söz başına başlayalum. Ol bıŋar suyıyla bâgçeyi her vaktda suvar, didi. Böyle diyüp ol pâdişâh gitdi. Ol kişi ol

cünbiş üzere oldı; harîm eyledi, bâgçe dikdi, suyla suvardı. Bâgçe tutdı, çiçeklendi. Bir vakt geldi gördi kim bıŋaruŋ üstinde bir agaç bitmiş. Didi ki bu agaç gölge olsun, bu gölgede oturayum, bâgçeye tîmâr ideyüm, didi. Gâfil oldı; bu gölge hoşlıgına uydı. Bir niçe zamân geçdi. Kalkdı gördi; bâgçenüŋ çiçegi solmış gördi. Ol bıŋaruŋ suyı azalmış, ayagı deŋizden kalmış, gördi ki balık tarsıkmış; ‘âciz kaldı. Ol pâdişâhuŋ bir kulı bir gün ugradı. Eyitdi ki iy mü'min, pâdişâh saŋa şöyle mi ısmarladı, pâdişâhdan korkmaz mısın, emrin sırsın, didi. Yüri tîz çapa balta getür, (131a) didi. Vardı, çapa balta getürdi. Tîz agacı kesdiler. Çapayla köklerin çıkardılar. Nitekim kök bıŋaruŋ gözlerin tutmış idi. Nitekim ayrıtlandı; su boşandı, deŋize yitişdi. Balık hem rûşen oldı. Bıŋarı yapdılar. İy mü'min, key işit ve key aŋla. Bu sözüm rümûzdur. Ol bıŋar didigüm göŋlüŋ bıŋarıdur, balık rûhuŋdur. Nitekim agaç didigüm dünyâ sevdâsıdur. İy mü'min, nitekim bıŋaruŋ üstinde bir agaç bite. Ol agacuŋ köki bıŋaruŋ gözlerin tutar. İy mü'min, key işit ve key aŋla. Dünyâ sevdâsı göŋlüŋe girse göŋlüŋ gözin tutar, Allâh'dan seni ırag ider. Günde beş kez carı çal didigüm beş vakt namâzdur. Nitekim dünyâ bıŋarın arıdur gibi namâz senüŋ göŋlüŋ bıŋarın arıdur. Fikr eyle, arınan bıŋaruŋ suyı temîz olur. İy mü'min, key işit, harîm didigüm şerî‘atdür, bâgçe didigüm tarîkatdür. Nitekim bir kişi tarîkat içine girse ol ki dünyâ agacı çiçeklenür gibi mü'minüŋ göŋli bâgçesi çiçeklenür. Nitekim yire dökilse kemâl görinür. Nitekim yimişe çiçek kulaguzdur. Nitekim dervîşüŋ çiçegi göŋülden açılur. İy mü'min, ıssıdan ve sovukdan didigüm göŋlüŋüŋ karaŋulıgıdur. (131b) Issı didigüm hasedüŋ kakımagıdur. Nitekim bir nesne tarsıklansa çiçek dökilür, topraga iner. İy mü'min, topraga inse meskenetlikdür. Her şeyden alçak olur. Andan soŋra kemâl görinür. Nitekim Hakk te‘âlâ buyurur: *Tilke'd-dârü'l-âhireti*

nec'alhe'llezîne lâ-yürîdûne 'ulüvven fi'l-arzı ve'l-efsâdi ve'l-'âkıbeti li'l-muttekîn. Ma'nâsı budur ki işbu âhiret evin şol kişiler içün kıldum ki dünyâda ululık istemediler dahı fesâd itmek istemediler. Egerçi mâl ve genc ve pâdişâhlık dahı ele girse anuŋla ululanmadılar ve azmadılar. Taŋrı te'âlâ buyrugından taşra olmadılar.

Yine sözüŋ evveline gelelüm. Ma'rifet bir bıŋar suyıdur. Murdârlar yuyıcıdur, göŋüller çirkin yuyıcıdur. İy 'azîz, nitekim ol su deŋize yitişdügi gibi. İy mü'min, bu deŋlü söz söylendi. Göŋlüŋ deŋizdür, 'âlemi kaplamışdur, her şeyde mevcûddur. Ol deŋiz içinde Allâh'uŋ kendüligi nûrı vardur. Ol nûr, 'arşda, kürsîde mevcûddur. Nitekim bıŋar balıgı, bıŋarda turdugıyla kendüde turur, deŋize yitişse 'ummâna yitişür. Nitekim rûhuŋ göŋül deŋizine yitişse nûra yitişür. Nitekim elüŋe bir âyne alsaŋ baksaŋ sıfâtuŋ sende görinür. Bu sırra yitişenlere dahı 'âlem hâli şöyle görinür. Nişân isterseŋ (132a) işte nişân, da'vâ isterseŋ işte ma'nâ. İy miskîn dervîş Hamza, Hakk te'âlânuŋ senden eksükli kulı yokdur. *Ve's-selâmü 'alâ meni't-tebe'a'l-hüdâ. Temme'l-kitâbü bi-'inâyeti'l-mu'îni'l-vehhâb. Sevvedehû efkarü'l-verâ Dervîş Mustafâ el-Mevlevî. Sene 997*

4. DÎVÂNÇE*

01.

01. İnsân olan kendüyi bilmek gerek
İşidüp togrı yolı bulmak gerek

02. İʻtikâduŋ togrı ile arına
Ölmezden öŋürdi ölmek gerek

03. Münkir olma tut erenler etegin

Cân dilegi buyımış bilmek gerek

04. Bu sıfâtuŋ tertîbi tîz bozılur
Yol erinüŋ kaydını görmek gerek

05. Bu mülk senüŋ bekâ mülküŋ degüldür
Gâfil olma hesâbın virmek gerek

06. Eren yolı ugradı bir köpriye
Köpri nedür geç[me]den bilmek gerek

07. Yol bir iken iki oldı orada
Solın bilüp sagına dönmek gerek

08. Yay kurıldı ele geldi mutlakâ
Ok atılur nişânın bilmek gerek

---

* Hamza Baba'ya ait olan ve Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 132[b] numarada kayıtlı bulunan şiirler toplamı için bu başlık tarafımızdan önerilmiştir.

01. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 132[b]

03[a] "Muḥibb olup" vezin ve anlam gereği çıkarılmıştır.

06[a] "Sır içinde" vezin gereği çıkarılmıştır.

09. HAMZAnuŋ bî-ihtiyâr cezbesi hak
Eksüklisin bu yola turmak gerek

02.

01. Bir *kün* didi ʻâlem oldı ʻâlem içre âdem oldı
Münevver ʻâlem tonandı kendüden gayrı yok durur

02. Bunı böyle bilen âdem dervîşlige basdı kadem
Tesbîh okurdı dembedem kendü kendüyle pâk durur

03. İy dervîş kendüŋe gelgil ʻakluŋı başuŋa dirgil
Bu sözümden maʻnâ tuygıl kendü kendüyle yek durur

04. Bir yalıŋı gün togaldı düpdüz ʻâleme şey oldı
Her göŋüllerde bulındı yirde gökde mutlak durur

05. Kalem ile adın yazdı *bi'smi'llâh*a bünyâd urdı
Cisim kişinde gizlendi Allâh şerîki yok durur

06. Ol kalem ne kalem bilgil tonuŋ üstine ton giygil
Şerîʻatüŋ kâmil kılgıl bu mahlûk içre sak durur

07. Şerîʻat turak kapusı düşde tarîkat tapusı
Dilde maʻrifet kokusı göŋülde olan Hak durur

08. HAMZA maʻnâ eriyiseŋ maʻnâ erinüŋ kulıysaŋ
Dervîşler kemteriyiseŋ miskînlik hod mutlak durur

09[a] ḤAMZAnuŋ bī-iẖtiyār ceẕbesi ḥaḳ: ḤAMZA senüŋ iẖtiyār ceẕbesi Ḥaḳ'dan gelür SKAE
02. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 132[b]

03.

01. İy dünyâya benüm diyen sora dünyâ ne olısar
Ecel togrı gelicegiz dünyâ aradan varısar

02. Dünyâyı bâkî sanmagıl gâfil olup aldanmagıl
Îmân yagmâya virmegil Hak anı senden sorısar

03. Geldüŋ girü gitmeklige dünyâyı terk itmeklige
Sakıngıl şeytân şerrinden n'itdügimüz Hak biliser

04. Bil dünyâ düşmenüŋ durur anc'âşıklar yolın urur
Câdû gibi göŋlüŋ alur gözüŋe toprak koyısar

05. Bugünki günüŋi bilgil günâhuŋa tevbe kılgıl
Maksûda murâda irgil er seni kabûl kılısar

06. İşitmedigüŋ dimegil dimedigüŋ söylemegil
Dünye çün gussa yimegil Hak senüŋ kayduŋ yiyiser

07. Anca kişiler geliser el tutup îmân bulısar
Eksükligi kumâşıyla HAMZA dîvâna varısar

04.

01. Hızır oluban yitişdüŋ cânum göŋlüm gözin açduŋ
Perde kapuların şeşdüŋ sâfî altun olan gelsün

02. Bir kitâb virdüŋ elüme sır sözin sunduŋ dilüme
Şâhîn kondurduŋ koluma av şikârın bilen gelsün

03. Ol şâhînin kuşa saldı niçe müşkiller hall oldı
Varuban deŋize taldı bugün bahrî olan gelsün

---

03. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 133[a]
04. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 133[a]

04. Deŋizüŋ dibine indi kaynagına gevher aldı
Dükkânın eşkere yaydı cânın sarrâf bilen gelsün

05. Diŋleŋ er sözin ne dimiş eline bir âyna almış
Kendü eksükligin bilmiş câna başa kıyan gelsün

06. Erüŋ göŋli deŋiz olur tâlib olan necât bulur
Niçe kişi münkir olur bugün ‘ışka uyan gelsün

07. HAMZA göŋlüŋi soyakdur cânuŋı ‘ışka avıkdur
Boynuŋa ‘ışk ipin dakdur eri Hakk’ı bilen gelsün

05.

01. Niçe kişi dünyâ bahçasın diker
Diküben yimişi irürür biter

02. Cehdi budur o nefsini toylaya
Düni güni dünye yolın soylaya

03. Bilisi bu dünyâyı kendü ala
Barmagını kendü balına bana

04. Gâfil olup bu sırrı bilemedi
Nefs öldürüp cânını dirgürmedi

05. Kulagı diŋlemedi er sohbetin
İhtiyâr itdi bu dünyâ mihnetin

06. Kabûl itdi bu dünyânuŋ udını
Cân içinde komışdur bünyâdını

07. Cânuŋ bu kez iki düşdi ma‘bûdı
İnsâŋ iken hayvân oldı ebedî

---

05. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 133[b]

08. HAMZA sen göŋül gözini dost yüzine togrı bak
Dünyâ mihnet odı durur cehennemdür tabudı

06.

01. Bahçevân olmak dilerseŋ ger göŋül bahçasına
İrte giçe ‘uzlet ile bünyâd ur dîvârına

02. Görmez misin Hârût Mârût bu dili söyler idi
Da‘vâ ile indi yire aldandı h[od] varına

03. Görmez misin ‘Azâzîl’i şol deŋlü uluyıdı
Benligi bünyâd eylemiş göŋlinüŋ dîvârına

04. Hak te‘âlâ sürdi anı kendüyi gördügi çün
Uçmagı harâm eyledi düşdi tamu dârına

05. Âdem ata bugday yidi nefsinden bildi anı
Ol deŋlü nâliş eyledi girdi uçmak varına

06. Ululanmak ne nesne[dür] sen dahı bilgil anı
Miskînlik bünyâdın burak sen de göŋül şârına

07. HAMZA bu Hak sözlerini işitmedüm dimegil
Eksükligüŋ bilür iseŋ varasın dîdârına

07.

01. Yine uş bahâra geldüŋ bülbül dilin öt bugün
Düne güne fürkat eyle dost yolına git bugün

02. Bu ‘âlemde dil çok öter ma‘nâsın bilmek gerek
Özüŋi esfele salma er etegin tut bugün

---

06. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 133[b]
07. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 134[a]

03. İki dilüŋ korkusı var ‘âkıbet ugrar gelür
Sen özüŋi mezâda vir tûtî dilin öt bugün

04. Gel hey ‘âşıklar ‘ârifi cihânı bir pula sat
Ko ikilük noktasını bir ucını tut bugün

05. Hak seni bu mülke saldı dir ‘akluŋı ussuŋı
Küfrüŋi îmâna degşür ‘ışk erini bul bugün

06. Nebât iken nutfe olduŋ düşdüŋ ana rahmine
Bunca ki tertîb düzüldi işâretüŋ bil bugün

07. HAMZA senüŋ işâretüŋ ma‘nâsı cândan gelür
Cehâletden ‘uzlet eyle ‘ışk erini bul bugün

08.

01. ‘Işk bize bünyâd urdı Baba’dan himmet oldı
Göŋlümüze Hak toldı sır sözi dile geldi

02. Mürşidüm vardur benüm bu sözi söylemege
Dînî ‘ayân gösterür togrı dîn göze geldi

03. Îmân burına geldi agızdan selâm aldı
Kulaga düstûr oldı andan ol Hakk’a vardı

04. Yidi kişi birikdi ‘akılı elçi tutdı
Anca bahrîlik itdi Hakk’ı göŋülde buldı

05. Niçe kişiler Hakk’ı hayâl içinde sorar
Görüŋ girçek ‘âşıkı gözi göŋli Hak toldı

06. Yüz biŋ kitâb okıyan elife bulmaz karâr
Görüŋ miskîn HAMZAyı ikrâr içinde buldı

---

07. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 134[a]

09.

01. Cânum uçdı kondı göŋül levhine
Bâzergânlık eyleyü geldüm yine

02. Göŋül eydür yay kumâşuŋ görelüm
Kuvvetimüz yiter ise alalum

03. Ol cân eydür kumâş vireyin saŋa
Göŋlüŋi ko geç ahî benden yaŋa

04. Göŋül uçdı kondı sultân tahtına
Vezîr oldı ol dostınuŋ dostına

05. Leşker geçdi kondı îmân evine
Îmân dahı şâd oluban sevine

06. Andan kalkup kondı dînüŋ üstine
Dînde tapu kıldı şâhuŋ dostına

07. Andan geçüp kondı ʻakıl üstine
Zünnâr kesüp ʻaklı degişdi küle

08. ʻAkl-ı külli bekci kodı kapuda
Nefis dahı ʻâciz oldı tapuda

09. Geldi söyler çagırur kardaş diyü
Hâlüm bildüm bu kapuyı aç diyü

10. ʻAkıl eydür diŋleyeyin sözüŋi
Keser iseŋ ol yaramaz husuŋı

11. Çâresine kapuya geldi yine
Şehâdetle müselmân oldı yine

---

09. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 134[b]
11[b] Şehādetle: Şehādet idüp SKAE

12. Andan soŋra ol kişi ahsen olur
İnsânlıgı dürüst yirine gelür

13. HAMZA miskîn sen de açgıl gözüŋi
Bu ʻâleme yitişen sultân olur

10.

01. ʻÂşık olmayan kişi bilmez hâlüm
İçerüden içeri gitdi yolum

02. Gider iken ugradı bir maʻdene
Sordı anı ol ʻatâlı sultâna

03. Sultân eydür sen anı bilmez misin
Gümiş taşı hâlini sormaz mısın

04. Andan kalkdı girdi dahı içeri
Kurşun yatur gümişe kılur zârî

05. Andan kalkdı girdi ol Hak evine
Gümiş olmış bakdı kendü hâline

06. Duʻâ kıldı pâdişâh bildüm hâli
Keremüŋden şol kula götür yolı

07. Gümiş hayât altun olan ol durur
Altun sultân gümişi hod kul durur

08. ʻÂrif iseŋ söz maʻnâsın aŋlagıl
Cân kulagın açubanı diŋlegil

09. Maksûd olan sözümden insân durur
Bu maʻnâyı bilmeyen noksân durur

---

10. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 134b
09b noḳṣān: eksük SKAE

10. HAMZA ma'nâ deŋizinde giriftâr
Sır 'ilmini okuyan epsem durur

11.

01. Bu dünyâda bencileyin hiç eksükli kuluŋ yokdur
Şol deŋlü günâh işledüm senüŋse rahmetüŋ çokdur

02. 'İnâyetüŋe dayandum şefâ'atüŋe inandum
Merhametüŋe boyandum kerîmsin bir aduŋ Hak'dur

03. Kulam eksükligüm bildüm defterüm elüme aldum
Götürüp dîvâna vardum benüm gibi kuluŋ çokdur

04. Defterümi okudılar girü elüme virdiler
'Aybum yüzüme didiler ne didiler ise hakdur

05. Bu deŋlü müşkil içinde yolını soylamak hoşdur
Biz hod eksükliyüz bildük yüzi ak kullaruŋ çokdur

06. Kerem eyle biz kuluŋı şefâ'atüŋden ayırma
Eksükliyin yüzüm kara senüŋ keremlerüŋ çokdur

07. HAMZA göŋlüŋi ayırma ol erenler işiginden
Baba kulları içinde senüŋ eksükligüŋ çokdur

12.

01. Ben açdum senüŋ kapuŋı üşenme girü yapmazın
Şimdiki şeyhler gibi ben rüşvete tapmazın

02. Irmak eyledüm gözüŋi deŋiz eyledüm özüŋi
Şekere katdum sözüŋi ayruk inkâra katmazın

---

11. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 135[a]
02[b] merḥametüŋe: raḥmetüŋe SKAE
12. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 135[b]

03. Yudum arıtdum tenüŋi halâs eyledüm cânuŋı
Dürüst tutdum îmânuŋı ayruk ocaga yakmazın

04. Yıkdum göŋül perdelerin işit sözüm saŋa dirin
Göŋlüŋe bir güher kodum şunı balçıga depmezin

05. Yidi perdeye geçürdüm tûtî eyleyüp uçurdum
Hâs makâmına geçürdüm sözüme inkâr itmezin

06. Girdüm göŋlüŋi giŋ itdüm kîn ile kibrüŋ tagıtdum
Cânı cânâneye katdum sagır sözin işitmezin

07. HAMZAnuŋ bunda cünbişin nûra katdum anuŋ işin
Başındagı devlet tâcın elümle virdüm atmazın

13.

01. İy beni benden isteyen gelsün dervîşlik katına
Nefsinden zulüm görenler dâd istesün üstâdına

02. Ben benligüm bunda kodum cânına ‘ışk odı urdum
Gözinden nikâbın aldum baş indürdük üstâdına

03. Bu görümden ben görmüşem bu sevümden ben sevmişem
Eline dilek virmişem yitişdi ma‘den kânına

04. Bir vilâyet virdüm saŋa cümle gören kaldı taŋa
Küyme bugüne yarına yitiş miskînlik bâbına

05. Cânını hayrân eyledüm göŋlini seyrân eyledüm
Şimdi baŋa bir derd virdi varsun miskînlik evine

06. ‘Aklına eyledüm haber bakagör şu mülkde ne var
Kime turmış dünyâ karâr girsün göŋüller şârına

---

13. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 135[b]

07. Nefsini tutsak eyledüm göŋli ile habs eyledüm
Cân dilegin elde kodum tursun ol hıdmet yirine

08. HAMZAnuŋ göŋli içinde yol eylemiş dostdan yaŋa
Kim etegin tutar ise yitişür gevher kânına

14.

01. Yidi tamu sekiz uçmak geldi bizden cevâb virür
Gözümden nikâbum aldı bize bu nişân yitmez mi

02. Tamusıyla uçmagını virdük sûfî kardaşlara
Bize kendü dîdârını helâl eyledi yitmez mi

03. Bu göŋlümüŋ taglarını urdı yıkdı varya ile
Ol ‘âşıklar cür‘asından bize de sundı yitmez mi

04. Yidi kapuya yitişdüm ol kadehi andan içdüm
Babanuŋ agına düşdüm bize bu râz yitmez mi

05. Yitişdi Hak’dan ‘inâyet kılmadı namâz ü tâ‘at
Hızır içdi âb-ı hayât bize d’içürdi yitmez mi

06. Etini biryân eyledüm cânını hayrân eyledüm
Gökleri seyrân eyledüm ‘arşa çıkardum yitmez mi

07. HAMZA miskîn oda yandı yanup kül olup uşandı
Tütüni göklere agdı sagışa nişân yitmez mi

15.

01. Bu senüŋ fürkatüŋ odı düşdi uş cânum içinde
Turmaz akar gözüm yaşı saçum sakalum içinde

---

14. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 136[a]
15. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 136[a]

02. Bu benüm benligüm alduŋ kendüzüŋ eşkere kılduŋ
Bakarın ‘âleme tolduŋ yine bu seyrân içinde

03. Kendü katrede pinhândur yürür ‘âlemde hayrândur
Her gün ‘âşıka bayramdur olursa külhân içinde

04. ‘Âşıksaŋ gel beri otur cân vir cânân ele getür
Göŋülden perdeyi götür yüri bu meydân içinde

05. Olanca ‘âşıklar geldi bu meydânuŋ topın urdı
Adları ‘arşa yayıldı bu gizli revân içinde

06. Baba da dünyâya gelmiş anc’ölüler diri kılmış
Dervîşi kendüden almış çagırur meydân içinde

07. HAMZAnuŋ kendü hâlini kendüye bildürmez iseŋ
Yak külini savur göge bugün bu ‘üryân içinde

16.

01. Sabâh geldi kuşlar öter içümden bir tütün çıkar
Firâkum gökleri yakar Allâh derdi aldı bizi

02. Girdük ol halvet demine gussa yimedük gamına
Cânı virdük Hak yolına Allâh derdi aldı bizi

03. İkilik ile gelmedük riyâya göŋül virmedük
Gözimüz dostdan ırmaduk Allâh derdi aldı bizi

04. Geldi yitişdi bir gice iy bî-çâre hâlüŋ nice
Teferrüc it ucdan uca Allâh derdi aldı bizi

05. Kılıç virdi elimüze kalkan sundı kolımuza
Neler kıldı cânımuza Allâh derdi aldı bizi

---

18. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 136[b]

06. Allâh diyü çagırayın saŋa senden sır vireyin
Miskîn göŋlinde turayın Allâh derdi aldı bizi

07. HAMZA deryâda katredür ʻummân içinde zerredür
Yüze yolda süpürgedür Allâh derdi aldı bizi

17.

01. ʻIşk senüŋ bünyâduŋı Kur'ân'dan taʻlîm itdi
İkrâr eyleŋ Kur'ân'a şeytân evüŋi tutdı

02. İşit imdi bu sözüm âyet delîl hadîsdür
Eger ikrâr iderseŋ gümânsuz işüŋ bitdi

03. Ol kitâbdaki maʻnâ bu vücûduŋ ʻaynıdur
Eger gözüŋ varısa yiri gögi Hak tutdı

04. Saŋa ʻâlem didigüm deryâ-yı ʻummâŋ durur
Erenler bahrî olmış güherle yükin tutdı

05. Bu vücûd ne vücûddur niçün bilmezsin anı
Sâfî yaban gözlersin göŋlüŋ hayâle gitdi

06. Bu nice âyet delîl bir katrede gizlüdür
Yidi mushaf hatmine erüŋ kuvveti yitdi

07. HAMZA bu sır sözini ʻayân ʻayân söylersin
Girçek ʻâşık olanlar yüzin Baba'ya tutdı

18.

01. Nefs agaçdur su ʻakıldur ʻışk eri
İşit imdi kulaguŋ tutgıl beri

06[a] - ben; sır: ḫaber; 06[b] miskīn: miskīnler SKAE Vezin gereği önerilmiştir.

17. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 136[b]

18. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 136[b]

02. Îmâŋ oddur dîndür anuŋ şu‘lesi
Dütün göŋül ‘âlemi tutdı âhı

03. Göŋül cândur bilseŋene iy safâ
‘Âlemi tutmışıdı Kâf’dan Kâf’a

04. Kendüligin topraga urmışıdı
Hem gümânsuz ‘ışka gark olmışıdı

05. İnsân iseŋ topraga kılgıl sücûd
Göŋülüŋ içre revâ ola maksûd

06. İşit imdi bu sözüm kurtulasın
İşitmezseŋ Hak’dan mahrûm kalasın

07. Bunca âyet insânda gizlü durur
Baba ‘ışkı HAMZAda yazlu durur

19.

01. ‘Işkıla yoldaş olagör yitişesin maksûda
Gönlüŋe karnuŋa toldur sâfî senden dür bite

02. Sen saŋa gel sen saŋa gel ‘ömrüŋi virme yile
Niçe zamân ki yatasın gözlerüŋ toprak tola

03. Gâfil olma bu dünyâya göŋlüŋi virme sakın
Dünyâ kalp kumâş olur anca göŋüller avıta

04. Hâlüŋe gel hâlüŋe gel ko bu dünyâ da‘vâsın
Burka erenler döşegin ‘âlemi aduŋ tuta

05. ‘Âşık iseŋ gel berü gel ma‘nâdan algıl haber
‘Ârif olan kişilere söz yitişdi söz yiter

---

19. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 137[a]

06. Nefsüŋi müselmân eyle göresin ol dost yüzin
Kendüligüŋ ere virgil göŋlüŋden îmân biter

07. HAMZA Baba nazarından ayru degül bir nefes
Küfrini virmiş îmâna yitişe îmân yiter

20.

01. Bu senüŋ göŋlüŋ bahçasın gülistâna katmışam
Özüŋi kamışa tutdum şekeristân itmişem

02. Kamış tendür şeker cândur delîl var bir bürhândur
Bülbül gülistânda şendür nâristâna katmışam

03. Kapu açıldı dür saçıldı evvelki kâlden geçildi
Rahmet suları saçıldı inkârumı terk itmişem

04. Yol açıldı cân seçildi hep müşkiller ʻayân oldı
Hikmet muhtasar kılındı ʻaklı ben külle katmışam

05. Kereminden hâl bilindi hâl içinde yol bulundı
Anca zârîlık kılındı şâdîlıga katmışam

06. Nefis öldi göŋül yundı ne maksûdsa bulundı
Emânet issine degdi şöyle ihsân itmişem

07. HAMZA geldi göŋül aldı yüzini topraga saldı
Turu gelüp şükür kıldı şöyle hayrân itmişem

21.

01. Bu ʻışkuŋ dîdârından kimse nişân virmedi
Kim ki ʻışka ugradı hergiz râhat olmadı

---

20. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 137[a]

21. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 137[b]

02. ‘Işk otdur yakdı seni kül eyledi cânuŋı
Götürdi gümânuŋı sende senlik kalmadı

03. Evliyâ sevdi seni nûra gark itdi cânı
Anca kişi bu demi isteyüben bulmadı

04. Bu yol içinde senüŋ togrıdur sözüŋ cânuŋ
Niçe dervîş dirilen şu ma‘nâyı bilmedi

05. Girçek ‘âşıklar gelsün bu söz ma‘nâsın alsun
İnkâr ile gelenüŋ hergiz kabı tolmadı

06. Dervîş tuyduŋsa ma‘nâ sür göŋlüŋden gümâŋı
Er yolında vir cânı cânın viren ölmedi

07. HAMZAya ‘ışk ugradı hiç n’oldugın bilmedi
Elinden şerbet içen esriyüp ayılmadı

22.

01. Korkma göŋlüŋi korkutma sıgın er himmetine
Niçe münkir niçe câhil süri vara matına

02. Erüŋ himmeti kalkandur dervîşüŋ kemâline
Solaguŋ okı tokınmaz ol hakkuŋ hayâtına

03. Evvel mürşidüŋ İslâm’dur sanma ki küfür degül
Kimsenüŋ noksânı degmez Baba’nuŋ hayâtına

04. Söz anuŋdur sen oluksın gelüben turmaz akar
A‘mânuŋ idrâki yitmez bu sözüŋ şeyyâtına

05. Oluk akar su görinmez mekânı kandan gelür
Sagıruŋ menzili irmez bu sözüŋ gâyâtına

---

22. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 137[b]

06. İy bî-çâre mûnis olgıl dün ü gün sohbet ile
Kimseler hod men‘ olınmaz Allâh’uŋ kudretine

07. HAMZA miskîn çün bilürsin yoluŋ neye vardugın
Kim aşaga kim yukaru tâlib ol hikmetine

23.

01. Muhammed’üŋ ‘ilmini getürmişem
Erenler döşegine oturmışam

02. Dürlü dürlü göŋülden hikmet biter
La‘l ü mercân dilüme getürmişem

03. Sözüm işit gözleme ten dîdârın
‘Âlem içre ne cevher yitürmişem

04. ‘Akluŋı dir sabır eyle gör işit
Âdemîye kısmını yitürmişem

05. Evvelinde urmışıdı ‘ışk saŋa bünyâdını
Soŋra terkîb olmadı ikrârını yitürmişem

06. HAMZA bir kadehden içdi yakın oldı dost ile
Gice gündüz tevekkülin şehâdet yitürmişem

24.

01. Her şeyi muhît oldum düpdüz ‘âleme toldum
Nutk u kelâma geldüm nişânum vardur benüm

02. Hem yitüren hem bitüren ‘âleme hayât viren
Senüŋle bile turan nihânum vardur benüm

---

23. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 138[a]
24. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 138[a]

03. Perde ile gelmişin cânlara cân olmışın
Yire göge tolmışın cevlânum vardur benüm

04. ‘Âleme girü geldüm ölüyi diri kıldum
Müşkile cevâb virdüm ne sırrum vardur benüm

05. Mûsâyla münâcâtda ‘Îsâ ile vahdetde
‘Alî ile Bagdâd’da bâzârum vardur benüm

06. Muhammed ile Kâf’da ne yirdeyüm ne gökde
Toksan biŋ kelâm serde cevâbum vardur benüm

07. Cevâbuŋı virelüm nazaruŋda turalum
Hayrân olup kalalum dîdârum vardur benüm

08. HAMZA ölen cismümdür nasîb benüm kısmumdur
İnsân *kâf* ile *nûn*dur nazarum vardur benüm

25.

01. Bülbül oldum öterin dilüm kimesne bilmez
Suyıla tolan bardak âb-ı Kevser’den almaz

02. Cismüŋ bardakdur hemân sözüme tutma gümân
Dünyâ suyın içenüŋ hiç susuzlıgı kanmaz

03. Bardak yire döküle döküle yire siŋe
Vücûdı belürmeye bu sırrı kimse bilmez

04. Bu sözümi key işit işidüben aŋla tut
Ne kadar söyler iseŋ câhil ma‘nâdan almaz

05. Hayvânlar çemen görür dün ü gün otlar yürür
Bagrını yire sürür hergiz toydugın bilmez

---

25. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 138[b]

06. Niç’insân hayvân gibi şol ma‘sûm oglan gibi
Neyi olursa tutar oda yandugın bilmez

07. HAMZA bu sırruŋı tut dost sözidür gör işit
Dirligüŋ İslâm’a kat soŋ pişmân assı kılmaz

26.

01. Nic’ideyin n’eyleyeyin göŋül kuşı uçdı gider
Karâr eylemez bir yirde deryâ [gibi] geçdi gider

02. Taşıla urup tutılmaz segirdübeni yitilmez
Vasfa kıyâsa katılmaz Hak yolına düşdi gider

03. Sanur mısın bu dünyâya göŋül viren tutulmaya
Dünyâ ma‘âşından geçen taglar beller aşdı gider

04. ‘Aklıla yoldaş olmadı hiçbir dem nefse uymadı
Kimse yoluma gelmedi ‘ışk öŋine düşdi gider

05. Dönüp ardına bakmadı dünyâda karâr itmedi
Dîn kılıcın uvatmadı uş eline aldı gider

06. Açdı ol göŋül gözini tutdı Rabbısı sözini
Yakdı nefsinüŋ tözini maksûda alışdı gider

07. HAMZA seni sevenlere sözüŋ ma‘lûmdur anlara
Yolı togrı varanlara göŋlimüz karışdı gider

27.

01. İy baŋa delü diyen sora hâlüm neyimiş
Yirde gökde Hak dirsin senüŋle bileyimiş

---

26. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 138[b]

27. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 139[a]

02. Niçün uzak gözlersin egri yola gidersin
Bir kez Allâh diyincek göz göŋül tolayımış

03. Çek gümândan elüŋi ‘ışka tapşur cânuŋı
Etüŋi vü kanuŋı ‘ışk suyı yuyayımış

04. Ten dilegin tutanlar nefsini bisleyenler
Allâh emrin sıyanlar göre şunlar neyimiş

05. Göŋlümden kopdı ma‘nâ ma‘nâya virdük cânı
Diŋledük ‘âlemleri togrı kelâm buyımış

06. HAMZA sakın beşerden dînüŋ sakla tücerden
Dünyâ sevdâsın kovan düşüp kalan şuyımış

28.

01. Şol çıkası gözlerüŋden yaş yirine döke kan
Bilürsin dünyâ fânîdür dün ü gün eyle figân

02. İy niçe ‘âşıklar geldi erenler meydânına
Ölüme bulmadı çâre şöyle geçdiler nihân

03. Virme kendüŋi dünyâya al elüŋe dünyâyı
Sebîl eyle Hak yolına şöyle eyle rû-nişân

04. Gözleyivar bu dergâhda menzilüŋ kanda varur
Pâdişâhdan uzak olma özüŋe kılma ziyân

05. ‘Âşık olan kişinüŋ ma‘rifet müşâhedesi
İrte giçe fürkat idüp özüŋi eyle mîzân

06. HAMZAnuŋ gözi yaşıyla balçıgını yoguruŋ
Anc’erenler kondı göçdi yolına basdı kadem

---

28. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 139[a]

29.

01. İy erenler iy yârenler bahçaya gelmişem bugün
Sadefümden bir ün gelür tûtîyi bulmışam bugün

02. Bahçanuŋ yimişin aldum bahrî olup deŋze taldum
Niçe göŋüllere toldum sarrâfın bulmışam bugün

03. Sarrâf baŋa virdi gümiş gümişi altuna degiş
Yüregümden tutar bir cûş cirâhat bulmışam bugün

04. Göŋlimüzden gitdi gümân giceyi seçdük gündüzden
Cânı kurtarduk tûfândan ferâgat bulmışam bugün

05. Söylerin sözi pinhândan ün işidürin cânândan
Bizüm figânımuz andan bu âhı bulmışam bugün

06. Geldi göŋlimüze toldı şehrimüz mülkini aldı
Cânımuzı esîr kıldı fürkatin bulmışam bugün

07. HAMZA diyü söylenmişem cismüm perdedür dimişem
Külli vâhide katmışam ‘ışkıla gelmişem bugün

30.

01. Dervîş olan kişiler n’eylese n’itse n’ola
Erenler sözin tutup Hak yola gitse n’ola

02. Göŋline dilek viren nefsinüŋ boynın vuran
Cânın ‘imâret kılan Hak sözi tutsa n’ola

03. Tenüŋi cism eyleyen rızkuŋı kısm eyleyen
Bülbül olup söyleyen her yirde ötse n’ola

---

29. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 139b
30. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 139b

04. ‘Akluŋı sende koyan cânuŋa kulum diyen
Evüŋe kilîd uran şimden girü açsa n’ola

05. Çagırıcak bir ere inkâr getürme dile
Ol girçek ‘âşıklara Hak nazar itse n’ola

06. Birlik içinde yüri erenlere yüz süri
Göricegiz dîdârı cânlar harc itse n’ola

07. HAMZA sen delü olduŋ ‘âleme tolı olduŋ
Erenler kulı olduŋ Hak kabûl itse n’ola

31.

01. Çün yaratduŋ bu ‘âlemi yog iken var eyledüŋ
Kimin yohsul ancasın bay niçe envâr eyledüŋ

02. Elüŋden mi gelmez idi kulları düz yaratmak
Niçesin kılduŋ pâdişâh ancasın zâr eyledüŋ

03. Oturmışsın bir kûşede yazmışsın dükkânuŋı
Niçenüŋ açduŋ gözini ancasın kör eyledüŋ

04. Küllîsi bir nûrdan iken ya‘ni böyle itmek neden
Kimisin insâna kâbil kimin murdâr eyledüŋ

05. Âdemi hod sen yaratduŋ sen bilürsin hâlini
Bunlaruŋ elinde ne var tamuya dâr eyledüŋ

06. Müşkilüŋ mi var senüŋ de nedür bunca kîl ü kâl
Kimisin sünnî yaratduŋ kimin küffâr eyledüŋ

07. HAMZA yanuŋda delüdür sözini tutgıl ma‘zûr
‘Âlem-i ervâhda iken sen beni var eyledüŋ

---

31. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 139[b]
06[b] küffār: kāfir SKAE Vezin gereği önerilmiştir.

32.

01. Kendüligin kendüden isteyen buldı cânı
Dürüst îmân şehrine yitişen gördi anı

02. ‘Akl-ı ma‘âş sevdâsı yitişmez bu envâra
Anda buldum diyenler göstersün îmân kanı

03. Îmân göze görinmez nişânın kimse virmez
Kokan kişi ayılmaz mest olup hayrân kanı

04. ‘Akl-ı külle yitişen perde kapusın açan
Ma‘nâ kokusın saçan yola cân viren kanı

05. Nefs-i emmâre işi turmaz gözler yumuşı
Tutdugı dünyâ işi cigeri biryân kanı

06. ‘Akl-ı külle yitişen oldur göŋülden geçen
Kevser şarâbın içen ‘Alî-yi arslan kanı

07. HAMZA anlar ikrârın ayırmagıl göŋülden
Muhammed delîl kodı îmânımış tut anı

33.

01. Bir bâzâra ugradum her metâ‘lar satılur
Anuŋ sag kûşesinde cânlar câna katılur

02. Sol kûşeden çagıran işitmez ol âvâzı
Yile yile yorılmış âhir bili bükilür

03. Sol didigüm dünyâdur işit imdi gör nedür
Fıska fesâda uyan cehenneme atılur

---

32. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 140[a]
33. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 140[a]

04. Cehennem yolın tutma gel egri yola gitme
Bu hevâdan geçenler hûrîlere katılur

05. Er cür'asından içgil mest olup hayrân geçgil
'Işkuŋ bâzârın gözet anda cânlar satılur

06. Bir câna biŋ cân gelür biŋ cânlar îmân bulur
Âh olur firâk gelür nûrlar nûra katılur

07. HAMZA bu 'ışk deminden ayrılmagıl yolından
İlden ile çagrılup senüŋ aduŋ çakılur

34.

01. Evvel sultân benem kim tahtdan uçdum
Girü gelmeklige hem bahse düşdüm

02. Hem gelürem hem giderem cihâna
Bilmediler 'âleme nakde düşdüm

03. Hem Ya'kûb'em hem Süleymân hem Yûsuf
Yûnus olup bu demde 'ışka düşdüm

04. Hem su oldum hem kan oldum hem süŋük
Sûret kurup bu mülke yine düşdüm

05. Mülk benümdür ev benümdür taht benüm
'Işk tokındı uş yine mevce düşdüm

06. Kol benümdür ten benümdür cân benüm
Kanat virüp kuşlara bile uçdum

07. Kösegi benem basakı benem dünyede
Yimiş olup düpdüz 'âlemi tutdum

---

34. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 140[b]

08. Acı benem tatlu benem her ne var
Şeker olup kamış içinde bitdüm

09. HAMZA miskîn dün ü gün aglar idi
Şükür olsun bugün Baba'ya yitdüm

35.

01. Söylenmedük ma'nâyı nicesi aŋlayalar
Delîlsüz söz hatâdur hergiz inanmayalar

02. Bak bir ma'nâ yüzine görin göŋül gözine
'Âriflerüŋ sözine nite inanmayalar

03. Gördüm diyen görmedi bilen cevâb virmedi
Vasf ü kıyâs irmedi nice nişân vireler

04. Oldur 'âleme delîl 'âlem aŋa cümle kul
Mahlûkuŋ maksûdı ol nicesi yol bulalar

05. Çerh ile bile döner zihî ki gürbüz hüner
Her göŋül andan kanar nite inanmayalar

06. 'Ârif iseŋ aç gözi gice sanma gündüzi
Kördür münkirüŋ gözi ere inanmayalar

07. HAMZA gözlet yoluŋı Hakk'a döndür yönüŋi
Bir arı dirlik diril hiç yoldan ırmayalar

36.

01. Çok tona girdüm çıkdum anca göŋüller utdum
Adum dervîş çagırtdum mülke seyrâna geldüm

---

35. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 140[b]
36. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 141[a]

02. Niçe sûret bezedüm göŋüllerde beledüm
Eksükligüm diledüm yine hayrâna geldüm

03. Hem toguban tolundum çerh ile bile döndüm
Maksûd olana yandum yine cevlâna geldüm

04. Tur diyüp turdı yorı ben turı geldüm öri
Ne kocayam ne karı Mûsâ'yam Tûr'a geldüm

05. Sadefi yarup çıkdum la'l ü mercânam bitdüm
Niçe metâ'lar satdum kumâşum sora geldüm

06. Bir vakt ben eglenürem bu mülkde diŋlenürem
Müşterîye varuram yine bâzâra geldüm

07. Etüm kanum iligüm külli *ene'l-hak* söyler
Kimden yüzüm döndürem bugün dîdâra geldüm

08. Tamu cennet cehennem korkusın korkar iseŋ
Aŋa ugrayup geçdüm yine bâzâra geldüm

09. 'Âşıkam meydâne dâr bâzârum olda benüm
Ol korkuyı geçüben yine bahâra geldüm

10. Bir dükkân tutup kondum adumı HAMZA didüm
'Işk deŋizine taldum göze göz kevne geldüm

37.

01. Ayagum yirde görüp başum gökden dem urayın
Sag elüm maşrıkda gör solum magribde varayın

02. 'Âlem dirildi geldi [uş] bir katrede sıgışdı
'Âşık olan kişiye haberi şöyle vireyin

---

37. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 141[b]

03. Bu sözümi key işit ma‘nâsını aŋla bugün
Sırât üstine geldüm hâlümden cevâb vireyin

04. Münker ü nekir geldi bize de cevâb sordı
Hâlümi şerh eyleyüp anda mikdârın vireyin

05. Bu sözi ki söylerin dünyâ hâlîdür dirin
Münker ü nekir fi‘lüm şuna şöyle göstereyin

06. Geç bu dünyâ hâlinden el çek hep dükelinden
Er baŋa nazar itdi anuŋçün togrı turayın

07. HAMZA bu ‘ışk meftûlin Hak geçürdi boynuŋa
Anuŋ içün azmadın bu yolı togrı varayın

38.

01. Göŋlimüz gözimüz ‘ışkıla toldı
Devlet kuşı benüm başuma kondı

02. ‘Işkuŋ şerbetdür ol kuşuŋ evine
Niçe kuşlar gelüben anda kondı

03. Elinde kadehi la‘lden yâkûtdan
İçinde şerbeti otdan ve nûrdan

04. Eksügi olana turmaz içürür
Gözin açan kişi ol yaŋa döndi

05. Sîmurg dirler ol kuşuŋ bir adına
Kimseler dad yitişdürmez dadına

06. Şem‘ çırak olu[ban] yanar gözleri
Niçe pervâne düşüp oda yandı

---

38. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 141[b]

07. Cezbesi kaplamış cümle cihânı
Sırr-ı pinhân eylemiş idi cânı

08. Cân içinde bir âvâze eyledi
İşidenler zâr ü ser-gerdân oldı

09. Elleri varmadı dünyâ işine
Gözleri varmadı hiç yumuşına

10. Dilleri dünyâ sözin söylemedi
Ayak basdı kademi üzre kaldı

11. Gafleti ko bu sözümi key işit
Kendü bahçaŋ yimişine tîmâr it

12. Açıldı bahçada gül ü gülistân
Kokan kişi şöyle kaldı hayrâŋ

13. HAMZA söz senüŋ degüldür saŋa armagan gelür
Şöyle ki fürkat eyledüŋ gözüŋ yaşı kana döndi

39.

01. Ugradı yolum bugün bir agaca
Sordum aŋa hâlüŋ ahvâlüŋ nice

02. Agaç eydür kapdur beni kaplayan
Budag üzre yimişümi saklayan

03. Açuk olsam hod bir dem sovuk urur
Ne çiçek ü ne yimiş hasret olur

04. Rümûzdur bu sözümüzi bilüŋüz
Kendü hâlüm size ma‘lûm iderüz

---

39. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 142[a]

05. Er odur ki kendü ‘aybın gözleye
Hâle varup eren yolın izleye

06. Agaç didüm insânuŋ kendüligi
Kap oldur ki şerî‘atüŋ dirligi

07. Budak oldur tarîkat yolın varur
Yaprak oldur ma‘rifete cân virür

08. Andan geçer ol anuŋ yimişine
Hem yitişür dürüst intihâsına

09. Beş ma‘nâyı size ma‘lûm iderüz
Tutan ile togrı yola giderüz

10. Deri vü et kan ü süŋük söylerin
İligüŋ intihâsın şerh eylerin

11. İlik bunlardan ayru [nesne] degül
Bu sözi işitmeyen olmaz kabûl

12. HAMZA tutduŋ bir agaçdan sen seni
Garka virdüŋ nûrıla bu ‘âlemi

40.

01. Bugün müşterîye tohum saçarum
Niçe baglu kapuları açarum

02. Gemiye girmişem dümen elümde
Gerek mest ü gerek hayrân geçerüm

03. Geminüŋ yelkeni kalkdı uçarum
Niçe deryâları yügrük geçerüm

---

40. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 142b

04. Sagumdan solumdan cânlar sunulur
Kadehüŋ tolı görmişem içerüm

05. Hisâruŋ burcların yagmâya virdüm
Niçe kâfirlerüŋ başın biçerüm

06. Erenler meclisi bunda kuruldı
Atumı meydâna çekdüm geçerüm

07. Atımuŋ öŋdilin aldum elüme
Yidi tasdan geçen agu içerüm

08. Başumı kesüben meydânda kodum
Atlayuban nic'üstinden geçerüm

09. Nefsüme sorarum hâlüŋ nitedür
Haber virmez baŋa bugün naçarum

10. ʻAklımuŋ bilisi yavlak tagıldı
Bugün tükeli miʻrâca geçerüm

11. HAMZAnuŋ göŋli nûrıyıla toldı
Bugün maʻrifeti dürden saçarum

41.

01. Turmaz akar gözüm yaşı hiç kandan gelür bilmezin
Düni güni yanar odum firâkum artdı bilmezin

02. Acı suyı tatlu suyı ikisin bir kaba koymış
Şuraya kuvvetüm yiter birin birine katmazın

03. Biri tende biri cânda ne ki sermâye var elde
Seni şol karaŋu yirde giriftâr kılup yitmezin

---

41. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 142[b]

04. Birgün gelem hüküm virem geçüben karşuŋa turam
Erenler nûrından virem seni kargaya katmazın

05. Şâhînlık virdüm cânuŋa zü'l-fikâr sundum elüŋe
Korkma yüri er yolına ben iki dilden ötmezin

06. İki dilli kezzâb olur menzil almaz yolda kalur
Dîdârumdan mahrûm olur seni anlara katmazın

07. HAMZA miskîn yanup söyler anc''âşıklar hayrân eyler
Ere münkir olanları ben dîdâruma iletmezin

42.

01. Bugün bahâneye bahâne oldum
Âdem sırra virüp 'âleme toldum

02. Müşerref yüzlerüŋ gülşeni benem
Gine pervâneye şem'-hâne oldum

03. Dürr ile mercânuŋ turmaz saçılur
Kadehi tolu görüp peymâne oldum

04. Kadehüŋ sunarum saga vü sola
Bugün içen ile hem-hâne oldum

05. Kimi içer kimi yüzin döndürür
Bugün 'âşıklara mey-hâne oldum

06. Kimi serhoş kimi ayık esirür
Bugün cânlulara cânâne oldum

07. Nebâtdan geçüben geldüm sıfâta
Bugün bu 'âleme âvâze oldum

---

42. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 143[a]

08. HAMZAnuŋ cismini yogur ma'nâya
Bugün göŋüllere yumuşa geldüm

43.

01. Bugün bayram ayın yüzüŋde gördüm
Tecellî nûruŋa müşerref oldum

02. Kaşlaruŋ mihrâbı seccâde olmış
Niçe 'âşıkları fermâŋda gördüm

03. Cânumı başumı yoluŋda virdüm
Bakuban gözlerüm yüzüŋde kaldum

04. Görürem cihânı sensüz görinmez
Niçe mü'minleri zindânda gördüm

05. El urup zindânuŋ bozdum demini
Anca pervâneyi meydânda gördüm

06. Güneşüŋ şu'lesi tutdı cihânı
Ay ü yıldız bugün seyrânda gördüm

07. Rûhum mahv olup bozuldı terkîb
Şükür meslegümi sultânda gördüm

08. Benligüm şehrinüŋ bozdum kapusın
Begüm 'ışkuŋ yâyın kurbânda gördüm

09. HAMZAnuŋ tîrkeşi tolmış okıla
Okın atar bugün cânlar da gördüm

---

43. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 143[a]

44.

01. Vücûdı seyr iderken cânda cânâne buldum
Ol deŋize gark olup gevher kânına irdüm

02. Vücûduŋ ü tamaruŋ deri vü et süŋügüŋ
Yarın anda mahlûkuŋ müşkilin ʻayân kıldum

03. Gökden indi bu hayât karışdı od u toprak
Yil ü su oldı sıfât kalkup uş cevâb virdüm

04. Geldi beni söyledür müşkilüm hall eyledür
Gözüm yaşın çagladur deŋiz kânına irdüm

05. Bir deryâya yitişdüm kana kana çok içdüm
Küfrümi anda seçdüm âdem dükkânın buldum

06. Bu dünyânuŋ hırsını yakdılar ʻışk odıyla
Ol hevâyı terk idüp âdem saffına turdum

07. HAMZA bu dünyâ hâlin saymagıl bir habbeye
Baba şöyle buyurur ol söz üzere kaldum

45.

01. Baŋa cânum gerek cihân gerekmez
N'iderem agyârı efgân gerekmez

02. Dilerem maʻbûdum sen şâh olasın
Senden gayrı külli noksân gerekmez

03. ʻÂlemde her kuluŋ maksûdı sensin
Seni zikr idene küfrân gerekmez

---

44. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 143^b
45. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümü, No: 424, yk. 143^b

04. Görürem her şeyi meylüŋ yitişür
Senden ayru külli zindân gerekmez

05. Bakaram her yüz tecellî görinür
'Âşık ol kişidür gümân gerekmez

06. Nazaruŋ yitişür çün 'ışk erine
İkrâr iden kula inkâr gerekmez

07. HAMZAnuŋ ma'bûdı sensin İlâhî
Senden ayru derd ü figân gerekmez

ARAPÇA METİN VE İBARELER

Âyet-i Kerîmeler

1. *Eleyse'llâhü yakâfe 'abdehû*
"Allah kuluna yetmez mi" Zümer Sûresi 36. âyet

2. *Felâ-'udvâne illâ 'ale'z-zâlimîn*
"Artık düşmanlık yalnız zalimlere karşıdır." Bakara Sûresi 193. âyet

3. *Fetevekkelû in küntüm mü'minîn*
"Mü'minseniz tevekkül edin." Mâide Sûresi 23. Âyet

4. *kün* "ol" der, o da hemen oluverir. Bakara Sûresi 117. âyet

5. *Muhallıkîne rü'ûseküm ve mukassırîn*
"Başlarını kazıtmış, saçlarını kısaltmış": "Andolsun, Allah, Peygamberinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse, siz güven içinde başlarınızı kazıtmış veya saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz. Allah, sizin bilmediğinizi bildi ve size bundan başka yakın bir fetih daha verdi." Fetih Sûresi 27. âyet.

6. *Ve 'ale'llâhi fe'l-yetevekkelü'l-mütevekkilûn.* "Tevekkül edenler yalnız Allah'a tevekkül etsinler." İbrahim Sûresi 12. âyet

7. *Ve 'alleme Âdeme'l-esmâ'e küllehâ* "Adem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti." Bakara Sûresi 31. âyet

8. *Ve men yetevekkelü 'ala'llâhi fe-hüve hasbühû* "Kim Allâh'a tevekkül ederse o kendisine yeter." Talak Sûresi 3. âyet

Hadîs-i Kudsîler

1. *Halaktü'l-eşyâ'i li-eclike ve halaktüke li-eclî* "Herşeyi senin hatırın için seni de kendim için yarattım." *Şerhü'l-Esmâ'i'l-Hüsnâ, 139, Resâil-i Kerekî, 3/962*

2. *Levlâke lemâ halaktü'l-eflâke*
"Seni yaratmasaydım gökleri yaratmazdım." *Hadis metni konusunda senet aktarılmazken "İzzetim ve celalim hakkı için, eğer sen olmasaydın cenneti yaratmazdım, eğer sen olmasaydın dünyayı yaratmazdım." Hadisi gibi benze hadisler konusunda hadis rivayetleri bulunmaktadır. Müsned-i Firdevs. C.5.s.227. hn. 8031 İmâm 'Abdü'l-Fettah Ebû Gudde, Aclûnî, Aliyyü'l-Kârî uydurma hadis olduğuna işaret etmişlerdir.*

3. *Evliyâ'î tahte kıbâbî lâ-ya'rifühüm gayrî* "Evliyalar benim örtümün altındadır, onları benden başkası bilmez." Herhangi bir hadis kitabında rastlanmamıştır.

Hadîs-i Şerîfler

1. S*ülüsün mühlikâtün: şahhun mutâ'un ve hevâ müttebi'un ve i'câbü'l-mer'i bi-nefsihî*. "Üç şey helak

edicidir; biri itaat olunan cimrilik, diğeri ardına düşülen nefsânî arzu, üçüncüsü de kişinin kendisini beğenmesidir.” *Taberânî, el-Mu‛cemü’l-Evsât, no:5452, 5/328*

2. *Lâ yü’minü ehadüküm hattâ yekûne’llâhü ve rasûlühû ehabbe ileyhi mimmâ sivâh “Sizden biriniz için Allah ve rasulü her şeyden daha sevgili olmadıkça iman etmiş sayılmaz.” Buhârî, İman: 8; Müslim, İman: 70, (44); Nesâî, İman: 19, (8, 114, 115); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/248.*

3. *El-fakru fahrî ve’l-fukarâ’ü ‘ıyâlü’llâh* “Fakr övüncümdür ve bütün fakr sahiplerinin geçimleri Allah’a aittir.” *İmâm ‘Abdü’l-Fettah Ebû Gudde, Aclûnî, Aliyyü’l-Kârî, İbni Hacer el-Askalânî, İbni Teymiye uydurma hadis olduğuna işaret etmişlerdir.*

4. *Men tereke’s-salâte müte‘ammiden fekad kefere* “Kim namazı kasıtlı olarak terk ederse küfre girmiş olur.” Hadis kitaplarında böyle bir metin bulunmazken İbn mâce ve Müslim’de namaz ve küfürle ilişkili iki rivayet bulunmaktadır. Müslim’de “Kişiyle şirk arasında namazın terki vardır.” İken İbn Mâce’de “Küfürle iman arasında namazın terki vardır.” metinleri bulunmaktadır. *Müslim, İman 134 (82), İbn Mâce, Salât 77 (1078)*

5. *‘Ulemâ’ü ümmetî k’enbiyâ’i Benî İsrâ’îl* “Benim ümmetimin âlimleri İsrailoğullarının nebileri gibidir.” *Hadis Ulemasından İmâm Abdü’l Fettâh Ebû Gudde,*

Aclûnî, Aliyyü'l-kari, Demîrî, Deyba', İbni Hacer el-Askalânî, Kavukcu, Nasruddin el-Albani, Sehavî, Suyûtî, Şevkanî, Tarablusî, Tirmizî, Zerkanî ve Zerkeşî hadis olmadığında ittifak halindedirler.

6. *Men 'arefe nefsehû fekad 'arefe rabbehû* "Kendini bilen rabbını da bilir." *İmâm 'Abdü'l-Fettah Ebû Gudde, Aclûnî, Aliyyü'l-Kârî, İbni Hacer el-Askalânî, Sagânî, Nevevî, İbni Teymiye uydurma hadis* olduğuna işaret etmişlerdir. Bazı muhaddisler bu sözün Yahyâ b. Muaz Er-Râzî'ye ait olduğunu ifade etmişler, söz hikmetli olduğu için zamanla Allah Resulüne isnad edilmiştir.

Dinî ibareler, dua klişeleri ve deyimler

1. *Allâhü a'lem* "Allah en iyi bilendir."

2. *Allâhü a'lem ve'l-hamdü li'llâhi rabbi'l-'âlemîn* "Bilginin en iyisini Hz. Allah bilir ve ancak hamd, âlemlerin rabbı olan Allah'adır."

3. *Bilâ-hisâb velâ-'azâb* "hesap sorulmadan ve azap çektirilmeden"

4. *Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm*
"Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla!"

5. *El-hamdü lillâhi rabbi'l-'âlemîn ve's-salâtü ve's-selâmü 'alâ nebiyyihî Muhammedin ve âlihî ve sahbihî ecma'în.* "Hamd ancak âlemlerin rabbı olan Allah'adır. Salât ve selam da onun nebisi Muhammed'e ve onun soyuna ve

bütün ashabına olsun."

6. *El-'ilmü noktatün keserüha'l-câhilûn* "İlim bir noktadır, onu cahiller çoğaltmıştır." Hz. Ali

7. *sübhânehû ve te'âlâ* "şanı yüce ve noksandan münezzeh olan"

8. nefsehû nefsî "herkes kendi kendine"

9. *ve's-selâm* "Allah'ın selamıyla söz sona erdi"

10. *Ammâ ba'd* "Esas konuya gelecek olunursa!"

11. *'Aleyhi's-salâtü ve's-selâm* "Allah'ın salat ve selamı üzerine olsun"

12. *bilâ tekellüfî* "zahmetsizce olsun, kolay gelsin!"

13. *kuddise sırrahû* "Allah onun sırrını kutlu kılsın."

14. *bi'llâhi't-tevfîk* "Allah'ın yardımı ile!"

15. '*alâ nebiyyinâ ve 'aleyhimü's-selâm* "Peygamberimize ve bütün peygamberlere selam olsun."

16. *'aleyhi's-salâtü ve's-selâm* "Allah'ın salat ve selamı onun üzerine olsun."

17. *Allâhümme'rzuknâ* "Allahım, bizden rızkını esirgeme"

18. *kaddes'allâhü rûhahü'l-'azîz* "Allah onun ruhunu şad

etsin.”

19. *‘aleyhi’s-selâm* “ona selam olsun”

20. *İn şâ’allâhü’l-‘azîz* “Yüce Allah”ın izniyle”

21. *Ve’s-selâmü ‘alâ meni’t-teba‘a’l-hüdâ* “Hidâyet sahibi yaratıcıya uyanlara selam olsun!”

22. *salla’llâhü ‘aleyhi ve-sellem* “Allah’ın salât ve selâmı onun üzerine olsun!”

23. *kerrema’llâhü vechehû* “Allah onun suretini mükerrem kıldı.”

24. *Bi-‘avni’llâhi ve ‘inâyeti’llâhi te‘âlâ*. “Yüce Allâh’ın yardım ve desteği ile.”

25. *Ene’l-hak* “Ben hakkın kendisiyim.” Hallâc Mansûr için karar çıkarılmasına sebep olan meşhur söz.

SÖZLÜK

A

âb : su
âb-ı hayât : dirilik, ölümsüzlük suyu
'abes : manasız, ilgisiz
'acâyib : şaşılası
'acâyib ve garâyib: şaşılacak şeyler
'âciz kalmak : çaresiz kalmak
'âciz olmak : güç yetirememek, etkili olamamak
ad virmek : adlandırmak, isim koymak
Âdem oglanı : insanoğlu
âdem : insan
âdemî : insanoğlu
âfet : felaket
ag : ak
agmak : yükselmek
agu : zehir, ağı
agyâr : sevgili dışındakiler
ahî : kardeşim
âhir : sonunda
ahsen : çok güzel
'aklı- küll : her şeyi kavrayan akıl
'akl-ı ma'âş : geçim düşüncesi
'akl-ı küll : akl-ı evvel, rıefs-i külliye ve insan-ı kamil de denilen alemler toplamı
âl : aile, soy
a'lâ : çok yüce, en yüksek
a'lâ-yı 'illiyyîn : gökyüzünün en yüce tabakası
'âlem : dünya
'âlem-i emr : manevi âlem
'âlem-i ervâh : ruhlar âlemi
'âlem-i halk : madde âlemi
'âlem-i ihyâ : tecellînin nefse doğuşu ve İlâhî nurlarla onu aydınlatma âlemi
alışmak : ısınmak
'âlim olmak : bilmek
alma : elma
almak : anlamak
'amel : davranış, fiil
'anâsır : ana maddeler
'anâsır-ı erba'a : dört ana madde
ancak : o kadar
andan : ondan, daha sonra, bu yüzden
andan : sonra
aŋlanmak : anlaşılmak
aŋmak : anmak, zikr etmek, bahsetmek
ârâm itmek : dinlenmek
ârâyiş : süs
arı : temiz
arıtmak : temizlemek, kirden arındırmak
'ârif : nefsini ve yaratıcısını bilen
ark : su yolu
'arz eylemek : sunmak, takdim etmek
'âşir : onuncu
'arş : gökyüzünün dokuzuncu katı
artugı : başkası
artuk : başka
artuk : çok, fazla
arz : yer, toprak
âsân : kolay

SÖZLÜK

ashâb : sahabeler, Hz. Muhammed'i gören ve konuşan müminler

assı kılmak : yarar sağlamak

'atâ : bağış, ihsan

atmak : çıkarmak

âvâz : ses

âvâze eylemek: haykırmak

avıkdurmak : hırpalatmak

avıtmak : oyalamak, avutmak

'ayân : aşikar, belirgin, ortada

'ayb : günâh

âyet : işaret, gösterge

ayırmak : uzaklaştırmak

ayırtlanmak : ayrışmak, ayıklanmak

âyine : ayna

âyne : ayna

'ayn : göz

'ayne'l-yakîn : gözle görür derecede bilmek

'aynı : eş, tıpkı, aynı

ayrıtlamak : ayıklamak, temizlemek

ayruk : artık, başkası

'azâb : ahiret cezası

'azamet : büyüklük

'azâzîl : şeytan

azmak : sapkınlığa düşmek, yolunu şaşırmak

B

bâb : bölüm

bahîllık : cimrilik

bahrî : denizci

bahrîlik : denizcilik

bahş : yarı

bâkî : diğeri, geri kalanlar, sonunda

bâkî kalmak : sonraya kalmak

balçık : çamur

balkımak : parlamak

baŋlamak : ezan okumak

basagı : baskın

baş indürmek : itaat etmek

başı kayu : başının derdi

başlamak : dönmek

bâtıl olmak : boşa gitmek, kabul olmamak

bâtın : iç, içe doğma

bay : zengin

bâzâr : pazarlık

bâzergân : bezirgan, tâcir

bedî' : tuhaf, garip

bekâ : sonsuzluk, ebediyet

beklemek : esirgemek, korumak

Bel'am-ı Bâ'ûr : İsrailoğullarından olup, ilk başta allah'a kulluk vazifelerini yerine getiren halis bir mümin iken daha sonra ilmi ile azan ve allah yolundan sapan bir kişi.

belemek : kundaklamak

beliŋlemek : uyanmak

belürmek : belli olmak

bencileyin : benim gibi

bende : kul, köle

Benî İsrâ'îl : İsrailoğulları

berât-ı müsellem : hakkı teslim edilmiş nişan

beriyye : kır

berkinmek : kapanmak

SÖZLÜK

Bersîsa : İsrâiloğullarından önceleri âbid ve zâhid birisi iken dönemin pâdişâhının hasta kızı vâsıtasıyla şeytan tarafından aldatılan ve zamanla başına türlü fenâlıklar gelen râhip
berzah : zorlu yol, geçit
beşâret : müjde
beşer : insan, kişi
bevl itmek : işemek
beyân itmek : açıklamak
bezemek : süslemek
bıŋar : pınar
bırakmak : ekmek
bî-çâre : çaresiz
bid'at : dinden olmadığı halde dinsel algılanan
bî-gümân : şüphesiz
bî-günâh : günahsız
bî-haber : habersiz
bî-had : sınırsız
bî-hicâb : engelsiz, apaçık
bile : birlikte
bili : fikir, düşünce
bilinmek : anlaşılmak
bilmek : anlamak, yormak
bî-nihâyet : uçsuz bucaksız
bir niçe kez : birkaç kez
birikmek : bir araya gelmek
birr : iyilik, bağış
biryân : kebap
bitmek : üremek, yetişmek
bulaşmak : karşılaşmak
bunda : burada
burkamak : toplamak, katlamak
büdelâ : abdallar
bünyâd : bina, yapı
bünyâd urmak: inşa etmek
bürhân : delil

C

cân : rûh, gönül
carı çalmak : bağırmak
cârî : etki etmek, geçerli olmak
cârî : gelen
cehd : çaba
cem' eylemek : toplamak
cemî' : bütün
cemî'an : birlikte
cevlân : hareket, gezinti
cevmerd : cömert
cezbe : kulun beşeri özelliklerden çekilip İlâhî özellikleri kazanarak, vahdet tecellîlerini müşahede etmesi
cirâhât : yara
cûş : coşku
cümle : bütün
cünbiş : hareket, vaziyet, durum
cür'a : tortu

Ç

çagırmak : yüksek sesle seslenmek, bağırmak
çakılmak : tanınmak, bilinmek
çalmak : acıtmak
çehâr : dört

çekmek	: azaltmak, zarar vermek
çerh	: felek, gökkubbe
çırak	: çıra
çirk	: kir

D

da'vâ	: kulun kendinde olmayanı ileri sürmesi
da'vâ-yı irşâd	: Hak yolu bildirme davası
dâd	: adalet
dahı	: dahi, de, ve, sonra, ayrıca
dakdurmak	: bağlatmak, taktırmak
dâr	: darağacı
dâr eylemek	: mekan, yer kılmak
da'vâ	: kendisinde benlik ve insanüstü haller görmek
dayanmak	: güvenmek
def'	: terk etme
def'î	: tekrar
degişmek	: takas etmek
degmek	: ulaşmak, erişmek
degşürmek	: değiştirmek
dek	: kadar
delîl	: kandil yakan mum
dellâl	: tellal
dem	: hâl, seviye, zaman
dem urmak	: bahsetmek
dembedem	: süreki
deŋlü	: kadar, denli
depmek	: çiğnemek, ayak altına almak
dergâh-ı ülûhiyyet	: İlahi makam
deryâ	: deniz
destûr	: izin
devlet	: saadet
devr-i nübüvvet	: peygamberlik dönemi
devr-i vilâyet	: veliler çağı
dîdâr	: İlâhî güzelliği seyretme hali; yüz, çehre, cemalüllâh
dilek	: arzu, istek
dirgürmek	: diriltmek
dirilmek	: toplanmak
dirlik	: icraat, yaşayış, hâl
dirmek	: biriktirmek, derlemek, toparlamak
dîvâne-şekl	: deli gibi
dîvâr	: duvar
dükel	: herşey, bütün, hepsi
dükeli	: bütün
düni güni	: gece gündüz
dünyâdan nakl itmek	: ölmek
dünye	: dünya
dür	: inci
dürişmek	: çabalamak
dürûd	: övgü
dürüst	: tastamam, bütünüyle
dürüşmek	: çabalamak, sebat göstermek
düstûr	: kural, ölçüt
düş olmak	: ilişmek, rastlamak
düşmek	: mahkum olmak
dütün	: duman
düz	: aynı, denk
düzmek	: hazırlamak

E

ebedî	: sonsuza kadar

SÖZLÜK

edeb itmek : utanmak

edeb ri'âyet itmek: adap ve erkana uymak

ednâ : bayağı

efḍal : en faziletli, erdemli

eflâk : felekler, gökyüzü

egerçi : gerçi

egin : sırt, arka

eglenmek : beklemek

ehad : bir; birey, kişi, kul

ehl-i dîdâr : Mânen Muhammedî yüze nazar eden veliler

ejdehâ : yılan

eksükli : 'âciz, eksiği bulunan kul, günahkar

eksüklik : kusur, noksan, günah

ele getürmek : elde etmek

ele girmek : elde etmek

enbiyâ : peygamberler

endîşe : kaygı, düşünce

envâr : nurlar

envâr eylemek: nurlandırmak

epsem : suskun, dilsiz

er : kişi, adam, yiğit

er : veli, Hak dostu, eren

erkân : âdet, usul

esahh : doğrusu

eser : etki, tesir, iz

eser itmek : etkilemek, içine işlemek

esfel : en aşağı, sefih, bayağı

esmâ-i küllî : bütün isimler

esrâr : sırlar

esrâru'llâh : ilahi sır

esrimek : sarhoş olmak

eşkere yaymak : açığa, ortaya çıkarmak

eşyâ : nesneler

evliyâ : veliler, erenler

evliyâ'üllâh : Allah'ın veli kulları

eyle : öyle

eytmek : söylemek, demek

ezel-i âzâl : en başında

F

fahr itmek : övünmek

fakr : kulun Allah'tan başka hiç bir şeye ihtiyaç duymaması

fârig : uzak, kayıtsız

fârig olmak : uzaklaşmak, ayrılmak

farz : kesin ilahi emir

fâş : ele verme

fâş eylemek : açığa vurmak

fehm : anlayış

fehm itmek : dinlemek

fenâ : nesnelerin sufînin gözünden silinmesi

fenâ-ender-fenâ : fena içinde fena

fer' : şube, dal

ferâgat : uzaklaşma ile içsel hoşnutluk

ferâgat bulmak : kurtulmak, azat olmak

ferişte : melek

fermân-dih : hükmü geçen

fesâd : bozgunculuk

feyz : ilahi bereket

feyz olmak : çoğalmak, oluşmak

fisk : hak yoldan çıkma

fisk u fücûr : doğru yoldan sapıp günah işleme, sefihlik
figân eylemek : bağrışmak
fikr : akıldan geçen, zihni meşgul eden düşünce
fi'l : amel, davranış, yaşayış
fürkat : ayrılık
fürkat eylemek : terk etmek, uzak kalmak

G

gâfil : gaflet içinde olan, hakikati göremeyen
gâfil olmak : aldanmak, kanmak
gâfil olmak : gaflet içinde bulunmak, anlamaya çalışmamak
galebe : üstün etki
gâlib : üstün, baskın
gâlib olmak : baskın olmak, ağır basmak
ganî : manevi zenginlik
garâ : iddialı
garâyib : tuhaf
gark olmak : bütünleşmek, o şeyle dolu olmak, kanmak, batmak
garrâ : iddialı
gâyât : amaçlar, maksatlar
gayrı : başkası, başka
gazab : öfke
geçmek : aşmak, geride bırakmak
geçürmek : aktarmak, işlemek
gedâ-yı bî-kadr : değersiz dilenci
genc : hazine
gendüzin : kendini
geŋez : kolay
ger : eğer
getürmek : söylemek
gevde : gövde
gevher : değerli taş, cevher, öz
gınâ : Allah'tan gayri hiç bir şeyin varlığını ve tesirini görmez hâle gelen kanaat hali
giderek : giderken
giŋ itmek : genişletmek
girçek : gerçek, hakiki
giriftâr : tutuklu, tutulmuş
giriftâr kılmak : tutsak etmek
girü : geri
gön : deri
göŋül almak : gönül kandırmak, aldatmak
götürmek : gidermek, ortadan kaldırmak, yüklemek
göze göz : bile bile, bizzat
gözetmek : kollamak, dikkat etmek
gözlemek : farkında olmak
gussa yimek : kaygı çekmek, kederlenmek
güher : cevher, inci, mücevher
gülistân : güllük, gül bahçesi
gülşen : gül bahçesi
gümân : şüphe
gün : güneş, gündüz, gün
gürbüz : iyi
güzîde : seçkin

H

habbe : tane

SÖZLÜK

haber olmak	: haber verilmek
habs	: tutma, sıkışma
hâcet	: ihtiyaç
hâdî ʻaşer	: on bir
hadîs	: Hz. Muhammed'in söz ve davranışları
hak	: doğru, gerçek
hâk	: toprak
hakîkat	: mutlak doğru, esas, öz, gerçek, mana
halâs itmek	: kurtarmak
hâlet-i cezbe	: cezbe hali
hâlık	: yaratıcı
hâlî	: boş, değersiz; uzak, mahrum
hâmis	: beşinci
hâmis ʻaşer	: on beş
hamr itmek	: içki içmek
harc itmek	: harcamak, fedâ etmek, göndermek
harîm	: sınırlanmış ekilecek toprak
harîslık	: açgözlülük
hâs	: sâlih
hased	: kıskançlık, çekememek
hâsıl itmek	: gerçekleştirmek, ortaya çıkarmak
hâsıl olmak	: ortaya çıkmak, üremek, yerine gelmek
hâssa	: özellik
hatâ	: yalan
hatm olmak	: son bulmak
havâss	: özellikler, nitelikler
havf eylemek	: korkmak
havsala	: zihnin bir şeyi kavrama derecesi
hayâl	: göze görünmez, görünmeyen
hayât	: avlu
hayr sanmak	: iyilik düşünmek
hayrân	: tutkun
hayrân kalmak	: kendinden geçmek
hayrân olmak	: manevi sarhoşluk, âşık olma
hayrân ü mest	: kendinden geçmiş
hâzır	: huzura gelmiş olan
hazret-i risâlet	: Hz. Muhammed
helâk	: tehlike
helâk itmek	: öldürmek, yok etmek
helik	: taş
hemân	: sadece, o anda
hemândem	: o anda
hemân-sâʻat	: hemen, o anda
hem-hâne	: aynı yerde
hem-nişîn olmak	: birlikte hareket etmek
hergiz	: asla
her nice	: nasıl
hesâb	: anlayış
hıdmet	: hizmet
hıref	: meziyetler, yetenekler
hicâb	: perde
hikâyet	: yaşanmış, baştan geçenler
hikmet	: amel ve bilgi bütünleşmesinden meydana gelen ilim, kutlu sebep
himmet	: manevi yardım, destek
hod	: gerçekten, kesinlikle, elbette; kendi

SÖZLÜK

horos : horoz
hoş kişi düşmek : iyi bilinmek, iyi tanınmak
hû : huy
hûb : iyi, güzel
hûb sûretlü : güzel yüzlü
hulâsa : özet
hükemâ : hikmet sahipleri
hükmi düşmek : nüfuz etmek, etk,li olmak
hüsn : güzellik
hʷâce : hoca, usta

I

ılıcak : sıcak
ırılmak : uzaklaşmak, ayrılmak
ırmak : ayırmak
ısmarlamak : emanet etmek, bırakmak
ıssı : sıcak
'ışk : aşk
'ışk-bâzlık kılmak: âşıklık taslamak

İ

'ibâret : ifade, söz
ibtidâ : başlangıç, ilk
ibtidâ-yı vilâyet : veliliğin başlangıcı
idrâk : anlayış, anlama
igsi : yanmış odun
ihâta : kavrama gücü, iktidar
ihlâs : içten bağlılık
ihtiyâr itmek : seçmek, tercih etmek
iki dilden ötmek : riyakar davranmak
ikrâr : mürşide, gerekli şartlara uyacağına dair söz vermek
iksîr : etkili şifa veren şurup
ileri götürmek: başarmak
'ilm-i eflâk : gökbilim
'ilm-i eşyâ : nesneler bilgisi
'ilm-i ihyâ : diriltme bilgisi
iltmek : iletmek, göndermek, eriştirmek
'imâret kılmak: bayındır hale getirmek, imar etmek
imdengirü : bundan böyle
imdi : şimdi
'inâyet eylemek : yardım etmek
'inâyet : ilâhî yardım, bağışlanma
'inâyet-i Hakk : Allâh'ın yardımı ve izni
intihâ : son, sonuç
irişmek : ulaşmak, yetişmek
irmek : erişmek, ulaşmak, elde etmek
irşâd : mürşidin dervişe hak yolu göstermesi
irte giçe : er geç
irürmek : yetiştirmek, büyütmek
issi : sahip
istemek : sormak, aramak
istigfâr etmek : bağışlanma dilemek
istihrâc itmek : sonuç çıkarmak
iş itmek : tavır sergilemek, hareket etmek
işik : eşik, basamak
işlemek : yerine getirmek, davranmak

i'tibârınca : bakımından
i'tidâl : denge
i'tikâd : inanç
i'tikâd itmek : manen teslim olmak
itmek : kılmak, yapmak
'iyân : görünür, açık, âşikar
'iyân göstermek: açıkça ortaya koymak
izhâr itmek : göstermek, açığa çıkarmak
'izzet : değer, hürmet, kıymet

K

kâbil olmak : mümkün olmak
kabz itmek : içine almak
kadem : ayak
kâḍî : kadı
kadîd olmak : bir deri bir kemik kalmak
kaftân : çoğu ipekten yapılan, bir tür uzun, süslü üst giysisi
kakımak : öfke
kâl : söz
kaleme getürmek: yazmak
kâlıb : kalıp, beden
kalp : katkılı, eksik ayar; sahte, kıymetsiz
kâmil : iyi, olgun, tam, kusursuz
kâmil olmak : yetkinliğe erişmek
kân : kaynak, maden
kanda : ne zaman, nerede
kanı : hani, nerede
kankı : hangi, hangisi
kap : kabuk
ka'r : dip
kâr itmek : etkilemek, tesir etmek
karaŋu : karanlık
karaŋulık : karanlık
karâr bulmak : yetinmek
karâr eylemek: durmak
karâr itmek : durmak
karâr turmak : bir düzende olmak
kârger : işçi, çalışan
karı : hanım eş
karındaş : kardeş
kasd eylemek : niyet etmek
kat : nazar, yan, takdir
kat' itmek : aşmak, başarıyla geçmek
katmak : bulaştırmak, buluşturmak, kavuşturmak, benzetmek
katre : damla
kavl : söz
kaydını görmek : hazırlığını yapmak
kaydını yimek : kaygısını çekmek
kayu : kaygı, düşünce
kelâm : konuşma
kelâm-ı kadîm: Kur'an
kelâm-ı sahîh : gerçek, doğru söz
kelâm tavîl olmak: söz uzamak
kelîmü'llâh : Hz. Musa'nın ünvanı, kendine hitap edilen
kemâ-hüve : olduğu gibi
kemâl : yetişkinlik, yetkinlik, manevi olgunluk
kemâl bulmak : olgunlaşmak
kemâl-i kudret : yetkin kudret, mutlak iktidar

SÖZLÜK

kemter	: âciz, hakir
kenâr	: sahil
kendü	: kendi, kendisi, kendilik, ben, benlik
kendülik	: varlık, benlik
kendüzin	: kendisini
kerem	: merhamet, bağış, ihsan
kesb	: kazanç
kesb eylemek	: elde etmek
kesb itmek	: kazanmak
kesilmek	: ayrılmak
kesmek	: bitirmek
kesret	: çokluk; varlıkların varlıklarını kendilerinden bilmek
keşf olmak	: bildirilmek, idrâk olunmak
keşf-i kubûr	: kabir ehlinin halini bilmek
kettân	: keten
kevâkib	: yıldızlar
kevn	: dünya
key	: iyice
kezzâb	: çok yalancı
kısm	: pay, hisse, hak
kısmet olmak	:taksim edilmek, takdir edilmek
kıyâs	: benzetmek, karşılaştırmak, mukâyese
kîl ü kâl	: dedikodu
kimesne	: kimse, kişi
kitâbet kılmak	: yazmak
koga	: kova
kokmak	: sarhoş olmak
komak	: vermek, yüklemek, bırakmak, terk etmek
köken	: kavun, karpuz, kabak gibi yere yatan bitkilerin kökünden çıkan dal.
kösegi	: cılız
kulaguzlamak	: yol göstermek
kulavuz	: kılavuz
kurbân	: okluk, tirkeş
kutbiyyet	: kutupluk, manevî derecesi yüksek veli olarak, Allah'ın izniyle âlemin ruhu olma hali
kutbü'l-aktâb	: halkı Hakk'a götürmekle görevli en büyük veliye verilen isimlerden biridir ve âlemin ruhu olarak değerlendirilir.
kuvvâ-yı rûh	: ruh gücü
kuvvet	: güç
kuz	: kuytu
küf	: zehir, acılık
küfr	: Tanrı'nın varlığı ve birliği gibi dinin temellerinden sayılan inançlara aykırı
küfrân	: iyilik bilmeme, gördüğü lütuf ve insaniyeti unutma
külhân	: külhan, hamam ocağı
küll	: bütün, çok
külli	: hepsi, bütün, tamamen
kümmel	: yetkinler, olgunlar
kün	: İlâhî "ol" emri

kürsî : levh-i mahfuzun bulunduğu gök tabakası

küymek : beklemek

L

lâ'übâlî olmak : yakınlaşmak, yaklaşmak

lafz : ibare

latîf : güzel

lem'a : ışıltı

leşker : ordu

letâfet : incelik, ölçülü güzellik

levh : levha, kader levhası

levh-i mahfûz : kader levhası

leylen : geceleyin

libâs : elbise, giysi

M

mâ : su

ma'bûdlamak : yaratıcı olarak tanımak

ma'lûm : herkes tarafından bilinen

ma'lûm olmak : bilinmek

ma'rifet : ilahį biliş ile bilme

ma'sûm : suçsuz

ma'şûk : sevgili

ma'zûr : bağışlanabilir

mâ'iyyet : suya yatkınlık

ma'âş : geçinme, geçiniş, dirlik

ma'bûd : kendisine kulluk edilen

magrib : batı

magrûr olmak : gurura kapılmak, büyüklenmek

mahall : yer

mahall-i kelâm : söz söyleme makamı

mahbûb : sevgili

mahcûb : aleni olmayan, mahrem

mahfî : gizli

mahfî itmek : gizlemek

mâhiyyet : oluşum, kapsam

mahlûk : kul, yaratılmış

mahrûm kalmak : başaramamak, yoksun olmak

mahv olmak : kendini yok etmek

ma'îşet : geçinme ve yaşama

makâm : kulun tekrar etmek suretiyle kazandığı ve kendisinde özellik haline getirdiği edep ve ahlâk veya riyazet ve mücahede ile ulaştığı derece

makâmât : makamlar

makâm-ı 'ışk : aşk makamı

makâm-ı hayre t: Allah'ın gücüne, hikmetine, karşı duyulan aşırı bir arzu hâli

makâm-ı ma'şûk: Hakk'ın da âşık olduğu Hz. Muhammed'in makamı

makbûl : derece bakımından daha üstün, kabul gören

maksûd : amaç, gaye

ma'lûm olmak : bilinmek

ma'rifet : manevi biliş hali; bilme, biliş

SÖZLÜK

masrû' : saralı
ma'sûm : günahsız
maşrık : doğu
mat : kaybetme, yenilgi
mazhar : çıkış yeri, var oluş biçimi; şeref
mazhar düşmek : nail olmak
ma'zûr tutmak: hoş görmek
mecmû' : toplam, bütün, tüm
meftûl : ip
mekr : aldatmaca, hile
melâ'iketî : meleklerim
melûl olmak : eseflenmek, üzülmek
men' olınmak : alıkonmak, mahrum kalmak
mensûh : yasaklanmış
menzil : konak, yer
menzil almak : ilerlemek
merâtib : mertebeler, dereceler
merâtib-i şühedâ: şehitlik dereceleri
merdân : erenler
mergûb : kabul gören güzellik
mertebe : derece, kademe
mesâvî söylemek : dünyevi şeylerden bahsetmek
mesâvî : dünya ile ilgili şeyler
meskenet : yoksulluk
meslek : gidiş, yol
meşâyıh : mürşidler, şeyhler
meşgûl olmak : uğraşmak
meşhûr : herkesin duyduğu
meşreb : yaşam tarzı
meşreb-i tekâzâ kılmak: elde etme yoluna gitmek
metâ' : mal, ürün
mevc : dalga
meyl itmek : yönelmek
mezâd : açıktan ücret belirleme
mihnet : sıkıntı, dert
mikdâr : düzey, karşılık
mi'râc : göğe yükselme
misâl itmek : örnek vermek
misl : eş
mîzân eylemek : dengelemek, yerli yerine koymak; tartmak, değerlendirmek
mu'âmele : meşguliyet
mu'cizât : mucizeler
mu'teber : değerli, yaraşık
mûcib : emir
mu'cizât : mucizeler
muhâtab düşmek: karşılık bulmak
muhibb : gönlü Hak yoluna ısınmış
muhibb olmak: sevmek
muhît : kapsayıcı, kuşatıcı
muhît olmak : kapsamak, bütünüyle özümsemek
muhkem : dayanağı olan, doğru
muhtâc degül : gerekli değil
muhtasar : öz
mûnis : alışkın
muntazır olmak : uymak
murâd : istek, arzu
murdâr : kir, pislik
musâhib olmak : dost ve arkadaş olmak
mutî' olmak : itaat etmek, uymak
mutlakâ : şüphesiz, kayıtsız şartsız

muttasıf olmak : sıfatlanmak, onun gibi olmak
muvâfik : karşılık. Denk
mülâzım : görevli, hizmetli
münâcât : yakarış
münâfik : dinî kurallara inanmadığı hâlde inanmış gibi görünen
münâsib : uygun, uyumlu
münderic : içinde yer alan
münevver : aydın, aydınlanmış
münker ve nekir : sorgu melekleri
münkir : Hakkı ve hakikati inkar eden
mürâkabeye varmak: iç dünyaya dalmak
mürîd : Allah'ın ahlakıyla ahlâklanmak isteyen ve bu olgunluğun eğitimini verecek bir mürşide bağlanan kişi
mürselîn : gönderilmiş
mürşid : doğru yolu gösteren, uyaran, irşad eden
müsemmâ : adında
müstehak : hak etmiş
müstehak kılmak: hak etmek
müşâhede : Allah âlemini görme
müşâhid olmak : görmek, görebilmek
müşâhid-i zât : gerçek varlığın idrak edilmesi hali
müşerref : şeref bulmuş, şerefli
müşkil : güçlük, manevi zorluk, günahkarlık
müştâk : tutkun
müte'allık : ait, ilişkili
müte'allık olmak : ilişkilenmek
müte'ayyine : belirgin, aşikar
mütehayyir olmak: aklı gitmiş, şaşırmış, hayrette kalmış
mütekaddimîn: öncekiler, eskiler
müyesser kılmak : bahşetmek, elde etmek

N

na'leyn : nalın, bir çift pabuç
naçar : çaresiz
nâgehân : birden, ansızın
nakde düşmek: el altında dolaşmak
nâkıs : kusurlu, eksik
nakş : işaret, imge, yazı, şekil, suret
nâle vü nâliş : ağlayıp inleme
nâliş eylemek : ağlayıp inlemek
nâr : ateş
nâristân : ateş
nâriyyet : ateşe yatkınlık
nâz u niyâz : aşk kaprisi
nazar : manevi bakış, teveccüh etme, manen bakışla hâl ehli etme
nazarında : katında, karşısında, -e göre
nazîr : benzer
nazm : şiir
ne vech ile : nasıl
nebî : peygamber, elçi
necât bulmak : kurtuluşa ermek
necis : dışkı
nefesin tutmak : sözünü beklemek
nefh olınmak : üflenmek
nefs : ruh

nefs-i emmâre: kalbi manen değersiz şeylere yönlendiren nefis
nehâren : gündüzün
nesne : şey, hiçbir şey
nesr : düzyazı, mensur
nice : nasıl
nicesi : herkes
niçe : pek çok
nihân : esrar, gizem, sır
nihâyet : son
nikâb : örtü, perde
nişân : alamet, işaret, belirti; farklı gibi görünen şeylerin hakikat gözüyle bir ve bütün olarak görünmesi
nişân virmek : tarif edebilmek
nite : nasıl
nutk : hikmetli söz söyleme, konuşma
nübüvvet : peygamberlik

O

ocak : ateş
od : ateş
od urmak : ateş yakmak
oglan : çocuk
ol deŋlü : o kadar
olucak : olunca
ot : ateş

Ö

öŋdül : mükafat, ödül
öŋürdi : önce
öri turmak : ayağa kalkmak
ötmek : seslenmek, konuşmak
öykinmek : özenmek, taklit etmek
öz : ben, benlik, kendi, iç

P

pâdişâh : Hak eren, gönül sultanı
pâre : parça
pes : öyle ki
peymâne : kadeh
pinhân : gizli

R

râbi‘ : dördüncü
râbi‘ ‘aşer : on dört
râyiha : ıtır, koku
râz : sır
redd eylemek : atmak
revâ olmak : yaraşmak
revân : yolculuk, seyir
revân olmak : akmak
rızâ-yı Hak : İlahi izin
risâlet : peygamberlik
riyâ : iki yüzlülük, gösteriş için kulluk
riyâzat : perhizle ve kanaatle yaşama
rûhâniyyet : ruha yatkınlık
rûh-ı latîf : güzel ve nezih ruh
rûh-ı pâk : saf ruh
Rûhu'llâh : Hz. Îsâ
rûhu'llâh : Hz. İsa'nın ünvanı, Allah'ın emriyle meydana gelen
rûşen olmak : kendine gelmek
rümûz : sembolik

SÖZLÜK

S

sâbi‘ : yedinci
sâbi‘ ‘aşer : on yedi
saçmak : serpmek
sâdır olmak : meydana gelmek
sâdis : altıncı
sâdis ‘aşer : on altı
safâ : gönül hoşluğu
sagış : hesap günü
sahâbe : Hz. Muhammed’i görüp konuşan müminler
sâhib-i keşf : herkesin göremeyeceği bazı hakikatleri manevi gözle görebilme yeteneğine sahip kişi
sâhib-i kudret : belli bir güce erişmiş
sâhib-i kudret : güç sahibi, gücü elde etmiş
sâhib-i meşreb : Mânevi haz ve feyze yatkın
sâhib-i nübüvvet: peygamberlik
sâhib-i tasarruf : İnsanlara, eşyaya, çeşitli şekillerde etki etmek, onları idare etmek gibi kerametlere sahip olduğuna inanılan, iradesini Allah'ın iradesinde eritmiş olan olgun kişiler
sahîh : doğruluğu kanıtlanmış, hakikat
sak : sağlam
sakın : kesinlikle
sakınmak : dikkat etmek
saklamak : korumak, esirgemek
salât : namaz
salavât : dua
sâlih : iyilik sahibi dürüst kimse
sâlik : hak yolcusu
sâlis ‘aşer : on üç
sâlis : üçüncü
salmak : göndermek
sâmin : sekizinci
sâmin‘aşer : on sekiz
sânî : ikinci
sânî ‘aşer : on iki
sapmak : yönelmek, uzaklaşmak
sarp : zorluk
savm : oruç
sayagı : tereyağı
sebîl eylemek : saçmak, dağıtmak
seçilmek : ortaya çıkmak, belirginleşmek
segirtmek : koşmak
sehâvet : cömertlik
ser : akıl, biliş
ser-gerdân : başı dönmüş, kendinden geçmiş, hayran
serserî : başıboş; düşüncesizce, boş
server : önder
sevâd : yazı
seyr itmek : hareket etmek, dolaşmak
seyr ü sülûk : Allah'a ulaşmak üzere yapılan manevî yolculuk
seyrân : gezinme

seyyidü'l-evvelîn ve'l-âhirîn: önceki ve sonrakilerin efendisi, Hz. Muhammed
sıfât : nitelik, hâl, görüntü, sıfatlar, vasıflar
sıgışmak : toplanmak
sıklet : ağırlık
sımak : ihlal etmek, çiğnemek, bozmak, kesmek, sonlandırmak, terk etmek
sır : kalpte bulunan ilahî müşahede hali
sırru'llâh : ilahi sır
siŋmek : kaybolmak
sorılmak : sorumlu tutulmak, sorgulanmak
sovuk : soğuk
sovumak : soğumak, uzaklaşmak
soyakdurmak : özüne döndürmek, erişkin kılmak
soylamak : farkına varmak, dikkat etmek, değer vermek
söz münâsib düşse: yeri geldiğinde, uygun düştüğü yerde
sözüŋ evveli : sözbaşı
sunmak : el uzatmak, uzanmak, ikram etmek
sûret : görüntü, görünüm
sûretâ : görünüşte
sûrete getürmek : ortaya çıkarmak
sûret-i beşeriyye : insanî görünüm
sûret kurmak : şekle bürünmek
suvarmak : sulamak
sücûd kılmak : secde etmek
sülûk : Hakka ulaşma yolu
sünnet : Hz. Peygamber'in sözleri, kendisinin yaptığı veya onayladığı davranışları
süŋük : kemik
süri varmak : gidivermek, yakalanmak
sürilmek : sürüp gitmek
sürmek : çıkarmak, atmak, kovmak, göndermek; yerine getirmek, sürdürmek, devam etmek

Ş

şâd olmak : mutlu olmak, sevinmek
şâdîlık : mutluluk
şâkird : çırak
şâr : şehir
şâyân : münasip, yaraşır
şefî' : şefaatçi
şem' : mum
şemme : az, çok az
şer'-i Muhammedî: İslam hukuku
şerh eylemek : anlatmak, açıklamak
şerîk : ortak
şermsâr : utanmış
şeşmek : çözmek
şeydâ : çılgın
şeyyât : riyakâr
şikâr : av
şimden girü : bundan sonra
şimdiki eyyâm: içinde bulunulan zaman
şu'le : ışık
şûrîde olmak : çok etkilenmek, aklı karışmak

şühedâ : şehitler

T

ta'accübe kılmak: şaşırmak, kararsız kalmak

ta'allük : dünya sevgisi

tâ'at : ibadet, kulluk görevi

ta'ayyün-i evvel : vahdet-i vücûdtaki zattan ilk ortaya çıkan, beliren varlık mertebesi

tabî'at : yaratılış

tag : dağ

tagıtmak : dağıtmak, ortadan kaldırmak

tahâret almak : temizlenmek

tâkat getürmek : güç yetirmek

tamu : cehennem

tanık : delil, şahit

taŋa kalmak : şaşırmak

tapşurmak : teslim etmek

tapu kılmak : boyun eğmek, itaat etmek, hizmet etmek

tapu : huzur, kat

tarlık : darlık

tarsıkmak : (suya) bunalmak

tasarruf : Allah'ın bahşettiği bir lütuf ve keramet ile insanlara, eşyaya, çeşitli şekillerde etki etmek, onları idare etmek

tasarruf itmek: İlahi lütufla insanların işleri için etkili olmak

tasarrufı geçmek : eşyaya, çeşitli şekillerde etki etmek, onları idare etmek

tasavvur : algılama

tâsi' : dokuzuncu

tasnîf kılmak : bölümlendirmek

taşra : dışarı

tavr-ı 'akla gelmek: aklı üstüne gelmek

tecellî-i gâlibe : İlahi takdir

tecellî-i zât : İlahi varlığın görünmesi

tecelliyyât : gaybden gelen ve kalbte ortaya çıkan manevi haller

teferrüc itmek: gezmek, dolaşmak

tefrika : ayrışma

tekbîr itmek : "Allahü ekber" diyerek yaratıcının birliğini onaylamak

temâm : kusursuz, tam

temcîd vaktı : Sabah ezanından önceki vakit

temennâ itmek : istemek

temkîn bulmak : ilerlemek, atlamak, geçmek

ten : beden, vücut

tenzîh : suç ve noksanlıktan uzak saymak

terakkî bulmak : ilerlemek, manevi aşama kaydetmek

terkîb itmek : oluşturmak

terkîbât : bileşimler

tertîb düzmek: düzen kurmak, nizam vermek

tesbîh okumak : zikr etmek, anmak

tevbe itmek : pişman olup bağışlanma dilemek

teveccüh itmek : bütün manevî gücü ile yönelmek

tevekkül : Allah'a teslim olma

SÖZLÜK

tevhîd : kulun iradesini Hakk'ın irâdesinde eritmesi

tevhîd-i sıfât : sıfatların birliği

tevhîd-i tahkîk: Allah'ın birliğine, her şeyi onun yarattığına ve hiçbir şeriki olmadığına, şuhûda yakın bir yakinle tasdik edip iman getirmek

tîmâr itmek : (bahçeye) bakmak, görmek, çapalamak

tîz : çabucak

tîzcek : hemen, çabucak

togrı : doğru, gerçek

tokunmak : vurmak, çarpmak, sarsmak; değmek, (gölgesi) düşmek

tolınmak : doğmak

tolunmak : dolunay gibi tamamlanmak

ton : kıyafet

toru : çatı, dam

toylamak : beslemek, ağırlamak

töz : cevher, öz

turı gelmek : ayağa kalkmak

turmak : olmak, bulunmak

tutmak : saymak, addetmek, yerine getirmek, benzetmek

tutulmak : mahkum olmak

tuymak : hissetmek

tücer : tüccar

Türkî dil : Türkçe

tütün : duman

ta'n itmek : kınamak

ta'âm : yemek, yiyecek

taşra komak : bırakmak, umursamamak

tutmak : ifa etmek, yerine getirmek

U

uçmak : cennet

ud : kaygı, tasa

ugramak : karşısına çıkmak, yakalamak, rastlamak, tanışmak

ulaşmak : çıkmak, varmak, (cânı ulaşmak) ölmek

ulu : değerli

ululanmak : büyüklenmek

'ulûm : ilimler

'ummân : okyanus

urgan : ip

urmak : vurmak

'urûc itmek : yükselmek

us : akıl

uş : işte

uşanmak : toz haline gelmek

utmak : kazanmak

uvatmak : kırmak, parçalamak

'uzlet : yalnızlık köşesi, kendi ile başbaşa kalma

Ü

ülûhiyyet : Tanrılık, Allahlık

ün : ses, nida

'üryân : çıplak

üstâd : mürşid

üşenmek : korkmak

üzerinden kalem götürilmek: sorumlu tutulmamak

üzerine varmak : yanına gitmek

üzilmek : kesilmek, ayrılmak

üzmek : kesmek, koparmak

V

vâcib : dince yapılması gerekli
vahdâniyyet : birlik
vahdet : birlik
vâhid : bir
vâki' : vuku bulmuş, olgu
vâki' olmak : meydana gelmek
vaktın : vakitte, zamanda
vâlih ü deng : aklı gitmiş, şaşırmış, hayrette kalmış
var : varlık, zenginlik, değer
vârid olmak : söz konusu olmak
varmak : aradan çekilmek; idrak etmek, ulaşmak
varya : çekiç
vasf olınmak : anlatılabilmek, tarif edilmek
vasfa kıyâsa katılmaz: tarif edilmez
vâsıl olmak : erişmek, kavuşmak, ulaşmak
vech : sebep, yön, üslup
vilâyet : Allah'ın, kulunu dost edinmesi, onun üzerinde isimleriyle tecelli etmesi; velilik, erlik
viribimek : göndermek
vücûd : varlık
vücûda gelmek : yaratılmak
vücûd-ı beşeriyyet: insani varrlık
vücûd-ı zâhir : maddi varlık
vücûd-ı zâhirî : dış görünüş
vüs'-ı tâkat : olanca güç

Y

yaban : dışarı, uzak
yabana atmak : bırakmak, terk etmek
yâd kılmak : söylemek
yagmâ : talan, çapul
yakîn : kesin, doğru, hakiki
yalıŋı : aydınlık, parlak
yanmak : çok sevmek
yaŋa : yana
yâr : dost, halife
yaramaz : kötü
yarı kılmak : izin vermek, yetmek
yatmak : ölmek, toprağa girmek
yavlak : iyice, pek
yazlu : yazılmış, takdir kılınmış
yazmak : açmak, sermek, yaymak
yed : el
yidi iklîm : dünyayı oluşturan yedi bölge, dünya
yile virmek : boşa geçirmek, harcamak
yilmek : koşmak
yimiş : meyve
yindek : her zaman
yitişmek : erişmek, ulaşmak
yitmek : kifayet etmek, yeterli olmak; ortadan kaybolmak, kaçmak; yetişmek
yitürmek : ulaştırmak, eriştirmek
yol eri : yolcu, âşık
yol urmak : yol kesmek

yola ʻazm itmek : yola çıkmak
yola turmak : yönelmek, yola girmek
yoymak : bozmak
yumak : yıkamak, temizlemek
yumuş : emir, buyruk
yügrük : koşa koşa, hızlı
yüklenmek : yük gibi olmak
yüzini topraga salmak: yere kapanmak

Z

zâhid : kendisini dünyadan çeken ve âhirete yönelen kişi
zâhir : dış, görünen, dışa ait
zâhir kılmak : göstermek
zâr eylemek : inlemek
zâr ü ser-gerdân olmak: kendinden geçmek
zârî kılmak : ağlayıp inlemek
zârîlık : mutsuzluk
zât : Allah'ın kendinden ibaret olan varlığı
zâta mazhar düşmek : Allah'ın zatı kendisinde görünmek
zâyiʻ olmak : bozulmak
zebânî : cehennem görevlisi
zecr : eziyet
zihî : ne güzel
zikr itmek : anmak, tesbih etmek
zikr olmak : söylemek, anlatmak
zinhâr : kesinlikle
ziyâde : baskın, fazla
ziyân itmek : zarar vermek
ziyân kılmak : zarar vermek
zuhûr : görünüm
zuhûra gelmek : ortaya çıkmak
zulümât : karanlıklar
zülf ü hâl aŋmak : fiziksel özelliklerini bilmek, görebilmek
zülf ü hâl : saç ve ben
zünnâr kesmek : hizmet kuşağı kuşanmak, dünyaya gönül vermemek, benlik ve bencillikten kurtulma